

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI

**SEZAI KARAKOÇ'UN EĞİTİM ANLAYIŞI:
DİN EĞİTİMİ BAĞLAMINDA NİTEL BİR İNCELEME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Deniz ULUÇ

BURSA – 2024

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI

**SEZAI KARAKOÇ'UN EĞİTİM ANLAYIŞI:
DİN EĞİTİMİ BAĞLAMINDA NİTEL BİR İNCELEME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Deniz ULUÇ

Danışman:

Doç. Dr. Turgay GÜNDÜZ

BURSA- 2024

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Eğitimi Bilim Dalı'nda 702021047 numaralı **Deniz Uluç**'un hazırladığı “**Sezai Karakoç'un Eğitim Anlayışı: Din Eğitimi Bağlamında Nitel Bir İnceleme**” konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 06/03/2024 günü 11.00 – 12.30 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının BAŞARILI / BAŞARISIZ olduğuna OYBİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)

Doç. Dr. Turgay Gündüz
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. Mehmet ŞANVER
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman GÜMÜŞ
Kırklareli Üniversitesi

..... / / 2024

YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tez Başlığı / Konusu: “Sezai Karakoç’un Eğitim Anlayışı: Din Eğitimi Bağlamında Nitel Bir İnceleme”

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 99 sayfalık kısmına ilişkin, 08/02/2024 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %19’dur.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kaynakça hariç

2- Alıntılar dâhil

3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü “Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları”nı inceledim ve bu Uygulama Esasları’nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı: Deniz ULUÇ

Öğrenci No: 702021047

Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Programı: Din Eğitimi

Statüsü: ☒ Y.Lisans ☐ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik

Danışman

Doç. Dr. Turgay GÜNDÜZ

06.03.2024

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Sezai Karakoç’un Eğitim Anlayışı: Din Eğitimi Bağlamında Nitel Bir İnceleme**” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntılarının kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

İmza

06.03.2024

Adı Soyadı : Deniz ULUÇ

Öğrenci No : 702021047

Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Programı : Din Eğitimi Bilim Dalı

Statüsü : ☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora

ÖZET

Yazar adı soyadı	Deniz ULUÇ
Üniversite	Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim dalı	Felsefe ve Din Bilimleri
Bilim dalı	Din Eğitimi
Tezin niteliği	Yüksek Lisans Tezi
Mezuniyet tarihi	/...../20....
Tez danışmanı	Doç. Dr. Turgay Gündüz

SEZAI KARAKOÇ’UN EĞİTİM ANLAYIŞI: DİN EĞİTİMİ BAĞLAMINDA NİTEL BİR İNCELEME

Bu çalışmanın amacı, Sezai Karakoç’un eserlerinden yola çıkarak eğitim-öğretim ve özelde din eğitimi ile ilgili görüşlerini inceleyip, eserlerin din eğitimine bakan yönünü ortaya çıkarmaktır.

Çalışmamız nitel bir araştırmadır. Çalışmada kullanılan veri ve bulgular literatür taramasına dayalı, içerik analizi tekniği kullanılarak analiz edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Sezai Karakoç’un yaşamı, düşüncesi ve eserleri hakkında bilgiler vererek bir Sezai Karakoç portresi ortaya koymaya çalıştık. Sezai Karakoç’un kişiliğini ve düşüncesini oluşturan koşulları tespit etmeye çalıştık.

İkinci bölümde, Sezai Karakoç’un düşünce kitaplarından yola çıkarak eğitim-öğretim ve din eğitimi ile ilgili düşüncelerini ortaya koyup, eğitim-öğretimdeki eksikliklere çözüm önerilerini tespit ettik.

Üçüncü bölümde, Sezai Karakoç’un ibadetler ile ilgili görüşlerini ortaya koyup, din eğitimi perspektifi ile değerlendirdik.

Anahtar kelimeler: Din Eğitimi, Eğitim, Öğretim, İbadet, Sezai Karakoç

ABSTRACT

Name & surname	Deniz ULUÇ
University	Bursa Uludağ University
Institute	Institute of Social Sciences
Field	Philosophy and Religios Studies
Subfield	Religious Education
Degree awarded	Master
Date of degree awarded	/...../20....
Supervisor	Doç. Dr. Turgay Gündüz

SEZAI KARAKOÇ'S UNDERSTANDING OF EDUCATION: A QUALITATIVE ANALYSIS IN THE CONTEXT OF RELIGIOUS EDUCATION

The purpose of this study is to examine Sezai Karakoç's views on education and religious education in particular, based on his works, and to reveal the aspect of the works regarding religious education.

Our study is a qualitative research. The data and findings used in the study have been tried to be analyzed using the content analysis technique, based on literature review.

Our study consists of three parts. In the first part, we have tried to present a portrait of Sezai Karakoç by giving information about his life, thought and works. We have tried to determine the conditions that formed Sezai Karakoç's personality.

In the second part, we have revealed Sezai Karakoç's thoughts on education and religious education, based on his thought books, and identified his suggestions for solutions to the deficiencies in education.

In the third part, we have revealed Sezai Karakoç's views on worship and evaluated them from the perspective of religious education.

Keywords: Religious Education, Education, Teaching, Worship, Sezai Karakoç

ÖN SÖZ

Sezai Karakoç, cumhuriyet tarihinde yetişen önemli bir mütefekkir, şair ve aksiyon adamıdır. Yaşadığı toplumun sorunlarına duyarsız kalmayan, hatta ümmet coğrafyasının sıkıntılarını kendisine dert edinen Sezai Karakoç, çıkış yolunun İslam öğretilerini merkeze alarak toplumun her bir kurumunu yeniden inşa etmek olduğunu eserlerinde geniş bir perspektifle ele almıştır. Böyle bir mütefekkirin eğitim-öğretime dair düşünceleri bu açıdan çok önemlidir ve üzerinde çalışmaya değer bir konudur.

Şahsi hayatımın en kıymetli uğraşlarından biri oldu Sezai Karakoç çalışmak. Sezai Karakoç'u çalışmaya, vefat ettiği gün karar verdim diyebilirim. Böyle bir mütefekkir ile aynı çağda yaşamış olmak benim için büyük bahtiyarlık. Kendisini sağlığında ziyaret edememiş olmak beni hüzünlendirse de cenazesinde Şehzadebaşı Camii'nde son görevimi yapmış olmam benim için bir teselli sebebi olmuştur. Şairlerin cenazesi de şiir gibi olurmuş, bunu o gün orada hissetmiştim.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Sezai Karakoç'un yaşamı, düşüncesi ve eserleri hakkında bilgiler vererek olabildiğince bir Sezai Karakoç portresi ortaya koymaya çalıştık. Bu bölümde en çok yazarın vefatından sonra yayınlanan *Hatıralar I* ve *Hatıralar II* kitaplarından faydalandık. Bu eserler yazarın yaşamının 1974 yılına kadar olan kısmını içerdiği için yaşamının bundan sonraki kısmı için bu alanda yapılmış en nitelikli çalışmalardan biri olan Turan Karataş'ın *Doğumun Yedinci Oğlu Sezai Karakoç* adlı eserinden faydalandık. Çalışmanın ikinci bölümünde Sezai Karakoç'un düşünce kitaplarından yola çıkarak onun eğitim-öğretim ve din eğitimine dair düşüncelerine, analizlerine, eleştirilerine ve çözüm önerilerine yer verdik. Üçüncü bölümde ise din eğitiminin ana konularından olan ibadetler ile ilgili düşüncelerine yer verdik.

Bu çalışmamda bana bilgisiyle, tecrübesiyle, disipliniyle yol gösteren, akademiye dair kendisinden çok faydalandığım kıymetli hocam, danışmanım Doç. Dr. Turgay Gündüz'e çok teşekkür ederim.

Ortaokul ve liseden hocalarım olan, yıllar sonra kendileriyle aynı okulda çalışma bahtiyarlığına eriştiğim Selahattin Siyambaş hocama ve merhum Recep Sabuncu hocama her türlü destekleri için çok teşekkür ederim.

Üniversite sıralarından arkadaşım olan, çalışmam boyunca duasını her daim hissettiren kıymetli arkadaşım, meslektaşım Elif Davun'a, tezimi okuyarak katkı sağlayan değerli meslektaşım Seda Gürbüz'e, yine tezimin yazım aşamasında desteğini esirgemeyen kıymetli arkadaşım Merve Yeşilyurt'a, süreç boyunca beni dualarıyla destekleyen kıymetli dostlarıma ve öğrencilerime çok teşekkür ederim.

Çalışmam boyunca manevi desteklerini her daim hissettiren kardeşlerim Dilek Yıldırım'a ve Ömer Uluç'a çok teşekkür ederim.

Çalışmamı, ruhumun manevi hocaları olan merhum babam Musa Uluç'a ve dualarıyla beni hiç yalnız bırakmayan, tezimi yazma sürecimde heyecanıma ortak olan, hakkını hiçbir zaman ödeyemeyeceğim sevgili annem Rabia Uluç'a ithaf ediyorum.

Deniz ULUÇ
Bursa- 2024

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	iii
YEMİN METNİ	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
ÖN SÖZ.....	viii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ.....	2
2. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ.....	2
3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	3
4. İLGİLİ LİTERATÜR.....	3
5. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLARI	4

BİRİNCİ BÖLÜM

SEZAI KARAKOÇ'UN HAYATI

1. SEZAI KARAKOÇ'UN HAYATINDAN KESİTLER.....	5
1.1. Ailesi ve Doğduğu Çevre	5
1.2. Sezai Karakoç'un Eğitim Hayatı ve Vefatına Kadar Olan Süreç	7
2. SEZAI KARAKOÇ'UN DÜŞÜNCE DÜNYASI.....	19
2.1. Diriliş Düşüncesinin Ortaya Çıkışı	19
2.2. Diriliş Düşüncesine Genel Bir Bakış	21
3. SEZAI KARAKOÇ'UN ESERLERİ.....	25

İKİNCİ BÖLÜM

SEZAI KARAKOÇ'UN EĞİTİM ÖĞRETİM ANLAYIŞI

1. SEZAI KARAKOÇ'UN EĞİTİM-ÖĞRETİM ANLAYIŞINA GENEL BİR BAKIŞ	31
1.1. Sezai Karakoç'a Göre Eğitimin Ana Unsurları Nasıl Olmalıdır?	31
1.2. Sezai Karakoç'un Eğitim Öğretimdeki ve Gençliğin İçine Düştüğü Sorunlara Çözüm Önerileri.....	37
2. SEZAI KARAKOÇ'UN ÜNİVERSİTELER HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ	39
2.1. Bir Eğitim Kurumu Olarak Üniversitelerin Fonksiyonu.....	39

2.1. Bir Eğitim Kurumu Olarak Üniversitelerin Fonksiyonu.....	39
2.2. Sezai Karakoç'un Üniversitelerdeki Sorunlara Çözüm Önerileri	43
3. SEZAI KARAKOÇ'UN DİN EĞİTİMİNE BAKIŞI	45
3.1. Sezai Karakoç'un Din Olgusuna Dair Düşünceleri	45
3.2. Din Eğitimine Medeniyet Eksenli Yaklaşım.....	48
3.3. Sezai Karakoç'a Göre Din Eğitiminde Çağa Uygun Yöntem ve Tekniklerin Önemi.....	50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEZAI KARAKOÇ'UN DÜŞÜNCESİNDE İBADET

1. SEZAI KARAKOÇ'UN DÜŞÜNCESİNDE İBADETİN MAHİYETİ VE ÖNEMİ.....	53
2. SEZAI KARAKOÇ'UN İBADET EĞİTİMİ İLE İLGİLİ DÜŞÜNCELERİ.....	59
2.1. Namaz	59
2.2. Oruç.....	62
2.2.1. Metaforlarla ve Benzetmelerle Oruç	63
2.2.2. Oruç ve Çocuk.....	72
2.2.3. Orucun Faydaları.....	75
2.3. Zekât.....	78
2.4. Hac	81
2.5. Kurban.....	87
SONUÇ.....	89
KAYNAKÇA	94

KISALTMALAR

Bkz.	: Bakınız
ev.	: Çeviren
ed.	: Editör
Hz.	: Hazreti
MEB	: Milli Eēitim Bakanlıēı
SBF	: Siyasal Bilgiler Fakültesi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	: Ve benzeri
vs.	: Vesaire
YK	: Yksekēretim Kurulu
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

Seksen sekiz yıllık ömrünü, inandığı ilke ve inançlarından taviz vermeden, hayallerini kurduğu “Diriliş” medeniyetini kurmak, ilmek ilmek dokuduğu bu düşüncesinin zihni alt yapısını oluşturmak için harcayan, bu uğurda onlarca eser veren, bundan da öte bu düşüncenin aksiyon ayağı olan siyasi hareketini kuran şair, mütefekkir, aksiyon adamı Sezai Karakoç’u değil yazmak anlamak dahi büyük bir işe kalkışmak demektir.

Sezai Karakoç, iki dünya savaşı arasında dünyaya gelmiş ve yakın tarihimizin önemli olaylarına şahitlik etmiş bir mütefekkiridir. İçinde yaşadığı toplumun sorunlarını dert edinmiş ve bu sorunlara Müslüman kimliği ve değerleri çerçevesinde çözümler sunmuştur. Yetiştigi çevre, aile yapısı, inandığı değerler kişiliğini ve düşüncesini etkileyen önemli koşullardır. Cumhuriyet tarihimizin en önemli mütefekkirlerinden birisi olan Sezai Karakoç, İslam’ı referans alarak eserlerini yazmıştır. Bu eserler muhteva bakımından oldukça zengin bir külliyattır. Bu kadar kapsamlı ve çeşitli eserler veren bir mütefekkirin eserleri bizce araştırılmaya değer bir konudur. Toplumu ilgilendiren her konuda yazılar yazan ve bize eserlerini miras bırakan mütefekkirimizin eğitim konusunda bir şey söylememesi düşünülemezdi. Sezai Karakoç’un eserlerini incelediğimizde eğitim ve öğretim ile ilgili değerlendirmelerinde bulunurken önce mevcut durum hakkında bir analizde bulunur ve günümüze ışık tutacak çözüm önerilerini sunar. Eğitime yönelik en çok üzerinde durduğu konu kendi özümüze dönmek ve öğretim süreçleriyle ilgili köklü değişiklikler yapmak gerektiğidir. İbadetleri anlatırken metaforik ve edebî anlatım tarzı kullanan Karakoç, ibadetlerin özendirilmesi noktasında biz eğitimcilere fikir vermektedir.

Toplumu ilgilendiren her konuya değinen ve tespit ettiği sorunların kökenine inerek, bu sorunlara çözüm önerileri sunan Sezai Karakoç’un eserleri, bizce toplumun her kesimi tarafından okunmalıdır. Bu çalışma eğitim camiasına nokta kadar bile katkı sağlar ise maksat hasıl olacaktır. Karakoç’u okumanın ne demek olduğunu kendi şiiriyle anlatacak olursak:

“Taşların kalp atışlarını duyanlar/ Yalnız onlar okur benim söylediklerimi”¹

¹ Sezai Karakoç, *Gün Doğmadan* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2013), 184.

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ

Bu araştırmanın konusu, cumhuriyet tarihinde yetişmiş ve birçok önemli konuda yazılar kaleme almış, onlarca eser bırakmış, şair, mütefekkir Sezai Karakoç'un eserlerinin analizi ve onun eğitim-öğretim ve din eğitimi ile ilgili düşünceleridir.

Sezai Karakoç'un eserlerinden yola çıkarak birçok akademik çalışma yapılmıştır. Fakat yaptığımız araştırma neticesinde eğitim-öğretim ve din eğitimi ile ilgili yüksek lisans ve doktora çalışmasına rastlayamadık. Bu sebeple çalışmamızın alana katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

Yakın tarihimizde yetişmiş ve toplumu ilgilendiren her konuda fikirleriyle önemli katkılarda bulunmuş böyle bir şairin, mütefekkirin, aksiyon adamının eserlerini çalışmak ve böyle bir çalışmanın ilk kez yapılıyor olması çalışmamızı önemli kılan hususlardandır. Yazarın eğitim, öğretim, din eğitimi ve ibadet eğitimi gibi hususlarda fikirlerinin alana katkı sunması çalışmayı önemli kılan bir diğer husustur.

2. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Sezai Karakoç'un eserlerini incelediğimizde, sanat, edebiyat, devlet, millet, medeniyet, politika, ekonomi, televizyon, sinema, turizm, eğitim, öğretim, inanç, ibadet, ahlak gibi toplumu yakından ilgilendiren çok geniş yelpazede yazılar yazdığını tespit ettik. Karakoç, çok zengin bir külliyyatı millete miras bırakmıştır. Böyle önemli mütefekkirlerin fikirleriyle toplumu müspet manada etkileyeceğini düşünersek, yazarın eğitim, öğretim ve din eğitimi ile ilgili düşüncelerinin araştırılması, alana katkı sağlaması ve biz eğitimcilerin bu görüşlerden faydalanmasının gerekliliği çalışmamızın ana eksenini oluşturmuştur. Bu bağlamda Karakoç'un düşünce kitapları ve günlük yazıları analiz edilirken, araştırma öncesinde belirlenen şu sorulara cevap aranmıştır:

1. Sezai Karakoç'un düşüncesini ve kişiliğini oluşturan koşullar nelerdir ve bunun onun eğitim-öğretim ile ilgili görüşlerine yansımaları nasıl olmuştur?
2. Sezai Karakoç'un eğitim ve öğretim ile ilgili düşünceleri nelerdir?
3. Sezai Karakoç'un din eğitimine yönelik düşünceleri nelerdir?
4. Sezai Karakoç'un ibadet ile ilgili görüşlerinin din eğitimine bakan yönü nedir?

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmamız algıları ve olayları nitel veri toplama tekniklerini kullanarak, kendi doğal ortamlarında gerçekçi ve bütüncül bir yaklaşımla ortaya koyan nitel bir araştırmadır.² Çalışmamızda öncelikle araştırmamızın problemini belirledik, araştırmanın diğer aşamalarının planlanmasını araştırma problemi çerçevesinde şekillendirdik. Nitel araştırma deseninin esnek bir yaklaşım imkânı sunması bizim için bir avantaj olmuştur.³ Çünkü süreç içerisinde ilgili literatürü okudukça araştırma sorularımızı kısmen değiştirmek durumunda kaldık. Veri toplama sürecinde, öncelikle birincil kaynaklar olan yazarın kendi eserleri, araştırmamıza kaynaklık edeceğini düşündüğümüz konuyla ilgili yazılmış başka yazarların eserleri, konuyla ilgili yapılmış yüksek lisans ve doktora tezleri, bilimsel ve genel dergi makaleleri, web kaynakları, yazarla ilgili yapılmış sempozyumlar araştırmamıza kaynaklık etmiştir. Ulaşılan bu kaynakların özgün ve nitelikli kaynaklar olmasına dikkat ettik. Kaynakları belirli bir sistem içerisinde okuyup, bu verileri araştırma sorularımız çerçevesinde, tematik bir şekilde kayıt altına aldık. Çalışmada toplanan veri ve bulgular, doğrudan gözlem ve görüşme imkânı bulunmayan durumlarda olgu veya olgularla ilgili bilgi içeren yazılı materyalleri kapsayan ve inceleyen içerik analizi tekniği kullanılarak analiz edilmiştir.⁴

4. İLGİLİ LİTERATÜR

Yaptığımız araştırmada Sezai Karakoç ile ilgili çok sayıda doktora ve yüksek lisans çalışması yapıldığını tespit ettik.⁵ Bu çalışmalar sırasıyla en çok Türk Dili ve Edebiyatı, Siyasal Bilimler, Türk İslam Edebiyatı, Din Felsefesi, Felsefe, Tarih, Sosyoloji, Kamu Yönetimi, Din Sosyolojisi, Din Psikolojisi, Kelam alanında yapılmıştır. Bu çalışmalar arasında Sezai Karakoç'un eserlerini din eğitimi açısından inceleyen bir çalışmaya rastlayamadık.

Araştırmamız ile ilgili literatür taraması yapılarak, birincil kaynak olarak yazarın yirmi yedi düşünce kitabı ve günlük yazılarının derlendiği dört eseri olmak üzere toplam otuz bir eseri analiz edilmiştir. Ayrıca çalışmamızın birinci bölümü yazılırken, yazarın

² Ali Yıldırım - Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021), 37.

³ Yıldırım - Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel araştırma Yöntemleri*, 77.

⁴ Yıldırım - Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel araştırma Yöntemleri*, 189.

*24.03.2024 tarihi itibarıyla YÖK Tez Merkezinde, Tez adında "Sezai Karakoç" isminin geçtiği toplam 88 tez çalışması yapıldığı; bunların 18'inin doktora tezi, 70'inin ise yüksek lisans tezi olduğu tespit edilmiştir.

yaşamıyla ilgili bilgi edindiğimiz *Hatırlar I* ve *Hatıralar II* adlı eserleri de okumlarımız arasındadır. Bu eserler yazarın yaşamının 1974 yılına kadar olan kısmını içerdiği için yaşamının bundan sonraki kısmı için bu alanda yapılmış en nitelikli çalışmalardan biri olan Turan Karataş'ın *Doğunun Yedinci Oğlu Sezai Karakoç* adlı eserinden faydalandık. Karakoç'un bu eserleriyle birlikte onunla ilgili yazılmış eserler, isminin geçtiği doktora ve yüksek lisans tezleri, bilimsel makaleler, genel dergi makalesi, web sayfaları başvurduğumuz kaynaklar arasındadır. Yazarın vefatından sonra hakkında yapılan sempozyumlar da bizim için veri toplama süreçlerinde katkı sağlamıştır.

5. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLARI

Sezai Karakoç'un eserlerini incelediğimizde eserlerin giriş kısmında yazılarını; şiir, hikaye, piyes, çeviri şiir, düşünce, deneme, inceleme, günlük yazılar, hatırat, söyleşiler (röportaj, konferans, meydan konuşması) şeklinde kategorize ettiğini tespit ettik. Yazarın toplamda altmış, düşünce yazıları kategorisinde yirmi yedi eseri bulunmaktadır. Araştırmamızın kapsamında olan düşünce kitapları şunlardır: İslâm, İslâmın Dirilişi, İslâm Toplumunun Ekonomik Strüktürü, Dirilişin Çevresinde, Kıyamet Aşısı, Ruhun Dirilişi, Çağ ve İlham I Metafizik Gerilim Şartı, Çağ ve İlham II Sevgi Devrimi, Çağ ve İlham III Yazgı Seçisi, Çağ ve İlham IV Kuruluş, İnsanlığın Dirilişi, Diriliş Neslinin Amentüsü, Gündönümü, Yitik Cennet, Makamda, Diriliş Muştusu, Düşünceler I, Düşünceler II, Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi I, Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi II, Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi III, Yapı Taşları ve Kaderimizin Çağrısı I Baş Yazılar, Yapı Taşları ve Kaderimizin Çağrısı II Baş Yazılar, Unutuş ve Hatırlayış, Varolma Savaşı, Çağdaş Batı Düşüncesinden, Samanyolunda Ziyafet. Yazarın günlük yazılar kategorisindeki dört eseri: Farklar Günlük Yazılar I, Sütun Günlük Yazılar II, Sur Günlük Yazılar III, Gün Saati Günlük Yazılar IV yine araştırmamızın kapsamına dahil edilen eserleridir.⁶

Araştırmamız, yazarın düşünce kitapları ve günlük yazıları ile sınırlandırılmıştır. Fakat ihtiyaç olduğunda yazarın hatıratına ve şiirlerine de müracaat edildi. Çalışmamızı bir yüksek lisans tezinin konu ve kapsamı içerisinde yürütebilmek için incelememiz ibadet konusu ile sınırlandırılmıştır. Sezai Karakoç'u çalışırken en çok zorlandığımız nokta ise, onun edebî üslubu yüksek eserlerini akademik bir üslupla yansıtmaya çalışmak olmuştur.

⁶ Sezai Karakoç, *Hatıralar I* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2022), 8-10.

BİRİNCİ BÖLÜM

SEZAI KARAKOÇ'UN HAYATI

Bu bölümde yazarın hayatından kesitler başlığı altında; ailesi, doğduğu çevre, doğduğu zaman dilimindeki dini-sosyal-siyasi yaşantı, yazarın eğitim hayatı, yazarın düşünce dünyasını etkileyen şahsiyetler ve fikirler, yazarın mesleki hayatı ve yazarın vefatına kadar olan süreç ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Yazarın düşünce dünyasının temelini oluşturan “Diriliş” düşüncesinin ortaya çıkışı ve bu düşüncenin temelini oluşturan unsurlara yine bu bölümde bir başlık altında yer verilmiştir. Son olarak yazarın eserleriyle ilgili bir başlığa yer verilmiştir.

Bu bölümde yer alan bilgilerle olabildiğince bir Sezai Karakoç portresi ortaya koymaya çalıştık. Yazarın yaşamını bilmenin onun fikirlerini anlamamız açısından önemli olduğu kanaatindeyiz.

1. SEZAI KARAKOÇ'UN HAYATINDAN KESİTLER

1.1. Ailesi ve Doğduğu Çevre

Sezai Karakoç resmi kayıtlara göre, 22 Ocak 1933 yılında Diyarbakır'ın Ergani ilçesinde dünyaya gelmiştir.⁷ Fakat Karakoç hatıralarında bunu şöyle ifade eder: “Annemin deyişiyle ‘gülân ayında bir gün’de. Gülân, mayısın eski adı. Mayıs, bizim çocukluğumuzda halk diline yeni yeni giriyordu; eskiler gülân derlerdi, yani ‘güller’. Gülün açıldığı ay anlamına.”⁸

İsmi, babası, Muhammed Sezai olarak koymuştur. O dönem nüfus memurunun yaptığı bir yanlışlık neticesinde ismi, nüfus kayıtlarına Ahmet Sezai olarak geçmiştir.⁹

Dünyaya geldiği zaman dilimini, kendi deyimiyle “üç dört yıkılmışlık”¹⁰ içinden gelen zor yıllar olarak niteler. Yeni kurulan devlet on yaşındadır. Büyük bir dünya savaşından çıkmış olan devlet ve kendi içinde baskılara maruz kalan millet o dönem birtakım

⁷ Karakoç, *Hatıralar I*, 5.

⁸ Karakoç, *Hatıralar I*, 23.

⁹ Karakoç, *Hatıralar I*, 42-43.

¹⁰ Karakoç, *Hatıralar I*, 23.

kırılmalar yaşamıştır. Yakın sayılabilecek bir zaman sonra yine büyük bir dünya savaşı çıkmıştır. Sezai Karakoç, içeride yeni kurulan devletin yenilikleri topluma dayattığı, dışarıda da büyük çalkantıların olduğu bir dönemde doğmuştur. Zor bir dönemde doğmuş ve yaşamış olsa da büyük ruhların yaptığı gibi bunu bir avantaja çevirmiş, böylece hem çağına tanıklık etmiştir hem de sanatına malzeme devşirmiştir, denilebilir.¹¹

Ergani, 5 bin nüfuslu, Karacadağ'ın eteğinde kurulmuş küçük bir kasabadır.¹² Halk arasında Zülkifl Peygamber'in askerleriyle çarpışıp, dağın tepesindeki iki parça arasında şehit olduğu inanışı vardır. Burada Zülkifl Peygamber'in makamı olduğu için dağın halk arasındaki adı Zülkifl Dağı'dır.¹³ Okumalarımız esnasında yazarın, yazılarında ve şiirlerinde dağ metaforunu kullandığını tespit ettik. Dağın ruh dünyasına etkisini şu cümlelerle ifade eder: "Mistik bir bağ vardır aramızda. Arafat Dağı'nın, Tûr-i Sina'nın bir örneği gibidir kasabamızda."¹⁴ Daha sonra dönemin siyasi atmosferi nedeniyle Zülkifl peygamberin makamı yıkılmıştır.¹⁵

Annesi Emine Hanım, 1957 yılında, elli iki yaşında, İstanbul'da vefat etmiştir.¹⁶ Annesinin erken ölümü yazar üzerinde derin bir tesir bırakmıştır. Hatta bununla ilgili şöyle söyler:

"... Savaş yılları bittikten sonra, ben fakülteden mezun olup İstanbul'da memuriyete başladıktan sonra ailemiz İstanbul'a göçtü. Fakat ne yazık ki, bu göçüş ailemize hiç yaramadı. Annem de bir yıl sonra, biraz da söyleyemediği sıla hasreti içinde, elli iki yaşında, 1957'de bu dünyayı bırakıp gitti. Onun gidişiyle, ailece, bir hayli sarsıldık. Bir daha toparlanamadık diyebilirim."¹⁷

Annesinin erken ölümü, yazarın şiirlerine de yansımıştır. Kendi ifadesiyle: "Yoktur Gölgesi Türkiye'de' şiirimi annemin ölümünü izleyen yıllarda o duyarlıkla yazmıştım. Daha birkaç şiirimi..."¹⁸

Babası Yasin Efendi, ilkokul mezunu, küçük yaşlardan itibaren çalışmaya başlamış, yaşamı boyunca ticaretle meşgul olmuş birisidir. Kurtuluş savaşı yıllarında, Kafkas

¹¹ Turan Karataş, *Doğu'nun Yedinci Oğlu Sezai Karakoç* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2021), 30.

¹² Karakoç, *Hatıralar I*, 30.

¹³ Karakoç, *Hatıralar I*, 31-32.

¹⁴ Karakoç, *Hatıralar I*, 31.

¹⁵ Karakoç, *Hatıralar I*, 33.

¹⁶ Karakoç, *Hatıralar I*, 5.

¹⁷ Karakoç, *Hatıralar I*, 71.

¹⁸ Karakoç, *Hatıralar I*, 71.

Cephesi' inde savaşmış ve gazi olmuştur. Elli beş ay askerlik yapmıştır. Bu esnada Ruslara iki yıl kadar esir dışmıştır. Rusya'da ihtilal olunca esirlikten kurtulmuştur. Yasin Efendi, 1963 yılında, 74 yaşında, Ergani'de ahirete gıcmıştır.¹⁹

Sezai Karakoç, annesinin ve babasının kendisi üzerindeki tesirini řu sızleriyle ifade eder: "Babam ve annem, baba ve anne olmaktan öte ruhumun ve maneviyatımın da baba ve anneleri idiler. Mizaç ve ruh itibariyle onlara çok şey borçluydum. Bir nevi hocalık ve denebilirse şeyhlikti onlarda bulduğum."²⁰

1.2. Sezai Karakoç'un Eğitim Hayatı ve Vefatına Kadar Olan Süreç

Yazarın çocukluğu, babasının işinden dolayı Ergani, Maden ve Piran olmak üzere bu üç kasabada geçmiştir.²¹ 1938 yılında Ergani'de o dönem ihtiyat sınıfları vardır. İlkokul birinci sınıftan önce üç ay kadar ihtiyat sınıfında okuyan Sezai Karakoç, okul müdürünün yaptığı bir sınavı geçerek aynı yıl ilkokula başlamıştır. Babasının işi nedeniyle 1939 yılında Piran kasabasına ailesiyle göç eden yazar, burada ikinci sınıfa devam etmiştir. Yaklaşık bir yıl bu kasabada eğitim gördükten sonra 1940 yılında ailesiyle yeniden Ergani'ye göç etmişlerdir ve bundan sonra ilkokulu burada tamamlayarak, 1944 yılında ilkokuldan mezun olmuştur.²²

Yazarın *Hatıralar I* kitabında çocukluğu ile ilgili bölümü okuduğumuzda bir döneme tanıklık ettiğini söyleyebiliriz. İki dünya savaşı arası, yazarın ilk çocukluk yıllarına tekabül etmektedir. Yazarın hatıraları, o dönemde yaşanan ekonomik zorluklar, eğitim anlayışı ve toplum yapısı hakkında zengin bir veri sunar. Ayrıca çocukluk anılarından okuduğumuza göre gerek anne babasından gördüğü terbiye gerek yaşadığı çevre Sezai Karakoç'un hem karakterini hem de sanatını büyük ölçüde etkilemiştir. Bir anısında bunu şöyle ifade eder: "Ahmet Hamdi Tanpınar, 'Antalyalı Geç Kıza Mektup' adlı yazısında, ilk sanat zevkini, Ergani Madeni'nde, iki-üç yaşlarında, bir kış günü pencereden gördüğü kar yağışı olarak algıladığını söyler. Ben de ilk sanat algılarımı Maden'de aldım diyebilirim."²³

¹⁹ Karakoç, *Hatıralar I*, 83,87,90,106.

²⁰ Sezai Karakoç, *Hatıralar II* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2022), 261.

²¹ Karataş, *Doğu'nun Yedinci Oğlu Sezai Karakoç*, 22.

²² Karakoç, *Hatıralar I*, 122,126,153.

²³ Karakoç, *Hatıralar I*, 110.

Karakoç, okumaya oldukça düşkündür. Okumaya olan bu düşkünlüğü çocukluk çağlarından itibaren vardır. Hatıralarında, kendi çabasıyla on beş gün gibi kısa bir sürede Osmanlıca'yı -Osmanlıca roman, hikâye okuyabilecek düzeyde- öğrendiğini ifade eder. Küçük yaşta evlerinde bulduğu ve okuduğu yazarlar ve kitaplarından Karakoç şu ifadelerle bahseder: "...Namık Kemal'in, Abdülhak Hamid'in, Ziya Paşa'nın, Mehmed Âkif'in, Tevfik Fikret'in, Ziya Gökalp'in, Süleyman Nazif'in yazılarını, şiirlerini okudum. Sonra bir İslâm Tarihi'nin 2 cildini okudum... Okumak benim için büyük bir zevkti. Evde saatlerce okurdum. Oyuna, gezmeye, tozmaya fazla rağbetim yoktu."²⁴

Müslüman bir anne babanın çocuğu olması, yetiştirilme şekli, onun ileriki yıllarda şahsiyetini oluşturan temel taşlardan birisi olmuştur. Babasıyla ilgili bir anısı bu cümlemizi destekler mahiyettedir:

"Kış geceleri babam kitap okurdu. Biz de dinlerdik. Mahallede beş altı evde eski (büyük, kalınca ciltli) bir kitap olurdu. Akşamları gider getirirdik. Okuduktan sonra iade ederdik. Gazavatnameler, Siyer-i Nebi gibi kitaplardı. Çoğu kez manzumdu. Babam ahenkle okurdu, biz de heyecanla dinlerdik. Genellikle bir kahraman, müşkül duruma düşüp tam öleceği vakit ya Halid İbn-i Velid veya Hz. Ali gelir, onu kurtarırdı..."²⁵

Yazarın "Çocukluğumuz" adlı şiirinde, çocukluk yaşantısının, anne ve babasının onu yetiştirme şeklinin, yazarın inancına, şahsiyetine tesirini açıkça görürüz.²⁶

İlkokulu tamamlayan Sezai Karakoç, ailesinin maddi durumunun yetersiz olmasından dolayı, tek okuma şansı olan parasız yatılı sınavına girmek için Diyarbakır'a gitmiştir. Sınav sonuçları, evraklarla ilgili bazı sebeplerden dolayı geç açıklandığı için kısa bir süre Diyarbakır'da bir ortaokula devam etmiştir. Sezai Karakoç, bu sınav sonucuna göre, Maraş Ortaokulu'na kayıt yaptırmak için Maraş'a gitmiştir.²⁷

Okula geldiği ilk gün, çeşitli zorluklardaki matematik sorularını doğru cevaplamasıyla öğretmeninin ve öğrencilerin dikkatini çekmiştir. Hatta öğretmeni, Maraş şivesiyle Sezai Karakoç'u şu sözlerle taltif etmiştir: "Arhadaşlar, çok zorlu bir rakibe çattınız. Bundan

²⁴ Karakoç, *Hatıralar I*, 151-152.

²⁵ Karakoç, *Hatıralar I*, 142.

²⁶ Bkz. Karakoç, *Gün Doğmadan*, 97-98.

²⁷ Karakoç, *Hatıralar I*, 156,160,162.

sonra çok çalışmanız gerekecek.”²⁸ Esasında parasız yatılıya gelenler, bu okula sınavla geldikleri için bu öğrencilerin başarılı olması doğal bir şeydir.²⁹

Bu yıllarda da çok okuyan yazar, zorunlu derslerden olan Arapça ve Farsça dillerini de oldukça ilerletmiştir. Bu dönemde okuduğu eserler şunlardır: “...M. Akif’in, Namık Kemal’in, Abdülhak Hamid’in, Süleyman Nazif’in, Tevfik Fikret’in, Ziya Gökalp’in ve diğerlerinin şiirlerini, yazılarını okuyordum. Okul kitaplarıyla yetinmiyordum. Okuduklarımla da güçlenen, din, millet ve vatan sevgisi, yüreğimi dolduran yüce duygulardı o yıllarda.”³⁰

Ortaokul ikinci sınıfta iken Mesnevi şerhini Farsça okuyup anladığını şöyle ifade etmiştir: “Çok erken bir uyanmasıydı bu zihnimin.”³¹ Henüz ortaokul çağlarında böyle bir zihni uyanış yaşamış olması dikkat çekicidir.

Sezai Karakoç, ibadetlerini rahatça yapamamasına rağmen namazlarını gizli gizli de olsa kılmaya çalışmıştır. Sezai Karakoç, o dönem eğitim sisteminin dine bakışını şu sözleriyle ifade etmiştir:

“Dine karşı bir eğitim vardı o sıralar. Bütün ülkede din konusunda büyük bir baskı vardı. Âdeta islâm demek yasak ve suçtu. İslama nisbî bir hürriyet verilmesi bile söz konusu değildi. Ama ben kutsal İslâmla ilgili ne bulsam okumak istiyordum.”³²

Toplumda dinî yaşantının baskı altında olması, yazarın iç dünyasında, dinî duyarlılığının daha da artmasına sebep olduğunu söyleyebiliriz.

Sezai Karakoç, müzik, resim ve beden dersleri dışında derslerinde çok başarılıdır. Bu derslerde düşük not almasına rağmen sınıfında ilk üçe girmiştir. Yazarın küçük yaşta çok geniş yelpazede okumalar yapması, onun kalemini daha o yaşlarda ileri bir seviyeye getirmiştir. Yazarın yazı yazma kabiliyetinin kuvvetli olduğunu şu ifadelerden anlayabiliriz: “Orta ikinci sınıfta iken gelen Türkçe hocamız, daha ilk kompozisyonundan sonra, beni sıramda ayağa kaldırarak: ‘Bu arkadaşınıza iyi bakın, ilerde...’ diyerek burada tekrarlamak istemediğim çok büyük övgü ve iltifatlarda bulunmuştu.”³³

²⁸ Karakoç, *Hatıralar I*, 163-164.

²⁹ Karakoç, *Hatıralar I*, 165.

³⁰ Karakoç, *Hatıralar I*, 169-170.

³¹ Karakoç, *Hatıralar I*, 177.

³² Karakoç, *Hatıralar I*, 169,178.

³³ Karakoç, *Hatıralar I*, 179.

Sezai Karakoç, yaz tatillerini Ergani’de geçirmiştir. İlk şiir denemesini bu yaz tatillerinden birinde yazdığını ifade etmiştir. İlk şiiri Ergani konulu, vezinli dörtlüklerden oluşur. Daha sonra bu şiiri yırtıp atmıştır. Yazar, şiiri sevdiğini ifade etmiştir fakat yazmak konusunda iddialı bir tavırdan çekinmiştir.³⁴

Yazarın düşünce dünyasına önemli etkisi olan *Büyük Doğu* ile tanışması da bu yıllara rastlar. İslam inancının rahatça yaşanmadığı bir dönemde Karakoç için *Büyük Doğu* bir nefes gibi olmuştur. Kimsenin düşüncelerini rahatça ifade edemediği bir dönemde İstanbul’da bir derginin çağdaş bir üslupla İslam’ı savunması onun için bir mutluluk sebebidir.³⁵

Sezai Karakoç, üç yılın sonunda, Maraş Ortaokulundan mezun olmuştur. Orada lise bulunmadığı için lise öğrenimini Gaziantep Lisesi’nde görmüştür.³⁶

Sezai Karakoç’un ortaokul yılları için -ilkokulda olduğu gibi- bol kitap okuyan, fikirleri oluşmaya başlayan ve yazarlığa yeni adım attığı yıllardır diyebiliriz.

Lise eğitimine 1947 yılında Gaziantep’te başlamıştır. Buradaki izlenimine göre okul binası fiziksel olarak iyi sayılabilecek düzeydedir. Lisedeki eğitim hayatında da başarılı bir öğrencidir.³⁷

Yine çok okuyan bir Sezai Karakoç vardır bu yıllarda. Lise yıllarında Batı klasiklerinden bulduklarını okumuştur ve okumak için fırsatlar kollamıştır. Batı edebiyatına dair yönelişini şöyle ifade eder: “Ben ders dışında, bu kez, Batı edebiyatına açılmıştım. Şekspir’in bütün piyeslerini, Duhammel’in bazı eserlerini, Andre Gide’nin ‘Dünya Nimetleri’ni, ‘Verter’i ve daha birçok klasığı Lise 1’den itibaren hızla okumaya başlamıştım...”³⁸

Hastalık sebebiyle revirde yattığı bir dönem, depo gibi bir yerde bir oda dolusu dergiye rastlayan Karakoç, o dönemin ve önceki yılların önemli kültür ve edebiyat dergilerini okuma fırsatı bulmuştur.³⁹ Yazarın henüz lise yıllarında oldukça iyi bir dergi kültürünün olduğunu söyleyebiliriz.

³⁴ Karakoç, *Hatıralar I*, 203-204.

³⁵ Karakoç, *Hatıralar I*, 182.

³⁶ Karakoç, *Hatıralar I*, 187.

³⁷ Karakoç, *Hatıralar I*, 208, 211, 214.

³⁸ Karakoç, *Hatıralar I*, 221.

³⁹ Karakoç, *Hatıralar I*, 222.

Lise ikinci sınıfta okulun duvar gazetesinde yazılar yazmıştır. Lise üçüncü sınıfta ise öğrencilerin öğretmenlerle birlikte çıkardığı duvar gazetesinin sorumlusu Sezai Karakoç olmuştur.⁴⁰

Sezai Karakoç, bu yıllarda şiir denemelerine devam etmiştir. Şiir bu yıllarda onda kendiliğinden zuhur eden bir hadisedir. Kendi ifadesiyle: “Aklıma estikçe, mısralar, beyitler, kıtalar yazıyordum. Ortaokulda, o birdenbire doğup da yazılan Ergani şiirinden sonra, ara sıra bir şeyler karalıyordum. Kendimi hiç zorlamadan. Bazen okuduğum kitabın kapağına bir iki mısra yazdığım olurdu.”⁴¹

Lise son sınıf öğrencisi iken, Mehmet Leventoğlu müstearıyla *Büyük Doğu*’ya yazdığı bir şiirini gönderir. Üç yüz şiir arasından seçilen bu şiir, dergide yayınlanır. Yayınlanmış ilk şiiri budur. Yine Fransızca hikâye ve şiir çevirilerini bu yıllarda yapmıştır.⁴²

Lise yıllarında okuyan, yazan, hocalarıyla tartışmaya girmeye çekinmeyen bir Sezai Karakoç vardır. Bir gün kimya hocası tartışmanın lüzumsuz olduğunu, herkesin ortak uzlaşacağı konularda konuşulması gerektiğini, memleketin refahı, yollarının yapılması gibi konuların konuşulmasının daha faydalı olacağını ifade eden bir konuşma yapar. Bu sözler üzerine Sezai Karakoç’un şu ifadeleri dikkat çekicidir: “Dedim ki: ‘Hocam, sizin bu teklifiniz meseleyi halletmez. Yol yapacaksınız. Ama bu yollardan kim geçecek? Hangi tip insan? İşte biz onu konuşuyoruz. Önce insan problemini halletmek gerekir. Sonra maddi kalkınma.’”⁴³ Henüz lise çağındaki bir öğrencinin bu cümleleri sarf etmiş olması onun gelecekte nasıl bir yol çizeceğine dair bir ipucudur.

Lise döneminde kabına sığmayan bir Sezai Karakoç vardır. Notlar onun için çok önemli değildir. Zaten bu konuda endişe edecek bir durumu da yoktur. Onun için daha önemli şeyler vardır o dönemde. Bunu şöyle ifade eder: “Okuyordum, yazıyordum, düşünüyordum. 17 yaşındaydım, kişiliğimin oluşması ve açılımı, kimi yerde ilgilerimi kısıyor, kimi yerde genişletiyordu. Herhalde eğitimin çerçevesiyle sınırlanamıyordum. Onun dışına taşıyordu programım.”⁴⁴ Bu cümlelerden Sezai Karakoç’un çok yoğun ve

⁴⁰ Karakoç, *Hatıralar I*, 232, 260.

⁴¹ Karakoç, *Hatıralar I*, 263.

⁴² Karakoç, *Hatıralar I*, 264-265.

⁴³ Karakoç, *Hatıralar I*, 266.

⁴⁴ Karakoç, *Hatıralar I*, 273.

nitelikli bir eğitim gördüğünü ve bunda kendi kişisel çabasının da büyük etken olduğunu anlayabiliriz.

Karakoç, üç yıl süren lise eğitimini tamamlayıp Ergani'ye geri dönmüştür. Bir süre Dicle Köy Enstitüsü'nün kütüphanesinde çalışmıştır. Bu vesileyle daha önce görmediği birçok kitabı okuma şansı elde etmiştir.⁴⁵

Üniversite'yi İstanbul'da okumak istemesine rağmen, maddi imkânsızlıklar nedeniyle ve babasının isteğiyle Ankara'da Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin sınavına girmiştir. Ankara'da Siyasal Bilgiler Fakültesi sınavla öğrenci almaktadır. Bu fakültede kırk öğrencinin burslu okuma imkânı vardır. Sezai Karakoç, bin kişinin girdiği bu sınavda on üçüncü olmuştur. Karakoç'un, İstanbul'da okuma arzusunun altında yatan sebep, ideallerini gerçekleştirmek istemesi ve İstanbul'da "Büyük Doğu" hareketi içerisinde aktif bir şekilde çalışmak istemesidir. Ona göre, bu hareket ülke menfaati için tek çıkar yoldur.⁴⁶

Ekim ayının sonuna doğru açıklanan sınav sonuçlarına göre, Ankara'da, 1950 yılının Kasım ayında Mülkiye Mektebi'nde öğrenciliği başlamıştır.⁴⁷ Asıl istediği şey bu fakültede okumak olmadığı gibi, mizacı da buna uygun değildir. Fakat o dönemin şartları, yazarın kişisel durumu, onu buna mecbur kılmıştır. Kendisi bunu hatıralarında şöyle ifade etmiştir: "İlahiyat ve Felsefe fakültelerinde okuma imkânını bulamayıp bursu sebebiyle SBF'de okuma zorunluğunda kalınca, şu şekilde bir karar vermiştim: sınıf geçecek kadar ders çalışacak, tüm ağırlığı sosyolojiye verecektim. Mizaç itibarıyla, teoriye eğilimliydim."⁴⁸ İlerleyen dönemde, SBF'de okumasının, bir yönüyle onun için bir avantaj olduğunu şu cümlelerinden anlayabiliriz: "Din bilgileri ihtisası içinde kalmayıp onu da içine alan daha geniş bir çerçeveden hareket etme imkânını verecek olan tarih, sosyoloji, idarecilik, iktisat, siyaset, maliye vb. bütün toplum konularına çağın bilgileri çerçevesinde bakan bir öğretimi izlemiş oldum."⁴⁹ Yaptığımız okumalardan edindiğimiz izlenime göre, yazarın eserlerinin ekonomi, politika, felsefe, sanat, edebiyat, din ve daha birçok alanı da kapsayacak metinler olması zannediyoruz ki onun bu çok yönlü yetişmesinin tezahürü olsa gerek.

⁴⁵ Bkz. Karakoç, *Hatıralar I*, 278-279.

⁴⁶ Karakoç, *Hatıralar I*, 281-285.

⁴⁷ Karataş, *Doğu'nun Yedinci Oğlu Sezai Karakoç*, 55.

⁴⁸ Karakoç, *Hatıralar I*, 288.

⁴⁹ Karakoç, *Hatıralar I*, 303.

Yazar üniversite yaşamı boyunca da kütüphanenin müdavimi olmuştur. Bu dönem kütüphanelerden edindiği Fransızca ansiklopedi ve sözlükler yardımıyla Fransızcasını ilerletmeye çalışmıştır.⁵⁰ SBF yıllarında en çok uğradığı yer Milli Kütüphane sonra da Fransız Kültür Merkezi'dir. Bunun sebebi Fransızca dergileri, gazeteleri ve çağdaş Fransız yazarlarına ait eserleri burada okuma fırsatı bulmuş olmasıdır.⁵¹

Sezai Karakoç, yine bu yıllarda edebiyat ve basınla ilgili konuları takip etmiştir. Okuldaki derslerin öğlen saatlerinde bitmesi ona ders dışı faaliyetlere yeterince zaman ayırabilme imkânı sağlamıştır.⁵² Bu durum bizde okulun ve hocaların verdikleriyle yetinmeyen, ortaokul ve lise yıllarındaki gibi kendi kabına sığmayan bir Sezai Karakoç izlenimi oluşturmuştur.

1952 yılında ilk şiirleri olan, “Rüzgâr”, “İşaret” ve “Monna Rosa”, dönemin edebiyat dergisi olan *Hisar*'da yayımlanmıştır. Yine aynı yıl “Yağmur Duası” şiiri *Mülkiye Dergisi*'nde yayınlanmıştır. 1952 yılı Sezai Karakoç'un şiirle meşguliyetinin yoğun olduğu bir yıldır.⁵³ Sezai Karakoç'un sonraki yıllarda da şiirleri çeşitli dergilerde yayınlanmıştır. Şiir yazmanın kendisinin bilinçli bir çabası olmadığını, kaderinin onu itişiyile gerçekleşen bir hâl olduğunu şu ifadelerinden anlıyoruz: “... Şiir üzerine konuşmaya hevesli biri olmadım hiçbir zaman. Şiir yazma bende bir kader hadisesidir. Âdeta ben ondan hep kaçmışımdır ama o da hep gelip beni yakalamasını bilmiştir.”⁵⁴ Yazarın ilk şiir kitabı *Körfez*, 1959 yılında Kül Yayınları tarafından basılır.⁵⁵

Necip Fazıl Kısakürek'in kurmuş olduğu “Büyük Doğu” hareketini lise yıllarında uzaktan takip eden yazar, üniversite yıllarında bu hareketin bizzat içerisinde bulunmuştur. Hatta Necip Fazıl Kısakürek *Sonsuzluk Kervanı* adlı kitabını Sezai Karakoç'a tashih ettirecek kadar kendisiyle yakındır.⁵⁶ Vefatından sonra yayınlanan *Hatıralar I* kitabında, Ankara'da bulunduğu dönemde Karakoç, Necip Fazıl Kısakürek ile ilgili yakın münasebetine genişçe yer vermiştir.⁵⁷

⁵⁰ Karakoç, *Hatıralar I*, 301.

⁵¹ Karakoç, *Hatıralar I*, 423.

⁵² Karakoç, *Hatıralar I*, 304.

⁵³ Karataş, *Doğu'nun Yedinci Oğlu Sezai Karakoç*, 56-59.

⁵⁴ Karakoç, *Hatıralar I*, 415, 441.

⁵⁵ Karataş, *Doğu'nun Yedinci Oğlu Sezai Karakoç*, 92.

⁵⁶ Karakoç, *Hatıralar I*, 453.

⁵⁷ Karakoç, *Hatıralar I*, 286-510.

Sezai Karakoç Mülkiye'nin son yılında, bir dersten kaldığı için -o dönem bir dersten kalmak demek okulun bir yıl daha uzaması demektir- okuldan mezun olamamıştır. Bu durum onu ve ailesini ekonomik açıdan zor duruma düşürmüştür. Başarılı bir öğrencilik geçmişi olan Sezai Karakoç yaşadığı ruh halini şöyle anlatır:

“Tahsil hayatı boyunca hep başarılı olan benim sınıfta kalmam hayatın öbür yüzünü, yenilgi ve acı yüzünü görmeme neden oldu. Ekonomik sıkıntıları, ölüm acılarını, daha birçok sıkıntıları görmüştüm. Fakat ilk kez, başarısızlığı tadıyordum. Bu alışık olmadığım tad, bana verdiği azap ve ıstırap, utanç ve çileyle, ruhumun belki de gurur çizgisi içinde geçecek yazgısını değiştiren bir kader darbesi ya da lütuf oldu. Hep yenenlerin duygularını paylaşacak olmaktan kurtulup, yenilenlerin duygusunu da paylaşmanın ne olduğunu anlamış oldum.”⁵⁸

Okulunu uzattığı dönemde derse devam zorunluluğu olmadığı için ders dışı faaliyetlere daha çok zaman ayırma fırsatı olmuştur. Bursu kesildiği için maddi açıdan zor durumda kalmıştır. Bu kadar zorluğa rağmen bir arkadaşının yardımıyla *Şiir Sanatı* adında, o dönem çok ses getiren bir dergi çıkarmışlardır. Fakat bu dergi sınav döneminin gelmesi ve maddi imkânsızlıklar nedeniyle ancak iki sayı çıkarılabilmektedir.⁵⁹

Üniversite yıllarında nasıl bir öğrenci olduğunu şu sözleriyle betimler: “Daha çok, araştırmacı, sakin, yalnızlığı seçmiş bir kişilik oluşumuyla, kütüphane-ders-kitap, dergi okuma ile vaktimi değerlendirmeye çalışıyordum diyebilirim.”⁶⁰

Nihayet imtihanlarını başarıyla geçen Sezai Karakoç, SBF'nin maliye bölümünden 1955 yılının Eylül ayında mezun olmuştur.⁶¹ Okul hayatının bitmesiyle bir duygu karmaşası içine giren yazar, bu duygu karmaşasını şu cümlelerle ifade etmektedir:

“... Burslu okuduğum için, mecburen Maliye Bakanlığında göreve başladım. Hazine Genel Müdürlüğü Dış Tediye Muvazenesi bölümüne atandım. Ama sanki mezuniyetle birlikte manevi bir boşluğa yuvarlanmışım. O zamana kadar bunu düşünmemiş ve kendimi memuriyete hazırlamamıştım. Sanki fakülteyi bitirince bilinmeyen, yüce görevlerde aşk ve şevkle çalışma imkânı bulacaktım gibi bir

⁵⁸ Karakoç, *Hatıralar I*, 433-434.

⁵⁹ Karakoç, *Hatıralar I*, 447, 454, 457.

⁶⁰ Karakoç, *Hatıralar I*, 318.

⁶¹ Karataş, *Doğu'nun Yedinci Oğlu Sezai Karakoç*, 69.

hayli hayali ve romantik bir umut içindeymişim. Realiteyle birden karşılaşmanın hayal kırıklığı istilâ etti ruhumu...”⁶²

Karakoç, mezun olduktan sonra farklı meslek alternatifleri düşünmüştür. Hocaları asistanlık teklif ettiyse de istediği alandan asistanlık yapma imkânı olmadığı için akademik kariyerdan vazgeçmiştir. Maddi imkânları nedeniyle maliye müfettişliği sınavına girer ve bu sınavı kazanır.⁶³ 1956 yılında Maliye Bakanlığında, gelirler kontrolörlüğü görevi ve müfettiş yardımcılığı görevi yapmıştır. Görevi gereği Anadolu’nun birçok yerinde bulunmuştur.⁶⁴

1956 yılında ailesiyle birlikte İstanbul’da ikamet etmeye başlamıştır. Bu dönemde bir yandan mesleki çalışmalar diğer yandan “Büyük Doğu” hareketi ile ilgili çalışmalara devam etmiştir.⁶⁵

1960 yılında *Diriliş* dergisini çıkarmaya başlamıştır. Dönemin siyasi atmosferinin çalkantılı olması, ülkenin gidişatının belirsizliği Karakoç’ta, bir düşünce ve edebiyat dergisi çıkarılması, bir hareketin başlatılması gerekliliğini düşündürmüştür. *Diriliş* dergisinin ortaya çıktığı şartları ve derginin isminin doğuş hikâyesini yazarın ifadeleriyle aktaralım:

“... Yeni bir nesil gelmişti. Ortam otuz yıl öncesine göre çok değişmişti. Düşünüşte bir tazelenme ve yenilenmeye ihtiyaç vardı. Yeni bir dil ve üslup gerekliydi. Bir süredir daldığım metafizik düşünceler de kendini ifade için beni zorluyordu. Bu fevkalade şartlar içinde doğdu *Diriliş*. İlk anda ismi yadırgandı. Hortlama gibi dehşet duyanlar oluyordu ismi duyunca. Ya da sanki yalnız amentüde bir unsur olarak düşünülebilir gibi geliyordu onlara. Mecazi anlamda, tarihî anlamda dirilişi düşünemiyorlardı. ‘Basübadelmevt’in karşılığı olarak ‘diriliş’i bulmuştum, ‘ölümden sonra dirilme’ anlamına. Tabii ki, sadece metafizik anlamda değil, tarihi sosyolojik anlamda da kullanıyordum.”⁶⁶

Yazarın temellerini attığı “*Diriliş*” düşüncesi böylece ilk defa süreli yayın formunda kendini göstermeye başlamıştır. Fakat bu yayın süreci o dönem ülkede 27 Mayıs 1960

⁶² Karakoç, *Hatıralar I*, 505-506.

⁶³ Karakoç, *Hatıralar II*, 13-14.

⁶⁴ Karakoç, *Hatıralar II*, 5.

⁶⁵ Karakoç, *Hatıralar II*, 28.

⁶⁶ Karakoç, *Hatıralar II*, 151.

ihtilali yaşanması nedeniyle kesintiye uğramıştır. Dergi ancak iki sayı çıkartılabilmiş ve daha sonra kapanmıştır.⁶⁷

1960 yılında, Ankara’da yedek subay öğrencisi olarak askerlik görevine başlamıştır. Bu görev o dönem altı ay öğrencilik, bir yıl kıta hizmeti olarak toplamda on sekiz ay sürmüştür.⁶⁸ Askerlik döneminde okumalarına mümkün olduğunca devam etmiştir. O dönemi şöyle anlatmıştır: “Yedek Subay Okulunda kitap okumak büyük bir sorundu. Ancak koynuma sakladığım kitapları talimlerde verilen aralarda okumağa çalışıyordum. Gece de yasak olmasına ve erken yatma zorunluluğuna rağmen bir parça okumağa çalışıyordum.”⁶⁹ Karakoç’un askerlik yaparken böyle bir yasakla karşılaşmış olması ona has bir durum değildir. Genel askerî kurallar çerçevesinde uygulanan bir kısıtlamadır. Karakoç’un buna rağmen bir yol bulup okumalarına devam etmesi insanın her şartta bilgi ile arasına girebilecek engelleri aşacak yollar keşfedebileceğini göstermesi bakımından önemlidir. Gerek bizim tarihimizde gerek dünya tarihinde birçok düşünürün düşünce ve düşüncesini eserleriyle yayma faaliyetlerine getirilen kısıtlamalar, yasaklar, açılan davalar verilen cezalar bilinen bir hakikattir. Bu tarz fiziksel müdahaleler ile düşüncelere engel olmak mümkün değildir. Nitekim yaşamının ileri dönemlerinde Karakoç da *İslamın Dirilişi* adlı eseriyle ilgili yasaklar ve davalarla uğraşmış fakat bu engellemeler onun düşüncelerini kısıtlamak bir yana daha geniş kitlelere duyurmasına vesile olmuştur.

Askerlik hizmetini tamamladıktan sonra, 1962 yılında gelirler kontrolörü olarak İstanbul’a tayin olmuştur.⁷⁰ Yazar memuriyeti dolayısıyla Anadolu’nun birçok ilini dolaşmıştır fakat bu durum onu mutlu etmemiştir. Bunun sebebi bu seyahatlerden dolayı hem yazma faaliyetine istediği kadar zaman ayıramaması hem de memuriyete kendisini yeterince verememesidir. Bu durum onu vicdanen rahatsız ettiği için 1965 yılında memuriyetten istifa etmiştir.⁷¹ Memuriyetten ayrıldıktan sonra, 1967 yılında *Diriliş* dergisini yeniden çıkarmıştır fakat aynı yıl maddi gerekçelerle dergi ikinci kez kapanmıştır.⁷² Yazar, otuz dört yaşında memuriyetten ayrılmış, açtığı derginin kapanmasıyla hayatında âdeta fetret dönemini yaşamıştır. Hayatının bu dönemindeki

⁶⁷ Karakoç, *Hatıralar II*, 153.

⁶⁸ Karataş, *Doğu’nun Yedinci Oğlu Sezai Karakoç*, 92.

⁶⁹ Karakoç, *Hatıralar II*, 178.

⁷⁰ Karakoç, *Hatıralar II*, 225.

⁷¹ Karakoç, *Hatıralar II*, 283, 293.

⁷² Karakoç, *Hatıralar II*, 299.

duygularını şöyle ifade eder: “Ve yine šiirdi ki, hayatın bu fetret döneminde büyük bir dayanak olarak ayakta durmamda manevi bir destek oluyordu. Fakat böyle durumlarda asıl dayanak, manevi güç ve inançtır...”⁷³ Yaşadığı bu sıkıntılı dönemi sanatına ve maneviyatına sarılarak atlatmıştır.

Yazarın *İslamın Dirilişi* adlı eseri, 1967 yılında mahkeme kararıyla laikliğe aykırı olduğu gerekçesiyle toplattırılmıştır.⁷⁴ Bu eserin toplattırılması o dönem kamuoyunda büyük bir infial yaratmıştır ve Karakoç’un hayatında bir dönüm noktası olmuştur. Gazetelerde bu konuda yazılar yazılmıştır, yazarlar köşelerinde bu hadiseye yer vermiştir. O dönem Karakoç’un eserlerinin toplattırılıp dava edilmesine en çok ses çıkaran isimlerden birisi olan ve konuyu *Yeni İstanbul* gazetesindeki köşesine taşıyan Prof. Dr. Osman Turan bu konudaki düşüncesini şöyle ifade etmiştir: “Türkiye’de genç bir mütefekkir mevcudiyetini ortaya koymuştur. Ben dahi az tanıdığım bu gencin kudretini bu hadise sayesinde okuduktan sonra öğrendim.”⁷⁵ Bir başka yazar Münevver Ayaşlı, 29 Ekim 1967 tarihli *Yeni İstanbul* gazetesindeki köşesinde “Yine Kitap Meselesi” başlıklı yazısında, bu kitabın bir aksiyon kitabı değil düşünce kitabı olduğunu vurgulamıştır. Kitabı toplattırmak şöyle dursun genç yazarın bu eseri yazmasından ötürü alkışlanması gerektiğini ifade etmiştir. Bu durum negatif bir hadise gibi görünse de Sezai Karakoç’un ve eserlerinin geniş kitlelerce tanınmasına olanak sağlamıştır. Bu kitap ile ilgili Karakoç hakkında açılan davalar uzun yıllar sürmüştür. Hatta bu şöhretin getirdiği bir sonuç olsa gerek, *Babıalide Sabah* gazetesi Karakoç’a yazarlık teklifinde bulunmuştur. Karakoç, bu gazetede on ay yazmıştır. Bu gazetede yazmayı kabul etmesi, içinde bulunduğu zor şartlar sebebiyledir, yoksa yazarlığı bir meslek olarak gördüğünden değildir. Ayrıca gazetede yazmak, fikirlerini daha geniş kitlelere duyurmak için bir imkân da sağlamıştır.⁷⁶ Bu gazetede yazıları 1969 yılında *Sütun* adı ile bir kitap olarak yayınlanmıştır.⁷⁷

1971 yılında Ankara’da Gelirler Genel Müdürlüğü Müşaviri olarak memuriyet hayatına ikinci kez başlamıştır. Buradaki görevini 1973 yılına kadar sürdürmüş ve devlet memurluğuna bir daha dönmek üzere istifasını sunmuştur.⁷⁸

⁷³ Karakoç, *Hatıralar II*, 324.

⁷⁴ Karataş, *Doğu’nun Yedinci Oğlu Sezai Karakoç*, 105.

⁷⁵ Karataş, *Doğu’nun Yedinci Oğlu Sezai Karakoç*, 106.

⁷⁶ Karataş, *Doğu’nun Yedinci Oğlu Sezai Karakoç*, 105-109.

⁷⁷ Karakoç, *Hatıralar II*, 391.

⁷⁸ Karataş, *Doğu’nun Yedinci Oğlu Sezai Karakoç*, 113, 115.

1970-1971 yılları arasında *Diriliş* dergisi üçüncü kez çıkmıştır.⁷⁹ 1974-1978 tarihleri arasında *Diriliş* dergisinin dördüncü dönemi olmuştur. Bu yıllar yazarın en verimli yıllarıdır çünkü birçok eserinin yayınlandığı yıllardır.⁸⁰ 1979-1980 yılları derginin beşinci dönemidir. 1983 yılında günlük gazete formatında beş buçuk ay aralıksız çıkmıştır, bu derginin altıncı dönemidir. Beş yıllık aradan sonra derginin yedinci dönemi başlar bu da 1988-1992 yılları arasındadır. *Diriliş* dergisinin toplamda yedi dönemi vardır ve 1992 yılına kadar 396 sayı çıkmıştır.⁸¹ “Denilebilir ki, *Diriliş*’in 1992’de yayını durdurmasıyla birlikte Sezai Karakoç’un yazı faaliyeti de durmuştur.”⁸²

Sezai Karakoç, 26 Mart 1990 yılında Diriliş Partisi (DİRİP) adıyla bir parti kurmuş ve 1997 yılına kadar bu partinin genel başkanı olmuştur. Bu parti Anayasa Mahkemesi tarafından aralıksız iki dönem seçime katılmadığı gerekçesiyle 18 Şubat 1997 yılında kapatılmıştır.⁸³ 2007 yılında tekrar Yüce Diriliş Partisi adıyla bir parti kurmuştur ve vefatına kadar bu partinin genel başkanlığını yürütmüştür.⁸⁴ Sezai Karakoç, siyasi parti kurmasını, düşüncelerinin olgunlaşma evresinden sonra, teorik plandan pratiğe yani eyleme dönüşme aşaması olarak görür.⁸⁵

Sezai Karakoç’a, 1968 yılında Milli Türk Talebe Birliği tarafından Milli Hizmet Armağanı verilmiştir.⁸⁶ 2006 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından Kültür ve Sanat Büyük Ödülü, 2011 yılında Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülü verilmiştir. Fakat prensibi gereği bu ödülleri almaya gitmemiştir.⁸⁷ Cumhuriyet Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı tarafından, 2019 yılında Fahri Doktora unvanı verilmiştir.⁸⁸ Yine vefatından kısa bir süre önce, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi tarafından kendisine 24 Eylül 2021 yılında Fahri Doktora unvanı verilmiştir.⁸⁹

⁷⁹ Karakoç, *Hatıralar II*, 408-410.

⁸⁰ Karataş, *Doğu’nun Yedinci Oğlu Sezai Karakoç*, 117.

⁸¹ Karataş, *Doğu’nun Yedinci Oğlu Sezai Karakoç*, 197.

⁸² Karataş, *Doğu’nun Yedinci Oğlu Sezai Karakoç*, 116-119.

⁸³ Şakir Diclehan, “Sezai Karakoç’un Gözüyle Politika ve Particilik”, *Ay Vakti Düşünce-Kültür ve Edebiyat Dergisi* 197 (Nisan 2022), 185.

⁸⁴ Karataş, *Doğu’nun Yedinci Oğlu Sezai Karakoç*, 120.

⁸⁵ Karataş, *Doğu’nun Yedinci Oğlu Sezai Karakoç*, 149.

⁸⁶ Karakoç, *Hatıralar II*, 395.

⁸⁷ Karataş, *Doğu’nun Yedinci Oğlu Sezai Karakoç*, 120.

⁸⁸ Ayşe Çelebioğlu, *Sezai Karakoç’ta Diriliş Düşüncesi ve Din* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 6-7.

⁸⁹ İstanbul Üniversitesi, “Sezai Karakoç’a Saygı Paneli Gerçekleştirildi” (Erişim 24 Ocak 2024).

Ömrünü adadığı “Diriliş” düşüncesini, yaşamının son dönemine kadar gerek eserleriyle gerek kurduğu siyasi parti ile anlatan Sezai Karakoç, 16 Kasım 2021’de İstanbul’da vefat etmiştir. Cenazesi şiiirine de konu olan İstanbul’un Fatih semtinde bulunan Şehzade Camii’nin haziresine defnedilmiştir.⁹⁰

Yazarın hayatından kesitlerle olabildiğince ortaya bir Sezai Karakoç portresi koymaya çalıştık. Çünkü yazarın düşüncelerini anlamak için hayatını da bilmek gerekir kanaatindeyiz.

2. SEZAI KARAKOÇ’UN DÜŞÜNCE DÜNYASI

2.1. Diriliş Düşüncesinin Ortaya Çıkışı

İslami terbiye ile yetişmiş olan Sezai Karakoç’un düşünce dünyası doğal olarak İslam’a göre şekillenmiştir. Hayatına baktığımızda, eserlerini okuduğumuzda bunu açıkça görürüz. Sezai Karakoç’un düşünce dünyası, İslam temeline dayalı, kendisinin zihni alt yapısını oluşturduğu “Diriliş” kavramıyla ön plana çıkmaktadır. Aslında “Diriliş” kavramı İslam’dan başka bir şey değildir. Başlı başına bir tez konusu olan bu kavram hakkında yüksek lisans ve doktora tezleri yazılmıştır. Kavramı diğer yönleriyle veya daha derinlikli bir şekilde ele alacak ileriki çalışmaların yazılması da kolaylıkla düşünülebilir. Biz de çalışmamızın bütünlüğünün kavranabilmesi için okuduğumuz eserlerden yola çıkarak bu konuya bir başlık altında yer vermeden geçemedik.

Karakoç, yıkılmış ve yeniden yapılanmaya çalışan ve bu yeniden yapılanmanın doğum sancılarının hissedildiği bir toplumda dünyaya gelmiştir. Çocukluğunun ilk yıllarında yaşadığı yer olan Ergani’de dinî yaşantı zayıftır. Hatta Kur’an-ı Kerim okutacak hoca bulmak bile zordur.⁹¹ Buna rağmen Karakoç, dindar sayılabilecek bir aileye mensuptur. Yazar *Hatıralar I* kitabında geçen ifadelerinde henüz dört yaşında iken yalnız kaldığında kendisini en çok meşgul eden sorunun Allah’ın varlığı konusu olduğunu, ilk orucunu da yine bu yaşta iken tuttuğunu ifade etmiştir.⁹² Çalışmamızda yazarın ortaokul, lise ve üniversite yıllarında bu dindar duruşundan, ibadetlerinden ödün vermediğinden bahsettik.

⁹⁰ Sulıman Nasır Ibrahim Abdallah, *Sezai Karakoç, Abdullah et-Tayyib ve T.S. Eliot’ın Şiir ve Nesirlerinde Medeniyet Algısı* (İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023), 23.

⁹¹ Karakoç, *Hatıralar I*, 39.

⁹² Karakoç, *Hatıralar I*, 111.

Sezai Karakoç, Necip Fazıl Kısakürek'in kurmuş olduğu "Büyük Doğu" hareketini ortaokul ve lise yıllarında uzaktan takip etmiş, üniversitede ise bizzat bu hareketin içinde olmuştur. Yazarın, "Diriliş" düşüncesinin "Büyük Doğu" hareketinden etkilendiğine, hatta bu hareketin devamı olduğuna dair yazılar yazılmıştır. Bu tabii bir durumdur. Fakat Turan Karataş'ın yorumuna göre: "... Diriliş Düşüncesi, Büyük Doğu hareketinin devamı gibi düşünülemez. Elbette aynı kaynaktan beslenirler, aynı hedefe yönelmişlerdir. Ne var ki, Diriliş'in kökleri daha gerilere gitmekte, düşünce ırmağının debisi ise daha geniştir."⁹³ Karakoç, kendisinin inşa ettiği "Diriliş" düşüncesinin ilk kez üniversite son sınıfta oluşmaya başladığını ifade etmiştir. O dönem arkadaşıyla birlikte *Yeni Ay* isimli bir dergi çıkarmıştır. Kendisi bu derginin yazılarını da yazmaktadır. Derginin içeriği ile ilgili şu ifadeleri kullanır:

"Dergi ideolojik karakterde idi. Fakat şiirler ve sanat yazılarına da yer verilmişti. Derginin orta sayfalarında da Tunus ve Cezayir İstiklâl Savaşları için 'Bir Millet'in Basübadelmevti' adlı yazım vardı. İşte diriliş fikri bende o yıllardan itibaren oluşmaya başladı. Bir yanda, ülkemizde islâmı özleyen aydınlar üzerinde büyük bir baskının bulunmasından doğan umutsuzluk, öte taraftan Tunus ve Cezayir'in bağımsızlık savaşlarında Fransızların yaptığı zulüm ve katliamlar, halkın çektiği çile, bende, ancak metafizikten politikaya kadar geniş kapsamlı diriliş atılımının bir çıkış, bir kurtuluş yolu bulmaya imkân vereceği düşüncesini doğurmuştu."⁹⁴

Bu ifadeler, "Diriliş" düşüncesinin hangi saiklerle ortaya çıktığının anlaşılması ve yazarın düşünce ufğunun sınırlarını göstermesi açısından önemli ifadelerdir.

Sezai Karakoç, yaşamını ilke ve inançlarıyla temellendirdiği "Diriliş" düşüncesinin zihni altyapısını kurmaya adanmıştır denilebilir. Eserlerinde bu kavram üzerinde durmuş, hatta 1960 yılında çıkardığı dergiye *Diriliş* ismini vermiştir.⁹⁵ Ayrıca altı kitabının isminde "Diriliş" kelimesi geçmektedir. Bu kitaplar; *İslâmın Dirilişi*, *Dirilişin Çevresinde*, *Ruhun Dirilişi*, *İnsanlığın Dirilişi*, *Diriliş Neslinin Âmentüsü* ve *Diriliş Muştusu* adlı eserlerdir. Görüldüğü gibi "Diriliş" kavramı âdeta yazar ile özdeşleşmiş bir kavramdır.

⁹³ Karataş, *Doğu'nun Yedinci Oğlu Sezai Karakoç*, 140.

⁹⁴ Karakoç, *Hatıralar I*, 412-413.

⁹⁵ Karakoç, *Hatıralar II*, 6.

2.2. Diriliş Düşüncesine Genel Bir Bakış

Karakoç, “Diriliş” kavramını inançtan bağımsız görmez. Karakoç’a göre insan ruhu sürekli Allah’ı bulma ve bilme arayışı içindedir, insan ruhunun ancak bu arayışına cevap bulduğu takdirde tatmin olacağını düşünür. Allah’a inanmanın kişiyi özgür kıldığını ifade eder: “Allah’a inanan insanın özgür olduğuna inanıyorum. İnsanın boynuna zincir atan, takan eşyadan ve öteki insanlardan, insanların tanrılaştırdığı kişi ve eşyadan insanı ancak Allah kurtarır. Yani insanı ancak Allah özgür kılar. İnkâr tutsaklık, inanç özgürlüktür.”⁹⁶ “Diriliş Nesli”nin özgür oluşunu şu ifadelerle anlatır: “Dirilişçiler, putları, köleleştirme simgeleri olan putları kıran özgürlükçülerdir. İnsantapıcılığını, ırktapıcılığını, sınıftapıcılığını, maltapıcılığını kıran özgür insandır, diriliş insanı.”⁹⁷ Bu ruhun özgür olması demektir, dolayısıyla “Diriliş Nesli” her şartta yani fiziksel olarak esaret altında olsa bile ruhen özgürdür.

Karakoç, kendisini “Diriliş İşçisi” olarak tanıtır. Aslında bu ifade bütün inananlar için kullandığı genel bir ifadedir: “Ben bir diriliş işçisiyim. Allah kentinin işçisiyim. Allah’ın öğdüğü, beğendiği islâm toplumunu ören, toplumun örülen duvarında en küçük bir kum tanesi olmaktan öte öğüncüm olamaz.”⁹⁸

Karakoç, inançsızlığı “Vahşet Medeniyeti” olarak ifade etmiştir. Bu öyle bir şey ki bütün güçleriyle çağımızda inanca hücum ediyor. Önceki çağlarda da bu durum mevcuttu fakat çağımızda topyekûn bir saldırı durumu mevcuttur. Bu inançsızlık vahşetini Karakoç şöyle ifade eder: “Bu vahşet, eski vahşetten de aslında çok farklı. Yani sadece tabiat halinde oluş vahşeti değil. Tabiat ötesi vahşet. Mekanik vahşet. Aklın soyutlanmasıyla gelen vahşet. Kalbin, gönlün tasfiye edilmesi, devre dışı bırakılmasıyla elde edilen anti-tabiat, anti-medeniyet. Kızılötesi vahşet, morötesi vahşet.”⁹⁹ Karakoç inançsızlığı tarif ederken “Kızılötesi vahşet” ve “Morötesi Vahşet” şeklinde güçlü metaforlar kullanmıştır. Kızılötesi ve morötesi, renk tayfinin başlangıç ve bitiş renkleridir. İnsan gözünün göremeyeceği dalga boyunda yer alırlar. Modern medeniyet bilgi, teknoloji ve kültürel unsurların kodlarını elinde bulunduran kişi ya da grupların, yaşadığımız çağa tahakkümünü sürdüren bir süreçtir. Karakoç bu çağı tarif etmek için bu metaforları

⁹⁶ Sezai Karakoç, *Diriliş Neslinin Amentüsü* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 1976), 8.

⁹⁷ Sezai Karakoç, *Diriliş Muştusu* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2021), 28.

⁹⁸ Karakoç, *Diriliş Neslinin Amentüsü*, 8.

⁹⁹ Sezai Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi III* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2016), 127.

kullanmıştır. Her türlü zararlı ideoloji ve düşüncenin eski çağlara oranla inancımıza daha güçlü saldırdığı bir dönemde yaşıyoruz. Sezai Karakoç nasıl ki çıplak gözle bu renkleri göremiyoruz, bunun için modern teknolojinin imkânlarını kullanmamız gerekiyor, inancımızın güçlü bir saldırı altında olduğu böyle bir dönemde daha güçlü bir savunma mekanizması geliştirmemiz gerektiğini anlatmak istemiştir. Bu da ancak inancımıza daha güçlü bir şekilde sarılarak, çağın gerektirdiği bilgi, teknoloji ve imkânların gerisinde kalmayarak mümkündür.

Bu topyekûn saldırı karşısında insanlık adeta sağır olmuştur. Bu vahşet tabiattan çok insana zulümdür. İnançsızlık vahşetini durdurmadan zulüm bitmeyecektir. Bu dışardan gelen bir saldırı değildir, insanın içinden kaynaklı bir vahşettir. İnançsızlık vahşetine karşı savaşmak her Müslüman'ın borcudur. Çağımız teknoloji ve propaganda unsurları her ne kadar bu vahşetten yana olsa da inancı yeniden diriltten “Diriliş Erleri” topyekûn bununla mücadele etmelidir. Bu savaş kıyamete kadar devam edecektir. İnsanlar bu savaşta taraflarını belli etmelidirler. Burada bahsedilen savaş güçlünün zayıfı ezme anlayışı olan Batı felsefesinin anladığı savaş değildir. Buradaki savaş vahşeti yok etmek için yapılan bir savaştır. Her bir Müslümanın bir araya gelip bununla mücadele etmesi farzdır.¹⁰⁰

Karakoç'a göre “Diriliş Eri”, çağa ayak uydurmalıdır. Bu çağdaşlık kendi özünü dışlayıcı bir çağdaşlık değil aksine çağ içinde İslami değerlerin hayat bulmasıdır. Burada kastedilen, İslam dinini çağ içinde özünden koparmadan çağa taşımasını bilmektir.¹⁰¹ Bu bağlamda cihat sadece cephede savaşmak değildir. Kültür, medeniyet, bilim, sanat, estetik anlayışını da kapsamalıdır. Bu yolun peygamber yolu olduğunu ifade eden yazar: “Diriliş, bu anlamda Peygamberimizin bütün sünnetlerini ihya amacını gütmek demektir. Çünkü: Peygamber, inanmayanların karşısına hem söz ve düşünce, hem ahlâk, hem Tanrı'ya tapınma, hem de silah ve Müslüman şairlerin şiirleriyle çıkmıştı.”¹⁰² Bulundukları toplumu diriltmek, sadece son peygamber Hz. Muhammed'in yolu değil bütün peygamberlerin yoludur. İlk peygamber olan Hz. Âdem'den son peygamber Hz. Muhammed'e kadar gelen elçiler, içinden çıktıkları toplumların en umutsuz zamanlarında

¹⁰⁰ Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi III*, 131-132.

¹⁰¹ Karakoç, *Diriliş Neslinin Amentüsü*, 27.

¹⁰² Karakoç, *Diriliş Neslinin Amentüsü*, 30.

gelip yüce değerler ile o toplumları diriltmişlerdir. Bu yıkılmaya yüz tutmuş topluluklardan bir medeniyet inşa etmişlerdir.¹⁰³

Karakoç’a göre: “Diriliş Eri” öncelikle kendi kendisini değerlendirmelidir. “Kendini celâl ve cemâl terazisinde tartmalıdır.”¹⁰⁴ Karakoç, Müslümanın öncelikle kendi içine dönmesi ve davranışlarını kritik etmesi gerekliliğini kendi özlü cümlesiyle şöyle ifade eder: “Müslüman, islâmı öyle sağ ve diri, canlı yaşa ki, seni öldürmeye gelen sende dirilsin.”¹⁰⁵

Yazara göre “Diriliş”, toplumun bütün kesimini kapsamalıdır. Böylece toplum bütün unsurlarıyla sessiz ve gösterişsiz bir biçimde yükselecektir. Karakoç, bu her alanda yükselişin sağlanması için her meslek gurubundan insan yetiştirmenin tıpkı ibadetleri yerine getirmek gibi bir görev olduğunu söyler.¹⁰⁶

Yazar, “Diriliş” düşüncesinin gerçekleşeceği bir “Diriliş Sitesi” yani faziletli şehir kurma düşüncesinden bahseder. Kendisini bu siteyi kuran “Diriliş İşçisi” olarak tanımlar. Her bir Müslüman fert aslında bu sitenin mimarı olmalıdır. Bu sitenin dirilişi aynı zamanda ruhun da dirilmesidir. Tek kişiden topluma doğru bir inşa süreci vardır bu sitede. İlk olarak bu inşa sürecine toplumun en küçük yapısı olan aileden başlanır. Karakoç, aileye “Mini Site” demektedir. Böylece bu “Mini Site”den topluma doğru gidilecektir. Toplumdaki bütün ahlâksızlıkları parazit olarak niteleyen yazar, bunlarla mücadele edilip toplumu bunlardan korumak gerektiğini düşünür. Site mensupları dışarıyı gözleyecekler fakat taklitten ve kalitesizlikten uzak duracaklardır. “Diriliş” toplumunda maddi öğeler manevi öğelerin denetiminde olmalıdır. Bu sitenin yönetiminde halk iradesi esas olmalıdır. Toplumun zayıf kesimleri sosyal adalet anlayışına göre korunmalı ve devletin imkânlarından faydalanmalıdır. Tüketimde sadelik esas olmalıdır. Çocuklara yalnızca bilgi aktarımı yapılmamalı ahlak ve irade terbiyesi de verilmelidir. Yaratılmış her canlıya muamelede merhamet ön planda olmalıdır.¹⁰⁷

Karakoç şöyle bir değerlendirme yapar:

“Tablosu çizilen bu Site, belki ideal bir sitedir. Şüphesiz yüzde yüz bir gerçekleştirme mümkün değildir. Ama diriliş erlerinin, erenlerinin ve pirlерinin, nur

¹⁰³ Sezai Karakoç, *Dirilişin Çevresinde* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2022), 82.

¹⁰⁴ Karakoç, *Diriliş Neslinin Amentüsü*, 26.

¹⁰⁵ Sezai Karakoç, *İslamın Dirilişi* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2017), 61.

¹⁰⁶ Karakoç, *Diriliş Neslinin Amentüsü*, 29.

¹⁰⁷ Karakoç, *Diriliş Neslinin Amentüsü*, 38-42.

saçan, bereket yatağı bu siteyi gerçekleştirme çalışmaları vazgeçilmez ödevleridir. Hayatlarını buna adayacaklardır. Kuşkusuz, Allah da onların bu iyi niyetli çalışmalarına armağan olarak, ütöpik gibi gözükten Sitenin gerçekleşmesini lütfedecektir. Geçmişte islâm uygarlıklarında görüldüğü gibi.”¹⁰⁸

Karakoç’a göre “Diriliş”, kişinin kendi benliğinden başlayarak, her alanda; ekonomi, kültür, sanat ve sosyal konularda yeniden İslam’a göre bir yapılanma sürecidir.¹⁰⁹ Diriliş kendi toplumumuzla da sınırlı değildir. Karakoç, Müslüman coğrafyaların birleşmesinin elzem olduğunu, bunun “Diriliş” düşüncesinin bir parçası olduğunu, Müslüman ülkeler arasındaki coğrafi sınırların politik nedenlerle çizildiğini ifade etmiştir. Zaten bu ülkeler arasında bir tarih birliği vardır, yeniden kültür birliği de sağlanarak bir “Millet İdeali” oluşturulması “Diriliş” düşüncesinin temel unsurlarındandır.¹¹⁰ Bu konuyu geniş bir şekilde *İslamın Dirilişi* eserinde işlemiştir. Yazar “İslamın Dirilişi” kavramını şöyle açıklamaktadır: “İslâmın dirilişi deyimiyle şüphe yok ki, İslâm halklarının dirilişini söylemek istiyoruz. Yoksa İslâm prensiplerinin değil. Çünkü: İslâm prensipleri hiçbir zaman ölmemiştir ve ölmez, her zaman için dipdiridir, ezeli ve ebedidir.”¹¹¹

Karakoç’a göre dirilişi başlatacak olanlar toplumun aydın kesimidir, bu onların işidir. Aydın kesim halkla iç içe olmalıdır, halkın ihtiyaçlarına duyarsız olmamalıdır. Bu uğurda dışlansalar bile sabırlı olmalıdırlar. Buna göre: “Sanat, düşünce, inanç ve ahlâk alanlarında, Allah’tan başka hiç kimseden hiçbir şey beklemeyerek, önce örnek olmak, sonra kalıcı eserler, izler ve hatıralar bırakmak, böylece gerçek ve ideal insanlığa karşılıksız hizmet etmek, şiarları olmalıdır o aydınların.”¹¹²

Karakoç’a göre Batı bir uygarlık krizi yaşamaktadır. Metafiziği ikinci plana atan Batı medeniyeti, fizik-metafizik dengesini bozmuştur. Diğer ülkelerin insanı bir yandan hayranlık bir yandan aşağılık duygusu içerisinde Batı’ya rağbet etse de aradığı huzuru orada bulamamaktadır. Batı insanı da bütün teknik ilerlemeye rağmen esasen kendi içinde mutsuzdur. Dünyanın ihtiyaç duyduğu ruh selameti için , yeni bir dünya ve yeni bir insan tipi gereklidir. Karakoç’a göre bu “Diriliş İnsanı”dır. Bu insan, geçmişten faydalanıp

¹⁰⁸ Karakoç, *Diriliş Neslinin Amentüsü*, 43.

¹⁰⁹ Karakoç, *Diriliş Neslinin Amentüsü*, 54.

¹¹⁰ Karakoç, *Diriliş Neslinin Amentüsü*, 59-60.

¹¹¹ Karakoç, *İslamın Dirilişi*, 11.

¹¹² Karakoç, *Diriliş Muştusu*, 121.

geleceği doğru değerlendirebilen, mevcut şartları lehine çevirebilen, fedakârca bir ahlak ile donanmış bir insan tipidir.¹¹³

Karakoç’a göre Müslümanlar taklitten tahkike geçmelidirler. Müslümanları çöküşten kurtaran nihai kurtuluş yolu budur. İnsan imanını bir kere elde etmekle garanti altına almış değildir. Her insan imanını ancak kendisi koruyabilir. Çünkü iman ile inkâr arasında eşit şartlarda sürekli bir yarış vardır. Gayretle korunacaktır bu armağan. Zahmetsiz elde edilen hiçbir şeyin değeri yeterince bilinmez, bu iman konusu için de geçerlidir.¹¹⁴ Hak katında en makbul iman her türlü sorgulama, biliş süzgecinden geçerek kişinin gayretiyle elde edilen imandır. İşte buna kelam ilminde tahkiki iman denir. Taklidi iman ise hazır bir şekilde elde edilmiştir, ufacık bir savrulmada kişiyi inkâr bataklığına sürükleyebilir. Yazarın burada kastettiği tahkik, başta iman konularında olmak üzere tarihi, kültürel, edebi mirasımızı da kapsamalıdır. Yeni bir gençlik meydana gelmeli ve bu gençlik inkâr yerine tahkik yoluna giderek, geçmişin bütün eserlerini inceleyerek, bu eserlere çağda uygun yorumlar, açılımlar getirmelidir. Kendi ifadeleriyle özetleyecek olursak:

“Yeniden inanmak. Yeniden düşünmek. Yeniden duymak. Kalbin çılgınlığını bastırarak yeniden yaşamaya ve hayata yeniden anlam kazandırmaya başlamak. İşte biz buna Diriliş diyoruz. Ve İslâm Dünyasının yeniden inanç dünyasını kurma, düşünce dünyasını, estetik dünyasını canlandırma zorunda olduğunu bu kelimenin toplayıcı anlamında özetliyoruz. İnanç, düşünce ve eylem olarak diriliş tohumlarını ülkenin bunalan ruhuna ışık zerreleri gibi serperek ölüm karanlığından sıyrılmasında bir parçacık olsun yardımımız olsun istiyoruz.”¹¹⁵

Sezai Karakoç’un zihni alt yapısını oluşturduğu “diriliş” düşüncesi, İslam’ın ilkelerini temel alarak, toplumu bütün unsurlarıyla yeniden inşa etmek gerekliliğini vurgulayan bir kavramdır. Karakoç’un âdeta yaşamını adadığı “Diriliş” düşüncesi, bireyi, aileyi, toplumu, insanlığı hatta bütün varlığı kuşatan yakın tarihimize teklif ettiği önemli bir yaklaşım olmuştur.

3. SEZAI KARAKOÇ’UN ESERLERİ

Sezai Karakoç’un eserleri farklı türden eserler olmakla birlikte kapsamaları da oldukça geniştir. İlk çıkan kitabı bir şiir kitabı olan *Körfez*, 1959 yılında Kül Yayınları tarafından

¹¹³ Sezai Karakoç, *İnsanlığın Dirilişi* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2017), 155, 158, 159.

¹¹⁴ Sezai Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi I* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2022), 64.

¹¹⁵ Sezai Karakoç, *Çağ ve İlham II* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2022), 44-45.

çıkarılmıştır.¹¹⁶ Yine ilk fikir kitapları 1967 yılında, *İslamın Dirilişi*, *İslam Toplumunun Ekonomik Strüktürü* Ötüken Neşriyat, *Yazılar* adlı eseri ise Fatih Yayınevi tarafından yayımlanmıştır.¹¹⁷ Yazarın ilk eserleri görüldüğü gibi farklı yayınevlerinden çıkmıştır. 1974 yılında kendi yayınevini kuran yazar bunun gerekçesini şöyle açıklar:

“Bu, benim için büyük bir ezadır. Maddi manevi bir eza. Fakat, buna katlanmasaydım kitaplarım, zamanında, arka arkaya ve bittikçe basılmak suretiyle basılamaz ve milletimin hizmetine gününde koşamazdı. Kendi çapımda elimden geleni milletimin hizmetine, bilgisine sunmaya çalıştım diyebilirim. Dergi yayınlama, kitaplarımı basma, bu şekilde düşünölmeli ve anlaşılmalıdır. Her önüme gelen yerde yazmayışıımın da sebebi yine dava haysiyetimi koruma ile açıklanmalıdır.”¹¹⁸

Günümüzde eserlerin tamamı yazarın kendi kurmuş olduğı, İstanbul’da bulunan Diriliş Yayınları’ndan çıkmaktadır.

Karakoç’un eserlerinin temelinde İslam inancının izi vardır desek yanılmış olmayız. Nitekim kendisi de bunu şöyle ifade etmiştir: “Bütün gerçek kitaplar, KİTAP’tan ışıık alırlar, özlerini O’ndan alan diriliş mayalarıdır.”¹¹⁹ Bu eserlerin içeriğine geniş bir şekilde değinmek çalışmamızın dışında olduğı için kitapların isimlerini ve çıktıkları tarihleri vermekle yetineceğiz. Eserleri kategorik olarak; Düşünce, Günlük Yazılar, Hatırat, İnceleme, Söyleşiler, Hikâye, Piyes, Deneme, Çeviri ve Şiir kitapları olarak gruplandırmak mümkündür. Bu eserlerden sadece *Hatıralar I* ve *Hatıralar II* yazarın vefatından sonra yayımlanmıştır.

Düşünce Kitapları:

İslâm (1967),

İslâmın Dirilişi (1967)

İslâm Toplumunun Ekonomik Strüktürü (1967)

Dirilişin Çevresinde (1967)

Kıyamet Aşısı (1968)

Ruhun Dirilişi (1974)

¹¹⁶ Karataş, *Doğı’un Yedinci Oğıu Sezai Karakoç*, 92.

¹¹⁷ Karataş, *Doğı’un Yedinci Oğıu Sezai Karakoç*, 157.

¹¹⁸ Karakoç, *Hatıralar II*, 452.

¹¹⁹ Karakoç, *Çağ ve İlham II*, 197.

Çağ ve İlham I Metafizik Gerilim Şartı (1974)
Çağ ve İlham II Sevgi Devrimi (1977)
Çağ ve İlham III Yazgı Seçiş (1980)
Çağ ve İlham IV Kuruluş (1986)
İnsanlığın Diriliş (1976)
Diriliş Neslinin Amentüsü (1976)
Gündönümü (1977)
Yitik Cennet (1977)
Makamda (1980)
Diriliş Muştusu (1980)
Düşünceler I (1986)
Düşünceler II (1997)
Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi I (1995)
Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi II (1995)
Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi III (1995)
Yapı Taşları ve Kaderimizin Çağrısı I Baş Yazılar (1996)
Yapı Taşları ve Kaderimizin Çağrısı II Baş Yazılar (1996)
Unutuş ve Hatırlayış (1996)
Varolma Savaşı (1997)
Samanyolunda Ziyafet (2004)

Günlük Yazılar:

Farklar Günlük Yazılar I (1967)
Sütun Günlük Yazılar II (1969)
Sur Günlük Yazılar III (1975)
Gün Saati Günlük Yazılar IV (1986)

Hâtırat:

Hâtıralar I (2022)
Hâtıralar II (2022)

Sezai Karakoç'un bu eserlerinde, yaşamının 1974 yılına kadar olan kısmı yer alır. Hatıraları kitaplaşmadan önce *Diriliş* dergisinde peyderpey yayınlanmıştır. O dönem

Diriliş dergisinin yayın hayatı kesintiye uğradığı için yaşamının geri kalan kısmı bu eserlerde yer almamaktadır.¹²⁰

İnceleme:

Yunus Emre (1965)

Mehmed Âkif (1968)

Mevlâna (1996)

Söyleşiler:

Tarihin Yol Ağzında (1996)

Konferans:

Çıkış Yolu I Ülkemizin Geleceği (2002)

Çıkış Yolu II Medeniyetimizin Dirilişi (2002)

Meydan Konuşması:

Çıkış Yolu III Kutlu Millet Gerçeği (2003)

Hikâye:

Hikâyeler I Meydan Ortaya Çıktığında (1978)

Hikâyeler II Portreler (1982)

Piyes:

Piyesler I (1982)

Armağan (1997)

Deneme:

Edebiyat Yazıları I Medeniyetin Rüyası Rüyanın Medeniyeti Şiir (1982)

Edebiyat Yazıları II Dişimizin Zarı (1986)

Edebiyat Yazıları III Eğik Ehramlar (1996)

Çeviri:

Çağdaş Batı Düşüncesinden (1997)

Genç Müslümana Öğütler (Âdabü'l-Mürîd) (1965)

İslâmın Şiir Anıtlarından (1976)

Batı Şiirlerinden (1976)

¹²⁰ Karataş, *Doğu'nun Yedinci Oğlu Sezai Karakoç*, 116, 446.

Şiir:

- Şiirler I Monna Rosa (1998)
Şiirler II Körfez/Şahdamar/Sesler (1974)
Şiirler III Hızır ile Kırk Saat (1967)
Şiirler IV Taha'nın Kitabı/Gül Muştusu (1974)
Şiirler V Zamana Adanmış Sözler (1975)
Şiirler VI Ayinler/Çeşmeler (1977)
Şiirler VII Leyla ile Mecnun (1980)
Şiirler VIII Ateş Dansı (1987)
Şiirler IX Alınyazısı Saati (1989)
Gün Doğmadan (Toplu Şiirler) (2000)¹²¹

¹²¹ Bkz. Karakoç, *Hatıralar I*, 8-10.

İKİNCİ BÖLÜM

SEZAI KARAKOÇ’UN EĞİTİM ÖĞRETİM ANLAYIŞI

Sezai Karakoç’un eğitim ve öğretim ile ilgili görüşleri, derli toplu bir şekilde *Düşünceler I* kitabında; “Öğretim” başlıklı beş ve *Düşünceler II* kitabında; “Üniversite” başlıklı dört yazısında bulunmaktadır. Biz de buradan yola çıkarak yazarın eğitim-öğretim, din ve din eğitimi ile ilgili düşüncelerini analiz ettik. Bunların dışında yazarın diğer düşünce kitaplarından da faydalandık.

Şüphesiz bu görüşler yazarın kişisel tecrübelerinden ve yaşadığı dönemden yola çıkarak ortaya koyduğu fikirleridir. Mevcut durum hakkında en doğru tespitler ancak bilimsel çalışmalarla ortaya konulmalıdır. Yazarın tespit ettiği bazı eksikliklerin günümüzde de sahada var olduğunu kişisel gözlemlerimizden yola çıkarak söyleyebiliriz.

Çalışmamızın bu bölümünün ilk başlığında, Sezai Karakoç’un eğitim-öğretim ile ilgili görüşleri, eğitime, öğretime dair tespit ettiği sorunlar ve bu sorunlara çözüm önerileri yer almaktadır. Yazarın eğitim-öğretim ile ilgili görüşlerine yer verdikten sonra, eserlerinde üniversitelerin eğitimdeki önemi üzerinde özellikle durduğu için yazarın bu görüşlerine, üniversiteler başlığı altında ayrıca yer vermeyi uygun gördük. Çünkü Sezai Karakoç’a göre üniversiteler toplumun temel taşlarından biridir.¹²² Karakoç, bu başlık altında üniversiteler ve ortaöğretim kurumları arasında karşılıklı etkileşimin olduğunu ifade etmekle birlikte bu etkileşimde ağırlığın üniversitelerde olduğunu düşünmektedir. Karakoç’a göre eğitim ve öğretimde iyileşme, üniversitelerden ortaöğretime doğru yani yukarıdan aşağıya doğru olmalıdır.¹²³ Karakoç’un üniversitelerin önemine, üniversitelerdeki mevcut sorunlara ve bu sorunlara sunduğu çözüm önerilerine dair görüşlerine bu başlık altında yer verdik.

¹²² Sezai Karakoç, *Düşünceler II* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2018), 26.

¹²³ Karakoç, *Düşünceler II*, 33.

Bu bölümdeki üçüncü başlığımızda ise Sezai Karakoç'un din olgusu ile ilgili görüşleri, din eğitime bakışı, din eğitime dair medeniyet eksenli yaklaşımı, din eğitiminde çağa uygun yöntem ve tekniklerin geliştirilmesinin önemine dair düşünceleri yer almaktadır.

1. SEZAI KARAKOÇ'UN EĞİTİM-ÖĞRETİM ANLAYIŞINA GENEL BİR BAKIŞ

1.1. Sezai Karakoç'a Göre Eğitimin Ana Unsurları Nasıl Olmalıdır?

Sezai Karakoç öncelikle mevcut durum hakkında bir durum analizi yapmaktadır. Çünkü: "Niçin düştüğümüzü bilmezsek, nasıl kalkacağımızı da bilemeyiz."¹²⁴ Buradan yola çıkarak Karakoç, Tanzimat'tan beri ülkemizde bir öğretim tereddüdü ve noksanlığından söz eder, bunun sebeplerini irdeler. Eğitim ve öğretimle ilgili eksikliklerin tespitinde bulunup, buna yönelik çözüm önerilerini sunar.

Şüphesiz eğitimin en önemli unsurlarından birisi okuldur. Karakoç, okulun fonksiyonun çok yönlü olması gerektiğinden bahseder. Çünkü orası adeta başka bir dünya olmalıdır. Bunu yazar şu sözleriyle ifade eder: "Okulun kapısından içeri giren çocuk, zihin hayatı, sanat hayatı ve ideal hayatı diyebileceğimiz bir dünyaya girecektir. Tarih oradadır, geçmiş medeniyet ve kültürü ortaya koyanlar oradadır, dehalar oradadır. Klasikler orada olmalıdır. Apayrı bir dünyadır aslında okul."¹²⁵ Okul, toplumu, cami ve ailenin yanında bilgi, ahlak ve düşünce olarak yetiştiren üç sac ayağından birisidir. Bunlara ruh katan ise İslam ruhudur, bu ruhtan mahrum kalırsa kurumlar, ne kadar mükemmel olurlarsa olsunlar, damarlarında öz su dolaşmayan, zamanla kuruyup yapraklarını döken bir ağaç gibi yok olup giderler.¹²⁶

Yazar, bizim ülkemizde klasiklerin okutulmamasına eleştiride bulunur. Batı toplumlarında klasikleri okutmanın o toplumların öğretim sisteminin bir parçası olduğunu ifade eder. Bizdeki durumu şöyle ifade eder: "Bizde klasik öğretimi yoktur. Bir edebiyat dersi vardır ki, doğrusu, bu, öğrencilerin çoğunluğu için, sıkıcı, not almak için ezberlenilip unutulacak, lüzumuna inanılmayan füzuli bir derstir."¹²⁷

¹²⁴ Sezai Karakoç, *Çağ ve İlham IV* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2022), 79.

¹²⁵ Sezai Karakoç, *Düşünceler I* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2019), 38.

¹²⁶ Sezai Karakoç, *Yapı Taşları ve Kaderimizin Çağrısı I* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2021), 103.

¹²⁷ Karakoç, *Düşünceler I*, 39.

Karakoç, okullarımızda kütüphane kültürünün olmamasına eleştiride bulunur. Kütüphanelerin kapalı olması, var olanların da aktif bir şekilde kullanılamaması yazara göre büyük bir eksikliktir. Ona göre kütüphaneler: “Yabancı bir yamadır okul bünyesinde.”¹²⁸ Kütüphanelerin gerekliliği ve fonksiyonel olarak kullanılması şüphesiz eğitim ve öğretime doğrudan katkısı olacak konulardır.

Okul kütüphanelerinin yanında genel kütüphaneler ile ilgili önerisi ise şudur: “Genel kütüphaneler yeniden düzenlenerek geceleri öğrencilere açılabilir. Oralarda da yardımcı öğretmenler bulunabilir.”¹²⁹ Sezai Karakoç’un, *Düşünceler I* eseri 1986 yılında yayınlanmıştır, şüphesiz yazar dönemin şartlarından yola çıkarak bu öneriyi sunmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığının sitesini incelediğimizde bazı özel statülü kütüphaneler dışında genel olarak Halk Kütüphanesi’nin 19.30’a kadar açık olduğu bilgisine ulaştık.¹³⁰ Yazarın kütüphanelerde öğretmenlerin görev alması teklifi üzerine düşünülecek bir tekliftir.

Öğrencilerin kendi klasik eserlerini, tarihçilerini bilmesi öğrencilerin ve öğretmenlerin bireysel çabalarıyla olmamalıdır. Bu ancak bir program dâhilinde ülke geneline yayılacak bir durum olmalıdır.¹³¹

Sezai Karakoç’a göre, fen dersleri gibi kültür derslerinin de derslik sisteminde okutulması gerekmektedir. Bunu şöyle ifade eder:

“... Nasıl, kimya, fizik, laboratuvarlara gidilip orda okutuluyorsa, bir tarih sınıfı, bir edebiyat sınıfı, bir din ve ahlâk sınıfı, bir coğrafya, bir sanat tarihi sınıfı olmalı. Ve bu sınıflarda o konunun bütün klasikleri olabildiğince bulunmalı. Öğretmen, Fuzûlî’den bahsediyorsa, Fuzûlî’nin divanını, hemen ordan alıp çocuklara göstermeli. Leylâ ile Mecnun’u hemen orda açtırıp okutmalı. Naima Tarihi’nden birkaç sayfa okutmalı tarih öğretmeni. Sanat Tarihi dershanesi de bütün abidelerimizin boy boy resimleriyle donatılmalı... Din ve ahlâk dersinde de, Kur’an-ı Kerîm, tefsirler, belli başlı hadis kitapları, belli başlı din bilgini ve düşünürlerinin eserleri bulunmalı.”¹³²

¹²⁸ Karakoç, *Düşünceler I*, 39.

¹²⁹ Karakoç, *Düşünceler I*, 40.

¹³⁰ T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, “Kütüphaneler hangi gün ve saatlerde açıktır?” (Erişim 25 Ocak 2024).

¹³¹ Karakoç, *Düşünceler I*, 40.

¹³² Karakoç, *Düşünceler I*, 40.

Karakoç, bunların gerçekleşmesi için ekonomik bir bütçe gerekse de bir yerden başlamak gerektiğini ifade eder. Medeniyetimizin klasiklerinin okutulması için Kültür Bakanlığı bu konuda destek olmalıdır. Tüm bunların yapılmasını bir öğretim seferberliği olarak değerlendirir.¹³³ Yaptığımız araştırmada ülkemizde, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 17.08.2006 tarih ve 8738 sayılı yazısında imkânlar dahilinde branş derslik sistemi uygulanmasına geçilmesi istenmiştir.¹³⁴ Yine 2010 yılında 18. Milli Eğitim Şurasında branş derslik sistemiyle ilgili tavsiye kararlar alındığı görülmektedir. Buna göre: “Her dersin öğretmenine; kendi dersliğini düzenleme, sürekli kullanılacak araç-gereci bulundurma, koruma, daha fazla araç-gereç kullanma görev ve sorumluluğu verilerek sınıfların etkin kullanımına katkı sağlanmalı; branş derslikleri uygulaması yaygınlaştırılmalıdır.”¹³⁵

Talim ve Terbiye Kurulu yazıları ve şura kararlarına rağmen, branş derslik sisteminin ülkemizde devlet okullarında yeterli düzeyde uygulanmadığı, daha çok özel eğitim kurumlarında uygulandığı gözlenmektedir.¹³⁶ İlköğretim 5. 6. 7. ve 8.sınıf sınıf öğrencilerinin ve ortaokul öğretmenlerinin branş derslik sisteminin uygulanmasına ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amacı ile 2016 yılında yapılan bir araştırmaya göre bu uygulamanın hem öğrencilerin hem de öğretmenlerin motivasyonunu ve başarısını arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu araştırmanın sonucuna göre branş derslik sisteminde her ders ile ilgili araç ve gereç kullanımı artacağı için dersler daha ilgi çekici hale gelir ve öğrenciler dersi etkin bir şekilde dinler. Branş derslik sistemi öğrenciler için etkin bir öğrenme ortamı sağlar. Her öğretmenin kendi branşına ait derslikte eğitim ve öğretim faaliyetlerine rahat bir şekilde hazırlanacağı için bu durumun öğretmenlerin performansını da olumlu yönde etkileyeceği yine ulaşılan sonuçlar arasındadır. Çeşitli alt problemlerin yer aldığı bu araştırmaya göre bu uygulama hem öğretmenler hem de öğrenciler tarafından yüksek oranda olumlu karşılanmakla beraber branş derslik sisteminin bazı dezavantajları da belirtilmiştir. Bunlar: Öğrencilerin çalışmalarının sergileneceği mekânın kısıtlı olması, öğrencilerin derslik değişikliği yapması halinde ders aralarında ders araç gereçlerini taşımalarının zorluğu ve teneffüslerde zaman kaybı olması

¹³³ Karakoç, *Düşünceler I*, 40.

¹³⁴ Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, “Geçmişten Günümüze Kurul Kararları Fihrist Arşivi” (Erişim 29 Mart 2024).

¹³⁵ Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, “Şura Kararları” (Erişim 28 Mart 2024).

¹³⁶ Cengiz Özyürek vd., “Branş Derslik Sistemine İlişkin Öğretmen ve Öğrenci Görüşlerinin Belirlenmesi”, *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 9 (Ekim 2017), 20.

gibi durumlar ise olumsuz yanları olarak sıralanmıştır. Bu olumsuz durumların giderilmesi için okul içerisinde ders materyallerinin sergilenmesi için bir mekân tahsis edilmesi, okul koridorlarında öğrencilerin ders araç gereçlerinin muhafazası için kişisel dolaplar bulundurulması önerilmiştir.¹³⁷ Karakoç'un da önerdiği gibi branş derslik sisteminin her derse uygulanması, bu dersliklerin öğrencilerin yaparak-yaşayarak öğrenmelerini gerçekleştirmesine olanak sağlayacak araç ve gereçlerle donatılması hem öğretmenler hem de öğrenciler için eğitim-öğretim sürecini daha anlamlı ve kalıcı hale getirecektir. Bunun ülkemizde henüz yaygınlaşmamasının sebebinin ekonomik gerekçeler olduğunu tahmin ediyoruz. Bunun için gerekli bütçenin oluşturulup, branş derslik sisteminin ülkemizde yaygınlaştırılmasının öncelikli hale getirilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

Karakoç, eğitimin ana unsurları olan; öğretmenin, ders kitabının ve dersin yeniden ele alınması gerektiğini ifade eder. Öğretmen ve öğrenci belli bilgilere ulaşmaya çalışan pasif alıcılar gibi olmamalıdır. Karakoç, dersi şöyle tarif eder: “Bana göre, ‘ders’, kişinin kişiliğini kurma yolunda içine girdiği, tabiat ve toplum hayatının üstünde, ama onunla ilişkili, özel bir yaşam biçimi ve birikimidir; bir ‘hayat deneyidir’. Öyle ki, ders saatleri arka arkaya eklendiğinde, insanın gelişme merhaleleri zinciri ortaya çıkacaktır.”¹³⁸ Bu tanıma göre öğrenme süreci, salt bir bilgi aktarımı değil, bilgi ile birlikte yeni yeni durumlara adapte olma sürecidir. Karakoç, ders kitabını ise gerek duyulduğunda başvurulacak “Müracaat El Kitabı” olarak tanımlar. Öğretmen tecrübeleri ile bu süreçteki en güvenilir kaynak ve öğrenme sürecinin rehberi olmalıdır. Öğrenciyi bir turiste benzeten yazar, ders kitabını bir kent haritasına, öğretmeni de rehber benzetmiştir. Buna göre “Ders, kenti adım adım gezmedir; öğretimse, kentin tümünü gezmiş, görmüş, yaşamış olmadır. Kentten ayrılırken kişide kalandır öğretimden bizde kalan.”¹³⁹ Karakoç, ülkemizdeki öğrenme süreçlerinin yukarıdaki tarifi aksine pasif olduğunu, Batı kaynaklı test usulü gibi birtakım yenilikler yapılmaya çalışılsa da problemin asıl kaynağına inilmediğini, yapılması gereken asıl değişimin ıskalandığını ifade eder.

Sezai Karakoç'un öğrenci merkezli bir eğitim sürecini desteklediğini şu cümlelerinden anlayabiliriz:

¹³⁷ Özyürek vd., “Branş Derslik Sistemine İlişkin Öğretmen ve Öğrenci Görüşlerinin Belirlenmesi”, 31-33.

¹³⁸ Karakoç, *Düşünceler I*, 42.

¹³⁹ Karakoç, *Düşünceler I*, 42.

“Öğretmen, âdeta bir sanatçı olmalı, ara sıra ortaya çıkmalı ve öğrenci kendini konuya verince ortadan çekilmeli, arkadan izlemeli; gerektiğinde tekrar ortaya çıkmalı. Öğrencilere konunun önemi anlatılmalı, onu nasıl araştırıp inceleyeceği öğretilmeli. Öğretmen bir totem, ders kitabı bir tabu olmamalı öğrencinin gözünde.”¹⁴⁰

Ezberci, sadece anlatıcının aktif olduğu bir yaklaşımı eleştiren yazar öğrenciye öğrenmeyi sevdirmenin ve buluş yoluyla öğrenmenin gerekliliğini vurgulamaktadır.

Karakoç, eğitim sistemimizde, öğretmen, öğrenci, ders kitabı gibi eğitimin ana öğelerinin yeniden ele alınması gerektiğini vurgulamıştır. Karakoç’a göre öğretim süreci sıkıcı ve bilinen bir süreç olmamalı adeta bir sır yolculuğu olmalıdır. Öğretim süreci sadece dıştan bir kavrayış değil bireyleri içten inşa eden maddi manevi bir süreçtir. Bu, çocuğu önemli şahsiyetlerle tanıştıran, başka ufuklara açılmasını sağlayan bir süreçtir. Bu konu iyi değerlendirilirse okul çocuk için sıkıcı olmaktan çıkar ve heyecan verici bir yer olur. Geçmişte yaşamış bilginler, şairler, devlet kurucuları çocuk için adeta bir “Devler Dünyası” olur. Bu sebeple öğrencileri okula ısındırmak için: “... Matematikten önce matematikçileri, fizikten önce fizik bilginlerini, edebiyattan, şiirden, romandan önce, şairleri, romancıları, edebiyat tarihçilerini ve tarihten önce tanınmış tarihçileri tanıtmakta yarar vardır.”¹⁴¹

Karakoç yeni nesillere değerlerimizin ve geçmişimizin öğretilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bunu yaparken çağı da aynı oranda yakalamanın öneminden bahsetmiştir. Ancak bu şekilde eğitim yoluyla ruhlarda diriliş gerçekleştirilebilir. Geçmiş gereği gibi değerlendirip çağı da beraberinde devreye sokmak, mevcut sorunlarımız için bir çıkış yoludur.¹⁴²

Karakoç’a göre, okul çocuk için âdeta yeni bir âlemin kapısını aralamalıdır. Yıldan yıla karakterinin geliştiği hem Batı medeniyetiyle hem İslam medeniyetiyle karşılaştığı yeni bir dünya olmalıdır. Çocuğa bu yeni girdiği dünyada Doğu ve Batı klasikleri tanıtılmalı ve bu klasikler okutulmalıdır. Karakoç’a göre, Osmanlı Dönemi eğitim sisteminde önceleri Batı klasikleri dışlanmıştı. Tanzimat’tan sonra ise bir tepki olarak kendi klasik eserlerimiz dışlanmıştı, şimdiki eğitim sisteminde ise iki taraf da ihmal edilmektedir.

¹⁴⁰ Karakoç, *Düşünceler I*, 43.

¹⁴¹ Karakoç, *Düşünceler I*, 43, 45.

¹⁴² Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi III*, 27.

Bazı derslerde parça parça bu eserlerden bahsedilse bile öğrenciler bugün bu geçmiş dünyalara yabancıdır. Yazara göre MEB ve Kültür ve Turizm Bakanlığı bir uzman kadrosu ile birlikte geçmiş klasiklerimizi bir program dâhilinde basmalı, yabancı klasikler de işin ehli uzmanlarca çevrilerek basılmalıdır. Yazar, son yıllarda bu konuda gelişmeler olduysa da bunun sürekli ve yeterli olmadığını ifade etmiştir.¹⁴³

Karakoç, kendi medeniyet değerlerimize bağlı bir eğitim sisteminin toplumu yabancı kökenli akımlardan koruyacağını vurgulamıştır. Mevcut durumu şu sözleriyle eleştirmiştir: “Çocuk kendi masalını dinlemeden, amerikan, japon ya da avrupa masal tipleriyle tanıyor. Müslüman adlarından önce yabancı adlar işitiyor, onlara sempati duyuyor. Kendi geçmişinden tam kopmuş bir şekilde yetişiyor.”¹⁴⁴ Yazar, öğretimle ilgili bir değişimin gerekliliğinden bahsetmiştir, bu değişim Doğu’ya veya Batı’ya yönelmek şeklinde değil kendi içimize doğru bir değişimdir yani bir diriliştir. Burada şunu söylemekte fayda var, Karakoç, eserlerinde Batı’dan tamamen soyutlanmak gerektiğini kastetmemiştir, kendi değerlerimize sıkı sıkıya bağlı kalıp, bunları ön planda tutmayı, kendi ruhumuzla dünyaya bakmayı tavsiye etmiştir. Burada kastedileni kendi cümleleriyle özetleyecek olursak: “İleri sıçramak, olabildiğince ileriye sıçramak için gerilerden güç almak bilincinin gücünü anlatmak istiyoruz.”¹⁴⁵ Batı’yı bilmenin gerekliliğini ve eğitimde çağa ayak uydurmanın gerekliliğini okumalarımızdan yola çıkarak önemsedliğini ifade edebiliriz.

Karakoç’un eğitim ve öğretime yönelttiği dikkat çekici bir eleştiri de öğretimde zaman ve mekân kavramında yanlışlık yapılmasıdır. Kronolojik olarak çocuğa en uzak tarihten başlayarak tarih ve edebiyat anlatılması yazara göre pedagojik bir yaklaşım değildir. Karakoç, tarihi Taş Devri’nden başlayarak anlatmanın, edebiyatta Divan Edebiyatı’nın öne alınmasının yanlışlığına dikkat çekerek şöyle bir öneri de bulunur:

“Oysa bunun tam tersi bir yol izlemek gerekir. Önce bugünü tanımalı öğrenci. Tarihte de, edebiyatta ve sanatta, düşünce ve felsefede de. Önce yaşayanlarla tanışmalı derslerde çocuk. Önce çevresini, kasabasını, ilini tanımalı. Baba neslini, dede neslini. Bugünden başlayarak geriye doğru gitmeli. Mesela edebiyatta ilkin

¹⁴³ Karakoç, *Düşünceler I*, 46-48.

¹⁴⁴ Karakoç, *Yapı Taşları ve Kaderimizin Çağrısı I*, 25.

¹⁴⁵ Sezai Karakoç, *Yapı Taşları ve kaderimizin Çağrısı II* (İstanbul: Diriliş Yayınları, ts.), 55.

kasabasından, ilinden yetişmiş son devir yazar ve şairlerini, daha sonra Türkiye çapında, yirminci yüzyılda yetişmiş olanları öğrenmeli...”¹⁴⁶

Bu teklif günümüz eğitim sisteminin müfredatını adeta tersine çevirecek bir tekliftir. Karakoç’a göre: “Böylece eğitim-öğretim öğrenciye bitecek ve dokunacaktır. Öğretimde, öğrenci için, şimdi ve burası başlangıç noktası olmalıdır.”¹⁴⁷ Bu aynı zamanda eğitimde, genel öğretim ilkelerinden olan yakından uzağa ilkesiyle uyumaktadır. Bu ilke, öğrenciye öğretilecek bilgilerin zaman ve mekân açısından yakından başlayarak uzak mekâna ve zamana doğru öğretilmesidir. Öğrenciler doğal olarak kendilerine yakın olanı öğrenmeye daha çok ilgi duyarlar.¹⁴⁸ Karakoç’un bu teklifi eğitim-öğretim ile ilgili görüşleri arasında en çok dikkatimizi çeken ve uygulandığı takdirde eğitimin niteliğini arttıracak bir öneridir.

Yazarın eğitim ve öğretimle ilgili görüşlerini özetleyecek olursak okul, kütüphane, sınıf, ders, öğretmen, öğrenci, ders kitabı, müfredat gibi sürecin temel öğeleri baştan ele alınmalı ve bunlarda köklü değişikliğe gidilmelidir. Yine yazar ortaöğretimde klasiklerin, öğrencilere sistemli bir şekilde öğretilmesi gerektiğini özellikle vurgulamıştır, diyebiliriz. Bu tespitler ve öneriler, üzerinde düşünülüp, tartışılması gereken konulardır.

1.2. Sezai Karakoç’un Eğitim Öğretimdeki ve Gençliğin İçine Düştüğü Sorunlara Çözüm Önerileri

Sezai Karakoç, *Varolma Savaşı* adlı eserinde, ülkemizin yakın tarihinde gençliğin içine düştüğü, terör ve anarşi olaylarından yola çıkarak, bu olayların teşhisi ve tedavisi yönünde birtakım önerilerde bulunmuştur. Bu öneriler arasında eğitim ve öğretim ile ilgili olanlar, günümüze de ışık tutmaktadır ve bunları çalışmamıza katkı sağlayacağını düşünerek özetlemeye çalışacağız. Buna göre gençler daha ilköğretimden başlayarak ortaöğretim döneminde üniversiteye bilinç olarak hazır hale gelmeli ki üniversitede çeşitli yanlış yollara sapmasın, iyi ve kötüyü, yanlış ve doğruyu ayırabilsin. Yazarın önerilerini şöyle sıralayabiliriz:

- “Türk toplumunun 10 yıllık bir süreyi hedef alarak, ilk ve orta tahsildeki gençliği sürekli bir ruh kültür donatımına tabii tutmanın seferberliğine girişmesi, hayat ve

¹⁴⁶ Karakoç, *Düşünceler I*, 50-51.

¹⁴⁷ Durmuş Günay, “Sezai Karakoç’un Öğretim ve Üniversite Görüşü Üzerine”, *Ay Vakti Düşünce-Kültür ve Edebiyat Dergisi* 197 (Nisan 2022), 129.

¹⁴⁸ Etem Yeşilyurt, “Öğretmenin Pusulası: Genel Öğretim İlkeleri”, *Ekev Akademi Dergisi* 83 (2020), 275.

memat meselemiz olmuştur.”¹⁴⁹ Buna göre Karakoç, her on yılda bir eğitim öğretim programlarının güncellenmesi gerektiğini ifade etmiştir.

- İslam medeniyetinin kaynaklarının tanıtılması, gençleri yabancı ve ayrıştırıcı fikirlere karşı koruyacaktır. Bunun ortaöğretimden itibaren aşılması gerektiğini söylemiştir. Buna göre: “Orta öğretimde ezberciliğe ve detay malûmatla kafa şişirmeye son verilmeli, genç insana, hakikat, güzellik ve iyilik ideasının aşılması temel hedef alınmalıdır. Bunun için de, taptaze bir ruhla, islâm medeniyeti, bilim aşkı, insanlığın kalıcı kültürü verilmelidir.”¹⁵⁰
- Liselerde daha çok kültür ve edebiyata önem verilmeli, medeniyetler, görüşler öğrencilere tanıtılmalı, mesleki donanımla ilgili teknik bilgiler üniversite dönemine bırakılmalıdır. Karakoç, bunu şöyle ifade etmiştir: “Klasik musikisini her fırsatta duyup ruhuna geçirmemiş, büyük tarihçilerinin ve yazarlarının eserlerini okumamış, şairlerinin şiirlerini ezberlercesine divanlarla haşır neşir olmamış, medeniyet ve fikirler üzerine kafa yormamış ve bütün bu entelektüellik sorunlarıyla gece gündüz sarsılıp gönenmemiş bir gençlikten ne beklenir?”¹⁵¹
- Kültür bakanlığının eğitim konusunda yapması gereken bazı ödevleri olduğunu hatırlatan yazar, bakanlığın evlerin içine kadar girip anne babaları aydınlatacak faaliyetlerde bulunması gerektiğini yani; uzman kadroların gerek kitaplarla gerek iletişim kanallarını kullanarak geniş çapta bir bilinçlendirme çalışması yapması gerektiğini vurgulamıştır.
- Karakoç, her evde, okulda, semtte ve şehirde sürekli açık olan kütüphanelerin bulunması gerektiğini, birçok çocuğun evde çalışma ortamı olmadığı için bundan mahrum olduğunu, gerekirse devlet eliyle yüz temel eserin temin edilip evlere sokulması gerektiğini söylemiştir. Karakoç’a göre: “Gerekirse, ekonomik kalkınmadan fedakârlık yapalım. Çünkü: kültürsüz, aşksız, inançsız, idealsiz veya menfi idealli bir nesle teslim edilecek bir kalkınma strüktürü düşünülemez.”¹⁵²

¹⁴⁹ Sezai Karakoç, *Varolma Savaşı* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2022), 8.

¹⁵⁰ Karakoç, *Varolma Savaşı*, 8.

¹⁵¹ Karakoç, *Varolma Savaşı*, 9.

¹⁵² Karakoç, *Varolma Savaşı*, 9-10.

- Eğitimin en önemli unsuru olan öğretmenlere de farklı düşünceler bile tarih, kültür, medeniyet ve görüşlerle ilgili basılmış yayınlarla destek verilmesi gerekir, böylece eğitime direkt katkısı olan öğretmenler güçlendirilmiş olacaktır.
- Geçmiş edebiyatımız ve kültürümüz küçük görülmemeli, buna dair eserlerin devlet eliyle basılıp gençliğin hizmetine sunulmalıdır. Bu eserlerden bahsederken şu ifadeleri dikkatimizi çekmiştir: “Bütün eserlerin tam metinleri basılmalıdır. İmam-ı Gazali, Muhyiddin-i Arabî, Mevlâna, Fuzûlî, Bâkî, Nef’î, Şeyh Galip ve nice bilgin, mutasavvıf, şair, her fırsatta gençliğe tanıtılmalı, onların ruhlarına bu büyük insanların mesajı en ciddi bir tarzda geçirilmelidir.”¹⁵³
- Sadece görsel bir nesil yetiştirmek yetmez; zihnî inşa edilen, uzak, yakın, güncel edebiyatını iyi bilen, şairlerimizi ruhlarına geçirmiş bir nesil yetiştirilmelidir.¹⁵⁴
- Gençliğe de birtakım vazifeler düşmektedir. Gençler, kendi medeniyeti ile alakalı olmayan ideolojilere kapılmayıp, ayrıştırıcı eylem ve söylemlerin kendisine fayda vermeyeceğinin farkında olmalıdır, bunun yerine, kütüphanelere koşup: “İnanç ve erdem, ahlâk ve kültür çilesine en derin bir heyecan ve aşkla sarılmak...”¹⁵⁵ hedefinde olmalıdır.

Sezai Karakoç, bu meselenin hayati olduğunu bir nevi kültürel bir savaş olduğunu ifade eder, buna çözüm önerilerini sunduktan sonra bunlara uyulmadığı takdirde gençlerin yanlış ideolojilere saplanıp, şahısları putlaştırdığını, bunların da gençleri uyandırma noktasında hiçbir etkisinin olmadığını, aksine onları ayrıştırdığını ifade etmiştir. Olaya bütüncül bir yaklaşımla yaklaşp, eğitim üzerinde çokça durarak sunduğu bu çözüm önerilerinin günümüz eğitim anlayışına da katkı sunacağını düşünüyoruz.

2. SEZAI KARAKOÇ’UN ÜNİVERSİTELER HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

2.1. Bir Eğitim Kurumu Olarak Üniversitelerin Fonksiyonu

Sezai Karakoç’un eğitim-öğretim ile ilgili görüşlerini analiz ettiğimiz yazı dizisinden sonra eğitimin üniversite ayağına, *Düşünceler II* kitabında “Üniversiteler” başlığı ile dört

¹⁵³ Karakoç, *Varolma Savaşı*, 21.

¹⁵⁴ Karakoç, *Varolma Savaşı*, 39.

¹⁵⁵ Karakoç, *Varolma Savaşı*, 22.

yazı dizisinde yer verdiğini söylemiştik. Biz de buradan yola çıkarak ilgili yazı dizisi ile ilgili analizimize üniversiteler özelinde bir başlık altında yer vermeyi uygun gördük.

Karakoç'a göre, üniversite toplumun yapı taşlarından biridir. Karakoç, üniversitenin toplumdaki işlevini şu sözleriyle dile getirmiştir: "... Toplumun hafızası, idraki, muhakemesi ve ibdaı, orda doğar, orda gelişir, büyür ve oradan beslenerek yaşar. Üniversite, zihin hayatının başlıca kaynağı olan 'düşünce'nin yuvasıdır. Üniversite'de bilim olarak doğan zihin verimleri, toplumun her kanadına, her katına 'düşünce' olarak yayılır."¹⁵⁶

Yazara göre, toplumda üniversitelerin fonksiyonu çok yönlüdür. Üniversiteler aydın kadroları yetiştiren kurumlardır, bu üniversitelerin pratik fonksiyonudur. Üniversitelerin bir diğer fonksiyonu, bilim, sanat ve teknoloji alanlarında teorik bilginin üretildiği, gerekli yönlendirmelerin yapıldığı yer olmasıdır. Üniversitelerin üçüncü fonksiyonu ise ahlaki fonksiyonudur; iyilik, doğruluk ve güzellik ideasına göre nesiller yetiştirmektir.

Üniversitelerde farklı fikirler tartışılabilir fakat sağlıklı toplumlarda üniversiteler yıkıcı fikirlerle baş edebilmelidir. Üstelik bu yıkıcı fikirleri kuşandıkları propaganda donanımları nedeniyle doğrusundan ayırmak günümüzde epey zorlaşmıştır. Zararlı fikirlerin olumsuz etkisinden toplumları korumak için üniversitelere büyük görev düşmektedir. Karakoç bu durumu şöyle açıklamıştır: "...Yeni nesillerin, düşünme, değerlendirme, ölçme, karşılaştırma ve yıldızlı haplara aldanmama melekelerini geliştirecek doğrultuda yetiştirilmeleri görevleridir."¹⁵⁷

İslam medeniyetinde medrese üniversiteye karşılık gelmektedir. İslam medeniyetinin ana unsurları, medeniyeti kuran eğitim-öğretim kurumları olmuştur. Sezai Karakoç, geçmişe atıfta bulunarak üniversitelerin günümüzdeki durumuyla ilgili bir eleştiride bulunur. Buna göre: Fatih Sultan Mehmet döneminde medreseler en parlak dönemlerine ulaşmıştır fakat sonrasında çağın yeniliklerinin gerektiği gibi değerlendirilememesi ve medreselerin içine kapanması gibi nedenlerle bu kurumlarda 18. yy. dan sonra bir gerileme yaşanmıştır. Tanzimat'tan sonra bu gerileyiş günümüze kadar devam etmiştir. Yapılacak olan şey mevcut kurumların iyileştirilmesi ve geliştirilmesiyken köktenci bir yaklaşımla medreseler tamamen kapatılıp yerine Batı tipi eğitim kurumları getirilmiş ve bu kurumlar

¹⁵⁶ Karakoç, *Düşünceler II*, 26.

¹⁵⁷ Karakoç, *Düşünceler I*, 65-66.

taklit edilmiştir. Böylece bin yıllık tecrübe adeta ziyan edilmiştir. Batı tipi üniversiteler ve Batı zihniyetli aydınlar halka nüfuz edememiştir. Karakoç bu durumu şu sözleriyle eleştirir:

“Bu yol, elbette yanlış oldu. Bir nevi kolayca kaçıştı bu. Bir toplumu birden değiştirmek mümkün olmadığı gibi onun kurumlarını da bir çırpıda silip atamazsınız. Müesseselerde yenilik yapmak mümkündür. Ama bu, fırçayla resim yapmaya benzemez. Yenilenme, ‘eski’ den çıkarılan ipuçlarının uzatılması, geliştirilmesi ve beslenmesiyle, yeniden yorumlanmasıyla olur. Yoksa kökten geçmişin inkârı, müessesenin oturacağı tabanı berhava eder.”¹⁵⁸

Karakoç, Batı taklidi üniversitelerden halkın aydın kadrosun yetişmeyeceğini ifade etmiştir. Tanzimat’tan beri Batı’ya öykünme ve toplumu dönüştürme çabaları günümüzde hâlâ devam etmektedir. Yazara göre: “Bu ‘dönüştürme’ işinin, kültür değişimi hareketinin jeneratörü ve transformatörü olarak da üniversite seçilmiştir.”¹⁵⁹ Buna basın ve televizyon sonradan eklenmiştir. Böylece toplumun geçmişle bağları kopartılmıştır hatta daha ileriye gidilerek buradan yetişen bireyler geçmişinden bile utanır hale getirilmiştir.¹⁶⁰

Bilim ve düşünce arasında bir ayrıma giden Karakoç, düşünce bilimin disiplininin geçmeli fakat düşünce daha esnek olmalıdır der. “Çünkü: düşünce bilimden ziyade duygularla irtibatlıdır.”¹⁶¹ Öbür yandan düşünce bilimi yadsımamalıdır. Buna göre: “Üniversitenin kuralcı disipliniyle ömrünün sonuna kadar bağlı olmasa da, düşünürün, başlangıçta bir bilim eğitimi almış olması hemen hemen zaruridir.”¹⁶² Dolayısıyla sağlıklı bir toplumda, düşünürler ve bilim adamları sağlıklı bir ilişki içinde olmalıdırlar. Çünkü onlar toplumun zihin dünyasını inşa eden önderlerdir.¹⁶³

Karakoç’un, üniversitelerle ilgili bir başka önerisi, üniversitelerin özerk olmasının gerekliliğidir. Osmanlı dönemindeki medreseler vakıflara bağlı iken Tanzimat’tan sonra kurulan Darülfünun devlete bağlı bir kurum haline gelmiştir. Tanzimat ile birlikte oluşan bu yeni durum Cumhuriyet dönemindeki üniversitelerde de devam etmiştir. Mali özerkliği olmayan kurumlar haline gelen üniversiteler politikanın etkisi altına girmiştir

¹⁵⁸ Karakoç, *Düşünceler II*, 20-21.

¹⁵⁹ Karakoç, *Düşünceler II*, 23.

¹⁶⁰ Karakoç, *Düşünceler II*, 23.

¹⁶¹ Karakoç, *Düşünceler II*, 27.

¹⁶² Karakoç, *Düşünceler II*, 27.

¹⁶³ Karakoç, *Düşünceler II*, 27.

ve bu sebeple ülkemizde geçmişte öğrenci hareketleriyle birçok olumsuz durum yaşanmıştır. Bu olumsuzlukların bir daha yaşanmaması için devlet 1981 yılında YÖK'ü kurmuştur.¹⁶⁴ Sezai Karakoç bu durumun aşırı olduğunu şöyle ifade etmiştir: “Bu, ifrattan tefrite dönüştü. Zaten, üniversite, Tanzimat’tan bu yana hep ya ifratı yaşadı ya da tefriti. Asıl görevi olan öğretim ve bilim yapmanın yanı sıra ölçülü bir dışa açılım özelliğini gösteremedi.”¹⁶⁵ Karakoç özetle, üniversitelerin mali özerkliğinin gerekliliğini ifade ederken bir yandan da özerklik bahanesiyle öğrencilerin militan gibi yetiştirilmemesi gerektiğini vurgular. Kanaatimizce günümüz üniversiteleri bu konuda dengeyi henüz sağlayabilmiş değildirlere.

Karakoç, üniversitelerin düzelmesinin ortaöğretimin düzelmesine bağlı olduğunu ifade etmiştir. Hatta çoğunlukla yukarıdan aşağıya yani üniversiteden ortaöğretime doğru bir iyileşme olmalıdır.¹⁶⁶ Karakoç’a göre: “Bilme seferberliği, ilköğretim seferberliği, okuma yazma seferberliği şeklinde değil, yani aşağıdan yukarıya doğru değil, yukarıdan aşağıya doğru, yani üniversite seviyesinden aşağıya doğru gelişen, yayılan bir kültür savaşı olmalıdır.”¹⁶⁷ Karakoç’un bu görüşü, II. Meşrutiyet döneminde eğitimde reformun, eğitimin hangi kademelerinden başlaması gerektiği tartışmaları yürütüldüğü sırada, dönemin Maarif Nazırı olan Emrullah Efendi’nin, “Tuba Ağacı Nazariyesi” ile paralellik göstermektedir. Burada “Tuba Ağacı” bir metafor olarak kullanılmıştır. Rivayete göre cennette bulunan bu ağacın kökleri yukarıda, dalları aşağıdadır. Emrullah Efendi’nin bu görüşüne göre: “Tûbâ Ağacı; eğitimde yenileşme ve çağdaşlaşmanın aşağıdan yani ilköğretimden değil, yukarıdan Darülfünun (Üniversite)’dan başlaması ve gelişmenin yukarıdan aşağıya doğru hayata geçirilmesi gerektiğini temsil etmektedir. Zira Emrullah Efendi’ye göre insanlığın gelişimi bilimlerin üniversitelerde geliştirilmesi yoluyla olmuştur.”¹⁶⁸ Ortaöğretimden gelen öğrenci niteliğinin zayıf olması, üniversitelerden mezun olan öğrencilerin ortaöğretimde yönetici veya öğretmen olmasından dolayı iki kurum arasında negatif bir ilişki ortaya çıkmaktadır. Bu durumu pozitif çevirmek için iki tarafın birbirini doğru beslemesi gerekir. Üniversitenin etki çapı daha büyük olduğu

¹⁶⁴ Bkz. Yükseköğretim Kurulu (YÖK), “YÖK Tarihçe” (Erişim 26 Ocak 2024).

¹⁶⁵ Karakoç, *Düşünceler II*, 30-32.

¹⁶⁶ Karakoç, *Düşünceler II*, 33.

¹⁶⁷ Sezai Karakoç, *Sur* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2022), 68.

¹⁶⁸ Murat Polat, “Emrullah Efendi ve Satı Bey’den Günümüze: Eğitimde Yenileşme Sorunsalı”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 21 (2015), 37.

için bu iyileştirmede ağırlığın üniversitede olması gerekir.¹⁶⁹ Karakoç, ortaöğretim ve üniversiteler arasındaki bu geçişlilikten dolayı ortaöğretim kademelerinden gelen öğrencilerin nasıl yetiştirilmesi gerektiğini şu sözleri ile ifade eder:

“... Orta öğretimin, yükseköğretime göndereceği öğrenciye, en azından metotlu olmayı, kütüphanelerden ve kitaplardan nasıl yararlanacağını bilmeyi, gereksiz tesir altında kalmamayı, bir fikri karşıtları ve alternatifleriyle birlikte düşünmeyi, bilim, düşünce, inanç, ideoloji, teori ve pratik ayrımını ve seçimini yapabilmeyi öğretmiş, kısaca kişilik sahibi olma yeteneğini yeterince işlemiş olması gerektiğine işaret edelim. Böylece, üniversitede bir uzmanlık kazanacak olan öğrenci, bir taraftan da kişiliğini geliştirmeye devam etmeli, dünyada olup bitenleri serinkanlılıkla izleyip değerlendirebilmeli, genel kültür, edebiyat ve güzel sanatlar konusunda da alâkasını korumalı, bilgisini artırmalı ve zevkini inceltmelidir.”¹⁷⁰

Karakoç’un bu önerisi üzerinde önemle durulması gereken bir konudur. Ortaöğretim, öğrencilerinin gelişim dönemi olarak ergenlik dönemine yani zihin gelişim dönemi olarak soyut işlemler dönemine tekabül etmektedir. Öğrencilerin üst düzey düşünme becerileri olan hipotetik ve kombinasyonel düşünme becerileri bu dönemde gelişir.¹⁷¹ Dolayısıyla eğitim-öğretim faaliyetleri öğrencilerin bu yönüne hitap edilecek şekilde sürdürülmeli ve gerekli becerileri edinerek bir üst eğitim kademeye geçmeleri sağlanmalıdır. Çünkü bu becerilerden yoksun bir öğrenci üniversiteye geldiği ilk yıllarda bocalayabilmektedir. Bu durum bir zincirin halkası gibi sonraki süreçleri de etkilemektedir. Bu donanımları edinmeden üniversiteye gelen öğrenciler, her türlü olumsuz propagandaların tesiri altında kalabilir. Nitekim yakın tarihimizde öğrencilerin üniversitelerde birer militan gibi yetiştirildiği dönemler olmuştur. Üniversitelerin bilim yuvası olarak asli görevini yerine getirememesi toplumları doğrudan etkileyen olumsuz bir durumdur.

2.2. Sezai Karakoç’un Üniversitelerdeki Sorunlara Çözüm Önerileri

Karakoç, üniversitelerin iyileştirilmesi için çözüm önerisi olarak bilimsel metotlardan olan tümevarım ve tümdengelim yöntemlerinin bu kurumlara da uygulanması gerektiğini söyler. Öncelikle üniversitelerin amacı iyi belirlenmelidir, bu amaçlara göre yönetim ve organizasyon faaliyetleri düzenlenmelidir. Bu amaçlar: “En geniş daire, memleketin

¹⁶⁹ Yunus Emre Özsaray, “Sezai Karakoç’un Eğitim-Öğretimle İlgili Görüşleri: Eserlerinden Hareketle Fert ve Toplum İdeali”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 12 (Ekim 2018), 262.

¹⁷⁰ Karakoç, *Düşünceler II*, 33-34.

¹⁷¹ Hasan Bacanlı, *Eğitim Psikolojisi* (Ankara: Asal Yayınları, 2004), 68-69.

ihtiyacı olan ihtisas sahipleri dairesidir. İkinci daire, bunların öğretimini yapacak kişilerin dairesidir. En küçük daire de, sırf bilim çalışması dairesidir.”¹⁷² Karakoç belirlediği bu üç ana başlığa göre üniversiteler ile ilgili birtakım çözüm önerileri sunmaktadır. Bunları şöyle özetleyebiliriz:¹⁷³

- Üniversitelerin devlet eliyle iyileştirilmesi gerektiğini ifade eden yazar, “Üniversiteler, “doğru”nun kurumları olmalıdırlar. Aile, sokak, kent, okul “iyi”nin ve “güzel”in egemenliğiyle pırıldatılmalıdır. Hakikate, ahlâka ve estetiğe çok değer veren, gönülleri ve kafaları bu yüce ülkülerle dolu bir gençlik yetiştirici kurumlar, yeniden devleti devlet, milleti millet yapabilir ancak.”¹⁷⁴ Yazar, sadece üniversite değil bütün devlet kurumlarının bu değerlerle donatılması gerektiğini ve bunun devletin vazifesi olduğunu ifade etmiştir.
- Alanında yetişen uzman kadrolar üniversiteden mezun olduklarında istihdam edilmelidirler. Devlet bu planlamayı önceden yapmalıdır. Aksi halde üniversite mezunu işsizler, toplum için gelecekte büyük problem teşkil edecektir.
- Fakülte kontenjanlarının plansız bir şekilde arttırılması, bilimsel faaliyette bulunması gereken hocaların gereksiz bir iş yükü ile esas gayelerinden uzaklaşmasına sebep olacaktır. Bu da üniversitelerden beklenenin yerine getirilmemesi demektir.
- Üniversite hocaları politik düşüncelerini bilime alet etmemelidir. Bilimsel çalışmaların özgür bir ortamda yürütülmesi için bu şarttır. Aynı şekilde öğrencilerde politik düşüncelerini üniversiteye taşımamalıdır. Elbette bir siyasi görüşe sahip olabilirler ama üniversiteyi bu görüşlerine alet etmemelidirler.
- Gençlere uzmanlık alanları dışında genel kültür, dış dünya ile ilgili gelişmeler, fikirler hakkında konferanslar verilmeli bu konular öğretim programına dâhil edilmelidir.
- Edebiyat fakültelerinin yetersizliğinden dem vuran Karakoç, bu alanın genişletilmesi gerektiğini ifade eder. Muhyiddin İbn-i Arabî, Gazâlî, Mevlânâ vb.

¹⁷² Karakoç, *Düşünceler II*, 40-41.

¹⁷³ Karakoç, *Düşünceler II*, 41-44.

¹⁷⁴ Karakoç, *Varolma Savaşı*, 38.

düşünürler için üniversitelerde kürsüler kurulmalıdır. Yine bununla birlikte eski eserler sadeleştirilerek yayınlanmalıdır.

- Üniversite kütüphanelerinden öğrenciler ve hocalar geceleri ve tatil günleri de dâhil faydalanmalıdır.
- Belli bir personel sayısına ulaşan kurumlarda psikologlar, sosyologlar ve felsefe mezunları istihdam edilmelidir.
- Üniversiteden mezun olan öğrencilerin mezuniyet sonrası yeni duruma adaptasyonu devlet tarafından kurulan bir kurumca sağlanmalıdır.
- İlahiyat mezunu öğrenciler, mesleki bilgilerinin yanında genel kültür, edebiyat, tarih konusunda da yetiştirilmelidir. Başka ülkeler hakkında bilgi sahibi olmalıdır. Özellikle misyonerlerin bu konularda çok iyi yetiştiklerini belirten yazar onların bu konuda örnek alınabileceklerini söylemiştir.
- Daha önce de belirtildiği gibi İslam klasikleri eğitim ve öğretimde başat unsur olmalıdır.
- Ezberci anlayıştan uzak, öğrencinin öğrenme sürecinde aktif olduğu, araştırmacılık yönü geliştirilmelidir. Öğrenci belli kaynaklardan bilgi edinmek yerine ilgili bütün literatürün taranmasıyla bilgiye ulaşmalıdır.
- Yabancı dil üniversitelerin öğretim dili olmamalıdır. Ancak belli alanlarda uzmanlaşmanın gerektiği yerlerde yabancı dil öğretimi esas olmalıdır.
- Üniversitelerin geliştirilmesi için uzun vadeli planlar yapılmalı, gerektiğinde bu planlar yenilenmeli, tartışmaya açık olmalıdır.

3. SEZAI KARAKOÇ’UN DİN EĞİTİMİNE BAKIŞI

3.1. Sezai Karakoç’un Din Olgusuna Dair Düşünceleri

Karakoç’un bütün eserlerinde din olgusuna dair izlerin var olduğunu söyleyebiliriz. Gerek şiirlerinde gerek düşünce yazılarında bunu işlemiştir. Karakoç, toplumu oluşturan diğer bütün unsurları din temeline oturtmuştur desek yanlış olmayız. Sezai Karakoç, *İslam* adlı eserinde din konusunu ele alırken: “Allah indinde din İslam’dır” mutlak ölçüsünden hareketle diğer dinlerin din olmadıkları, olmadıkları ya da din olmaktan

çıktıklarını söyler. Karakoç, başlıca özellikleri açısından İslam dinini şöyle tarif etmektedir:

“İslam dininin başlıca özellikleri, ezeli ve ebedi tek bir yaratıcıya, yaratıcının insan için tertip ettiği mutlak bir düzene ve biçimlerin son şeklini aldığı ve bütün hesapların görüldüğü ebedi bir gelecek ve öte dünyaya inanma ve bu inançlara göre yaşamadır. Daha kısaltılarak: 1) Allah’a iman. 2) Ahirete iman. 3) Allah’ın, ferdi ve içtimaî olarak gerçekleştirilmesini istediği ve hesabını soracağı düzene inanış ve bu düzeni gerçekleştirme.”¹⁷⁵

Karakoç’a göre: “İslâm ülkesinde, din, bütün kültürün temeli, zihniyetler zihnietti, ruhun alt yapısı, varoluş idealimiz ve hikmetimizdir.”¹⁷⁶ Oysa günümüzde İslam ülkelerinin, dinin bu kadar önemli fonksiyonunu dar bir çerçeveye hapsedip yani sadece bireylerin ibadetine hapsedip, dini toplumdan soyutlaması en büyük çıkmazdır. Kendilerince dinde reform yapmak istemişlerdir fakat dinde reform olmaz. Bir din hakikatin dışında bir şey söylüyorsa olsa olsa yeni bir din aramak gerekir. Bu da gerekli bir durum değildir. Âlimler ancak, çağın şartlarına göre dinin hükümlerinde yenilenme yapabilirler. Bu, işin ehli din âlimlerinin görevidir, devlet adamları, asker ya da politikacıların değil.¹⁷⁷

Karakoç’a göre, günümüzde sanat, edebiyat, musiki ve mimaride bir tikanıklık ve kısırlık gözlenmektedir. Bunların dine dönüşle yeniden canlanacağını ifade eden yazar, dine dönüşün gerekliliğinin sırf bu sebeple olmasa da dinin, bu alanlardaki canlılığı da arttıracığını ifade etmiştir. Buna göre: “Evet, insanoğlu yeniden samimi duygularını bulmak ve ideal bir dünya imajına kavuşmak için realitenin sınırlarını zorlamak istiyorsa, dinin kapısını çalmak ihtiyacında demektir.”¹⁷⁸ Karakoç, 21. yy. da toplumdaki dirilişin ancak bu şekilde gerçekleşeceğini ifade etmiştir.

İnsan ruhunda sonsuzluğa karşı bir susayış vardır. Akıl ve sezgiler insanın sonsuzluğa susayışını dindiremez. Akıl daha çok sonlu olan dünyamızda işimize yarar. Sırlara ancak ruh çalıştırarak varılabilir. Karakoç, ruhu aydınlatan, çalıştıran, insanı sırlara vakıf kılan yegâne faktörü şöyle ifade eder: “İnsanoğlunu insan onuruna kavuşturan, bir metafiziğe sahip olma cehdidir. Bu cehde bizi çağıran, bu cehdi canlandırıp geliştiren, verimlendiren,

¹⁷⁵ Sezai Karakoç, *İslam* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 1997), 7.

¹⁷⁶ Karakoç, *Yapı Taşları ve kaderimizin Çağrısı II*, 27.

¹⁷⁷ Karakoç, *Yapı Taşları ve kaderimizin Çağrısı II*, 27.

¹⁷⁸ Karakoç, *Yapı Taşları ve kaderimizin Çağrısı II*, 107.

bu yolda onu en zengin ve etkin vurucu silahlarla donatan, bilinmezliğin elmasını kesecek güce erdiren, dindir.”¹⁷⁹

Teknoloji ne kadar ilerlemiş olursa olsun, dünya ne kadar küçülürse küçülsün, toplumlar ne kadar başkalaşmış olursa olsun insanlık var oldukça din de var olacaktır. Uzun vadede kârlı çıkacak olan İslam’dır. Karakoç burada diğer toplumları ve dinleri tek tek ele alarak, bu dinlerin insanlığın metafizik ihtiyacını karşılamada yetersiz olduğunu ifade etmiştir. Buna göre: “Rönesans’ın getirdiği ve lütfen yaşamasına göz yumduğu veya izin verdiği sınırlı maneviyat, artık bugünkü insanlığın veya gelmekte olan insanlığın alinyazısını omuzlayacak güçte olmadığını iyice ortaya vurmuştur. Bu zayıf güç, bu ağırlığı çekememektedir.”¹⁸⁰

Karakoç, İslam’ın yaşadığımız yüzyılda bütün olumsuz propagandalara rağmen parladığını ifade etmiştir. Bu sebeple insanlar hakiki dinin İslam olduğunu anlayıp Müslüman oluyorlar. Karakoç, geçmişte ve günümüzde İslam’ın önünde birçok engel olsa da bu durumun aşılabileceğini şu sözleriyle ifade etmiştir:

“Oysa 21.milâdî yüzyıl, dinsizlikle, tanrısızlıkla islâmın çarpışmasına sahne olacak bir yüzyıldır. İnsanlık, tanrısız ve dinsiz olmayacağına göre, zafer sonunda islâmın olacaktır. Allah’tan başka tanrı tanımayan, insanları, eşyayı, maddeyi, tabiatı, insan nefisini tanrılaştırmayı şiddetle reddeden, tanrısızlık ve dinsizliği de insanoğlunun amansız düşmanı bilen ve bulan islâmın.”¹⁸¹

Geçtiğimiz yüzyılda dinin yıkılır gibi olmasını ve kitlelerin dinden uzaklaşmasını yazar şu şekilde açıklar:

“Bunun hikmeti, dinin her zaman taze ve yeni kalması gereğinde gizlidir. Din, bir alışkanlık tekrarından ibaret olmamalıdır. Davranış tekrarı zarureti onu bir kireçlenmeye, taşlaşmaya, donmaya, klişeleşmeye mahkûm etmemelidir. Bu yüzden ki ara sıra insanlık onu kaybeder gibi olacak ve yeniden bulunca tüm samimilikle ona yeniden sarılacaktır. Bu sarılış, ruhun en canlı ve içten sarılışı olacaktır.”¹⁸²

¹⁷⁹ Sezai Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi II* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2022), 15.

¹⁸⁰ Karakoç, *Çağ ve İlham II*, 18.

¹⁸¹ Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi II*, 39-42.

¹⁸² Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi II*, 49.

İnsanoğlu bunu değiştirecek potansiyele sahiptir; yazarın bu konuda çok ümitli olduğunu şu cümlelerinden anlıyoruz: “Müjdeler olsun ki, Allah’ın izniyle, 21. milâdî, 15. hicri yüzyıl, islâm ve insan ruhunun atılım ve diriliş yüzyılı olacaktır.”¹⁸³ Yine bir başka ifadesinde:

“Dinsizlik ve tanrısızlık, maddeye, kuvvete ya da servete tapma saltanatını yitirecek, bu geçici şeytan hükümranlılığı, ilahî kasırganın önünde savrulup tuzla buz olacaktır. Yeniden, Ezeli ve Ebedi Tek Allah’a tapmanın saltanatı gelecek, dinin insan ruhunu yüceltişinin tıkanmış tüm yolları açılacaktır. İlâhî güzellik yüzünü gösterecek, şiddet ve gazap yüzü örtülecektir bu kez.”¹⁸⁴

Karakoç’a göre geçmişte Orta Çağ, insanlığı maneviyat adına insanın en temel maddi ihtiyaçlarını bile yok sayması gibi aşırı bir uca savurmuştur. Şimdi ise insanlık, bireylerin manevi dünyasını inkâr eden materyalizm ile başka bir uca savrulmaktadır. Çağımızda dinin yerine koyulmaya çalışılan materyalizm, çağı adeta ruhsuz bir hale getirmiştir. İslam dini bu iki ucun arasında bir orta yoldur. İnsanlık için yegâne ümit ışığı, mutluluk kaynağı budur. Materyalizmin, dinin orta yol ile sağladığı iç huzuru ve barışı sağlaması mümkün değildir. Materyalizm, bütün güçleriyle dine savaş açmış olsa bile inancı yok etmesi bir yana aksine insanlık için yeni bir uyanışa sebep olacaktır. Karakoç’a göre:

“... Biz, Ortaçağın filozof taşı, iksiri aradığı gibi, maddeyle ruhun altın oranda birleşim sırrını aramak ve bulmak zorundayız. İnsanlık, iki aşırılıktan da yeterince ıstırap çekmiştir ve çekmektedir. Orta yolu tutmanın zamanı gelmiştir. Bu orta yol, Kur’an’ı Kerim’in de gösterdiği gibi, islâmın yoludur.”¹⁸⁵

Karakoç’un din ile ilgili görüşlerinden dinin yaşamın bütün zerrelere yerleştirilmesi gereken bir olgu olduğu sonucuna varıyoruz. Onun eğitim anlayışı şüphesiz inandığı dinden bağımsız değildir. Çalışmamızın bundan sonraki kısmında Sezai Karakoç’un din eğitime dair görüşlerini analiz etmeye çalıştık.

3.2. Din Eğitime Medeniyet Eksenli Yaklaşım

Osmanlı Devleti’nin toplum yapısı parçalandıktan sonra yerine konulmaya çalışılan Batı kaynaklı eğitim anlayışı, toplumun manevi eğitimden mahrum bırakılması, bu eğitimin devlet dışında herhangi bir kanal tarafından yürütülmesine dahi izin verilmemesi

¹⁸³ Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi II*, 49.

¹⁸⁴ Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi II*, 49.

¹⁸⁵ Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi III*, 92.

toplumda manevi, ruhi bir boşluk olmasına sebep olmuştur. Nesiller dinî kaynakları kendilerine göre yorumlamışlardır. Bu durum çeşitli hiziplerin doğmasına sebep olduğu gibi şahısların aşırı yüceltilmesine, İslam'ın ruhuna aykırı durumların ortaya çıkmasına da sebebiyet vermiştir. Bu hizipler toplumdaki manevi eğitim boşluğunu doldurmadıkları gibi ilkesiz ve karmaşık bir görünüm sergilenmiş ve objektiflikten uzak bir anlayış ortaya çıkmıştır.¹⁸⁶

Karakoç, Tanzimat'tan bu yana gençliğin gerek ailede gerek okulda dinî eğitimden mahrum olmasının topluma pahalıya mâl olduğunu vurgulamıştır. Kendi medeniyetinin inanç ve kültüründen mahrum yetişen gençlik, kendi inancına zıt ideolojiler ve felsefelerle ruhlarındaki metafizik boşluğu doldurmaya çalışır. Yani yazara göre ruh manevi boşluğu kabul etmez. Manevi eğitimin yerine farklı inanç ve ideolojiler konursa toplumda aşırılıkların artması kaçınılmaz olur. Nitekim yakın tarihimizde gençlerin aşırı bir bağlanışla liderlerine ve ideolojilerine bağlanmaları geçmişimizde üzücü sonuçlar doğurmuştur.¹⁸⁷

Karakoç'un, son dönemlerde devletin bu konudaki girişimlerini olumlu bulduğunu şu cümlelerinden anlayabiliriz: "... Giderek artan devletin din eğitimine verdiği önem, ümit edelim ki, ilerde bu dediğimiz açığı kapatmış olsun. Ancak, bugüne kadar ihmal edilen bu nokta, 20. yüzyıldaki birçok siyasî buhranlarımızın temelini teşkil etmektedir."¹⁸⁸

Yazara göre, 21. yy. da Avrupa eğitim-öğretim sistemini bir demiryolu ağı gibi örerken bizim medeniyetimizin eğitim sisteminin yozlaştığı ve kalitesinin düştüğü görülmüştür. Bu araştırmacılar tarafından bir araştırma konusudur. Aydınlar; okullar açılmalı, halkın eğitim seviyesi yükseltilmeli demiş fakat eğitim ve öğretimin nasıl olması gerektiği, eğitimin programı, kapsamı konusunda pek bir şey söylememiştir.¹⁸⁹ İslam medeniyetinin özünden uzak, sırf Batı'yı taklit ederek yapılacak bir değişim faydadan çok zarar getirir. Yazar buna medeniyet eksenli bir çözüm sunmuştur:

"Eğitim ve öğretimimizin temelde İslâm eğitim ve öğretimi olması, ancak Batının da gözlenip elde ettiklerinden yararlanılması esasına gönül rahatlığıyla dönebilmemiz için, önce huzursuzluğun kendi öz medeniyetimizi yitirmemizden

¹⁸⁶ Karakoç, *Yapı Taşları ve kaderimizin Çağrısı II*, 10.

¹⁸⁷ Karakoç, *Çağ ve İlham IV*, 101.

¹⁸⁸ Karakoç, *Çağ ve İlham IV*, 101.

¹⁸⁹ Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi I*, 127.

doğduğunu idrak etmemiz, bu idrak için de, önce, krize, tarihî-sosyolojik açıdan, yani medeniyetler, medeniyetler savaşı açısından bakmamız gerekir. Medeniyet teziyle köke inilebilir, asıl sebebe ve sebeplere varılabilir”¹⁹⁰

Konu bu şekilde ele alındığı takdirde herkesin kabul edebileceği, içerik ve kapsamının belirlenebileceği bir eğitim ve öğretim sistemi geliştirilebilir.

Karakoç’a göre, medeniyetlerin ayakta kalabilmesi için çocuk yaştan itibaren iman esaslarının öğretimi ve İslami eğitimin üzerinde önemle durulması gerekir. Bu eğitim ihmal edilirse medeniyet zaman içinde zayıflar ve çöker. Bu sebeple peygamberler, sonraki dönem halifeler, devlet adamları ve halk İslami eğitimin üzerinde hassasiyetle durmuştur. Bunun sonucunda tarihimizde önemli ilim ve bilim adamları yetişmiş, medreseler ve onları tamamlayan kurumlara çok önem verilmiştir. İslami eğitim ihmal edildiği an toplumun ve medeniyetin çöküşü kaçınılmaz olmuştur.¹⁹¹

Batı tarzı eğitim, İslami eğitimi geri planda tutar. Karakoç’a göre: “İman ve İslâm varlığımızın sebebidir. Ondan, güçlü iken de zayıf iken de vazgeçilemez. İman ve İslâm’ı hep güçlü tutmak için gerekli eğitim ve çalışmalar kesiksiz yürütülmelidir İslâm dâvasına inananlar tarafından.”¹⁹² Yazarın medeniyet eksenli yaklaşımına göre, Batı kaynaklı eğitim sistemi son kalemiz olan iman ve İslam kalesine saldırıdan başka bir şey değildir. Bunun olmaması için var gücümüzle kendi öz kaynaklarımıza sarılmalıyız. Aksi halde manevi ölümümüz kaçınılmaz olacaktır.

3.3. Sezai Karakoç’a Göre Din Eğitiminde Çağa Uygun Yöntem ve Tekniklerin Önemi

Sezai Karakoç’a göre, İslam dini anlatılırken veya öğretilirken yeni bir yöntem arayışına gidilmesi gerektiğini ifade eder. İslam, çağın gereği olan yeterli teknik ve bilgi donanımına sahip idealist kişilerce anlatılmalıdır. Nasıl ki durgun su kokmaya başlar, insan psikolojisi de bu durgunluktan olumsuz etkilenir. Her peygamber gönderildiği çağın gereklerine uygun bir tebliğ metodu benimsemiştir. Bu sebeple mevcut düzende İslam’a karşı yürütülen olumsuz propagandaya karşı eğitimcilerin ve İslam dinini anlatmayı kendine misyon edinmiş idealistlerin bu bilinçle hareket etmesi gerekir. Bunun için

¹⁹⁰ Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi I*, 129.

¹⁹¹ Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi I*, 131.

¹⁹² Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi I*, 135.

eğitimciler hem Doğu’yu hem Batı’yı bilmeli ve çağın gerektirdiği teknik, bilgi, sanat, edebiyat ve estetik donanımına sahip olmalıdır. Aksi halde İslam, olumsuz propaganda ile çarpık ve ilkel bir din olarak tanıtılır. Bu konuda eğitim almış, derinlemesine okumuş kitleler bu propagandadan etkilenmeyebilir fakat geniş kitleler bundan habersizdir.¹⁹³

Karakoç’a göre: “Artık peygamber gelmeyecek, mümin insan, yine insanoğlunun hakikatten uzaklaştırdığı dünyayı çekip rayına oturtmasını bilecektir.”¹⁹⁴ Bunda din eğitimcilerinin rolü de şüphesiz çok fazladır. Karakoç bunu şöyle ifade etmiştir: “Zaten din öncüleri, inanç akıncıları daima kendilerini bir misyonla yüklü görmüş ve bulmuşlardır. Bu misyon onları alelâde kişilerin korku ve ürküntülerinden ırakta tutar. Onların korkuları da başkadır. Kendi hatalarından korkarlar onlar daha çok.”¹⁹⁵ Karakoç’un bu ifadeleri ile, bir din eğitimcisinin öncelikle kendini yetiştirmesi ve misyonuna uygun davranması gerektiğini anlatır. Çünkü onlar toplumda örnek olması gereken kişilerdir.

İnancımız ve değerlerimiz sürekli bir saldırı altındadır. Bu menfi durum önce kalplerde bir şüphe oluşturup sonra sırasıyla ret, inkâr ve isyana kadar varmaktadır. Geçmişte dinî önderlerin etrafında toplanmak bu tehlikeyi bertaraf edebiliyordu. 20. yy. a kadar bu böyle devam etmiştir. Fakat günümüzde bu yeterli olmamaktadır. Değerlerimizi eski metotlarla anlatmak ve uzun vadede yaşatmak yeterli değildir. Karakoç’a göre, klasik eğitimde bir revizyona gidilmeli, çağdaş teknolojiden ve yöntemlerden faydalanılması gerekmektedir. Bakışımızı hem geçmişe hem âna hem de geleceğe yöneltmeliyiz. Karakoç’un ifadeleriyle özetleyecek olursak:

“Görüşümüzü, ne sırf aklın hapisanesinde boğmalıyız, ne de zaptedilmez efsane bulutlarıyla savurup dağıtmalıyız. Zekâ, akıl, hayal, efsane, keramet ve mucize, her gücü, yerli yerinde düşünüp kullanarak, değerlerimizi ruhlarımıza yeniden somut ifadeleriyle konuk etmeliyiz. Yenilenmiş çevreler ve çerçeveler içinde.”¹⁹⁶

¹⁹³ Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi II*, 11.

¹⁹⁴ Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi II*, 47.

¹⁹⁵ Sezai Karakoç, *Unutuş ve Hatırlayış* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2021), 21.

¹⁹⁶ Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi II*, 26-28.

Karakoç'a göre, dini hakikatler eskimez fakat bizim çağı yakalayarak insanlığa yeni yöntemlerle dini sunmamız gereklidir. Öz değişmez, öze bir şey eklemek de gerekmez, yeni yöntemler, taze bir niyet ve ruhta diriliş gereklidir.¹⁹⁷

¹⁹⁷ Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi I*, 34.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEZAI KARAKOÇ'UN DÜŞÜNCESİNDE İBADET

Bu bölümde, Sezai Karakoç'un ibadetin önemine, mahiyetine ve ibadet eğitime dair görüşleri yer almaktadır. Yine bu bölüm yazarın, ibadetlerin inançtan bağımsız düşünülmemesi gerektiğine, her bir ibadetin insanın irade eğitime, zaman yönetimine ve ahlak eğitime katkı sunan bir yanının olduğuna, çocukluk çağındaki dinî yaşantıların eğitimin kalıcı olması açısından önemli olduğuna dair düşüncelerinin yer aldığı bölümdür.

Bu bölümün ikinci başlığında, Karakoç'un ibadet eğitime dair görüşlerini, alt başlıklar halinde inceledik. Buna göre yazarın temel ibadetler olan, namaz, oruç, zekât, hac ve kurban ibadeti ile ilgili düşüncelerini analiz ettik ve bu düşüncelerini yer yer din eğitimi açısından değerlendirdik. Burada Karakoç'un ibadetleri anlatırken oldukça zengin metaforlar kullanması dikkatimizi çekmiştir. Metaforik anlatım yöntemi edebiyatta, sanatta olduğu gibi din eğitiminde de kullanılan etkili bir yöntemdir. Karakoç, klasik metinlerde olduğu gibi ibadetleri alt alta maddeler halinde sıralamamıştır, metaforik anlatım yöntemiyle ibadetlerin önemini, mahiyetini âdeta zihinlerde somutlaştırarak anlatmıştır.

1. SEZAI KARAKOÇ'UN DÜŞÜNCESİNDE İBADETİN MAHİYETİ VE ÖNEMİ

İnsanoğlunu diğer canlılardan ayıran en önemli vasfı düşünmesidir. İnsanın yeme, içme vb. ihtiyaçları hayvanlarla ortak olan yönüdür. İnsan bitkilerle havadan, sudan, güneşten faydalanma noktasında ortak bir yazgıdadır. Allah'a kullukta ise meleklerle benzer durumdayız ama düşünmek yalnızca insana mahsus bir eylemdir. Bu insan için hem tehlikeli bir durumdur hem de doğru yöne kanalize edilirse müjdelere dolu insani bir faaliyettir. İşte inanç ve ibadetler insanın aklını, düşüncesini eğiten onu birtakım ilahi silahlarla donatan, varoluşunu aydınlatan birer ilahi nimettir.¹⁹⁸

¹⁹⁸ Sezai Karakoç, *Çağ ve İlham III* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2022), 155-156.

İnsanın yaratılış gayesi kulluktur: “Varoluş hikmeti, Allah’a tapmasıdır insanoğlunun. Bütün öbür oluşumlar, bunun hazırlığından ibaret.”¹⁹⁹ Yukarıda da belirtildiği gibi insanın yemesi, içmesi vb. durumları onu diğer canlılardan ayıran yönü değildir, bunu diğer canlılar da yapmaktadır. İnsanın en spesifik özelliği Allah’a şuurlu bir şekilde ibadet etmesidir. Diğer canlılara nazaran insanın Allah’a yönelişi iradesini doğru yönde kullanması sonucu olduğu için mahiyet bakımından daha kıymetlidir. Karakoç bunu şöyle ifade etmiştir: “İnsan, iradesini kullanacak, aklını kullanacak, bin bir aldanış ve aldatış engelini aşacak, ondan sonra, Allah’a tapma yüceliğine erebilecektir.”²⁰⁰ Yani insan için ibadet etmek tamamıyla bilişsel bir süreçtir.

İnsan beden ve ruhtan müteşekkil bir varlıktır. İnsanın bedeni hazlarının, içgüdülerinin peşinden koşması ruhuyla çatışması demektir. Bunun kontrol edip içgüdülerinin hâkimi olursa Allah’a ulaşması da kolaylaşır. Bu şekilde Allah inancına, kulluk şuuruna ererse yaptığı her iş ibadet sayılır. Aksi halde hayvandan aşağı bir seviyeye inecektir. Meleklerin ve hayvanların kulluğu zarurettendir. İnsan ise iradesiyle, emeğiyle Allah’a kulluk ettiği için yeryüzünde Allah’ın halifesi makamına ulaşmıştır. Ruhuyla, bedeniyle sahip olduğu mal ile Allah’a kulluk ettiği takdirde maddenin esiri olmaktan kurtulacaktır. Bunu Karakoç şöyle ifade eder: “Evet, namaz, oruç, hac, zekât ve Tanrı yolunda savaş, bize örtük hakikatin perdesini açacak, ‘gayb hazineleri’nin kapısını aralayacak, bu dünyada bizi Allah’ın misafiri, ağırladığı dostu yapacaktır.”²⁰¹ Bütün peygamberlerin, dini anlatan önderlerin bize bıraktığı miras budur. Yeryüzündeki bütün çeldiriciler insanı yoldan çıkarmaya çalışsa bile Müslüman bu çeldiricilere aldanmamalı, kulluğun iman gereği olduğu bilincinde olmalıdır. Bu yönüyle ibadetler kişilerin iradesini eğitir ve ahlaki olgunluğa ulaşmasına vesile olur.

İnsanoğlu bilinçli veya bilinçsiz bir tapınma içindedir. Aslında burada kastedilen insanın fıtratında bir tapınma ihtiyacı vardır. Karakoç, insanın dünyadaki yapıp etmeleri, hatta ilk insanın mağaralara resim çizmesi, ağacı yontması hep bu arayışının tezahürüdür, der. Hatta haddi aşmış yaptığı her işe ve nefsinin arzularına tapınırcasına sarılması dünyadaki başka varlıkları putlaştırmasına sebep olmuştur. İnsan farkında olsun olmasın inanırken de inkâr ederken de aslında tapınmaya olan ihtiyacını izhar eder. Bir nevi insanın yaratılış

¹⁹⁹ Sezai Karakoç, *Gündönümü* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2022), 19.

²⁰⁰ Karakoç, *Gündönümü*, 20.

²⁰¹ Karakoç, *Gündönümü*, 20-21.

gayesini arama çabasıdır bu. Bazen de insan haddini aşarak, kendi noksanlığına rağmen kendisini yaratıcı gibi görmüştür. Bu bir zandır ve zamanla bu zanlar bir kardan adamın güneşin doğmasıyla erimesi gibi geçici bir durumdur. İnsanın bu karanlıktan aydınlığa çıkarmak için peygamberler gönderilmiştir. Aslında gönderilen peygamberler dahi insanın Allah’a olan özlemini gidermek içindir. Gönderilen şeriatlar insanın Allah’a olan susuzluğuna kandırmak için gönderilmiştir.²⁰² Yaratıldığı ilk anından günümüze kadar insanın, yıldızlara, aya, güneşe, türlü yaratıklara hatta hemcinsi olan insana bile tapması ve hâlâ günümüzde de bu tapınmalarının devam etmesi insandaki bu tapınma duygusunun fitri bir duygu olduğunu gösterir. Çağdaş bilim, teknoloji ne kadar ilerlemiş olursa olsun insanın Allah karşısındaki bu tapınma ihtiyacı değişmemiştir, sadece bu tapınma yön değiştirmiştir. İnsan tapınmayı doğru yere kanalize ederek bu kurşundan ağır gurur ve huzursuzluk yükünden kurtulabilir.²⁰³ İnsanın yaradılışında bir yaratıcıya inanma, tapınma arzusu olduğuna ve bunun zamanla çevresel faktörler tarafından şekillendiğine dair gerek Kur’an’daki ayetlerde gerek Hz. Peygamber’in hadislerinde malumat vardır. Yani insanın fitratında olan inanma ve tapınma arayışı çevresel faktörlerin yanlış veya doğru yönlendirmesiyle bir şekilde suyun yatağını bulması gibi yönünü bulacaktır. Çünkü bu doğuştan gelen bir ihtiyaçtır.²⁰⁴ İnsanın yaradılış sırrı Allah’a kulluk etmektir. Karakoç’un ifadesiyle söyleyecek olursak: “İnsan varoluşunun sırrına bu tapınma ile ermektedir.”²⁰⁵

Karakoç insanın ibadetlerinin kabul olmasının birtakım şartları olduğunu söyler. Bunları şöyle özetlemek mümkündür:²⁰⁶

- İbadet yalnızca Allah’a has olmalıdır. Aksi halde zaten şirk olur ki bu da Allah’a yapılacak en büyük saygısızlıktır. Yine insanın kendi nefsinin arzularının kölesi olan başka insanların önünde eğilmesi de bir çeşit güce tapınmadır, bu insanın en alçaldığı durumdur. Peygamberler gerçek inanmış kişiler sadece Allah’ın önünde eğilmişlerdir.

²⁰² Sezai Karakoç, *Ruhun Dirilişi* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2022), 49-50.

²⁰³ Sezai Karakoç, *Çağ ve İlham I* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2022), 72-74.

²⁰⁴ Bkz. Mehmet Emin Ay, *Çocuklarımıza Allah’ı Nasıl Anlatalım?* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2018), 79-82.

²⁰⁵ Karakoç, *Ruhun Dirilişi*, 98.

²⁰⁶ Karakoç, *Ruhun Dirilişi*, 98-100.

- Tapınmanın gerçek anlamına ulaşmasının diğer bir şartı bunu belli ibadet formlarına sıkıştırmamak gereğidir. Yani Allah’a kulluk etmenin geniş anlamına ermek demektir. İnsanın iyiliği emredip kötülükten sakındırması, eşyaya, insana iyi bakması ve davranması, kısacası Allah’ın yarattıklarına iyi muamele etmek, bir bakıma Allah’a yakın olmaktır. Karakoç bunu şöyle ifade eder: “Tanrı’ya tapınma, bütün yaratıklarına yaradılış sırlarına göre davranmakla birliktedir.”²⁰⁷

İnsanoğlu, bugün yaratılış amacını unutarak aslında kendisini aldatmaktadır. Tabiata hükmeden insan, gurur ile aldanmaktadır. Şuur altında insanlık, Allah’ın yarattığı tabiat karşısına sanki yapay bir tabiat ile çıkmak istiyor. Hâlbuki bütün buluşlar, icatlar Allah’ın eseridir. İnsan Allah ile yarışmak vehmine kapılmıştır. Rönesans’tan beri insanlık bu vehmi yaşamaktadır. Bu şeytanın insanı aldatmasından başka bir şey değildir.²⁰⁸

İnsanoğlu, kendisine verilen bunca nimetten ve yere göğe hükmetmesinden ötürü Allah’a karşı sorumludur. Yaratılan her varlık kendisine verilen nimetlerin şükrünü eda eder. İnsan ise diğer varlıklara göre daha yetenekli ve akıllı bir varlık olmasından dolayı vazifesi daha ağır, insandan beklenen karşılık daha fazladır. İnsana bunca gücün verilmesi, insandan beklenenin de büyüklüğüne işaret eder. Karakoç kurban ibadetiyle ilgili bir yazısında, insanın kâinattaki vazifesi olan kulluğunu yani insanın yaradılış amacını şu sözlerle ifade etmiştir:

“Her varlık, her yaratık, kendine verileni fazlasıyla ödüyor, hatta hayatıyla ödüyor da, yalnız insanoğlu mu bundan muaf? Nasıl olur? Tam tersine, varlık hiyerarşisinde, şuur arttıkça, idrak yükseldikçe, gaflet perdeleri sıyrılıp aralandıkça, görev, hizmet, artar. Nimete karşılık olan bedel büyür. Her yaratığın hayatı ucuz, değersiz de insanın hayatı mı değerli? Değerli olan hayat değil, hayatın amacıdır.”²⁰⁹

Bu cümleleri ile yazar, kulluğun yaratıcıya karşı bir sorumluluk gereği yapılması gerektiğini ifade eder.

Sezai Karakoç, ibadetlerin bireylerin imanlarını beslediğini, inanç ve ibadet arasında bir akış olduğunu şu cümleleriyle anlatır:

²⁰⁷ Karakoç, *Ruhun Dirilişi*, 100.

²⁰⁸ Karakoç, *Ruhun Dirilişi*, 100-101.

²⁰⁹ Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi I*, 9.

“Kalbimiz, islâmın kişi için tayin ettiği edimlerle mümin kalbi haline gelir. Oruçla, namazla, hac ve zekâtla, kalb, kalb olur. İnanç, kalbde bu tür tecrübelerin tekrarıyla kökleşir. İnançtan davranışa, davranıştan inanca sürekli bir akış, oruç, namaz ve hac gibi ibadetlerin sağladığı bir kan dolaşımıdır. Sebepsiz değildir oruç, sebepsiz değildir namaz...”²¹⁰

Karakoç her bir ibadetin insan ruhunu onaran bir mimar olduğunu ve inançta açılan gediklerin ancak bu mimarlarla onarılabilceğini, onlar olmadan insanın eksik olduğunu söyler. İbadetler “Her an kırılıp tuzla buz olmaya hazır gönlün sırça sarayını vakit kaybetmeden onaran ilahi mimarlardır.”²¹¹ Burada yazarın gedikten kastı, çağımızda inancın saldırı altında olması sebebiyle zarar görmesi, zaman içerisinde inançta meydana gelen zayıflamalar daha da ilerisi inançsızlık gibi savrulmalardır. Yazar ibadetlerin, bütün bu olumsuzlukların önüne geçen koruyucu, onarıcı ve diriltici etkisine vurgu yapmıştır.

Bu ibadetlerin gerekliliği kadar niteliği de önemlidir. Buna göre: “Arzın en aydın ve diri insanları olması gereken müslümanlar, oruçlarını, namazlarını, haclarını kalite ve seviye bakımından en üst düzeyde tutmak zorundadırlar.”²¹²

İslam’daki ibadet kavramı, zaman yönetimi konusunda bireyleri eğitir, insan için en kıymetli nimetlerden birisi olan zaman ibadetlerle anlam kazanır. Karakoç bunu şöyle ifade etmiştir: “Tarihi yürüten tek din, İslâm’dır. İslâm kendini nasıl insana teklif etmişse, onun şahsında bir kere de tarihe teklif etmiştir. Namazın vakitlenmesi gün şuurunu, cuma hafta şuurunu, oruç ay şuurunu, bayram yıl şuurunu, hac ömür şuurunu getirmiştir.”²¹³ İslam’la adeta zaman Müslümanlaşmıştır.

Müslümanı “Hicret Adamı” olarak niteleyen Karakoç, aslında Müslümanın dünyada yaşadığı her imtihanın, çilenin hicrete bakan bir yönü olduğunu ifade eder. Hicret şuuruyla hareket eden mümin yaptığı her işin, başına gelen her hadisenin ahirete uzandığını bilir ve ölüme de hazırlıklı olur. Müslüman ölmeden önce ölümlük adeta ölümlük hicret eder. İnsanın fâniliğini unutarak bu dünyaya yerleşmek istemesi âdeta sürgüne

²¹⁰ Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi III*, 41-42.

²¹¹ Sezai Karakoç, *Makamda* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 1995), 23.

²¹² Karakoç, *Makamda*, 23.

²¹³ Karakoç, *Dirilişin Çevresinde*, 112.

mahkûm edilmesidir. İnsan hicret şuuruyla ibadetlere de bir derinlik kazandırır. Buna göre:

“Her namaz, bu yerlerden bir hicrettir. Oruç, vücudun eşyadan hicretidir. Hac bir hicrettir. Zekât bile malın maldan hicretidir. İşte Müslüman, en büyük yakınlığa ermek için bu iç içe hicret pınarlarında yunan kişidir. Müslüman, hicretle gusl etmiş kişidir. Müslüman, hicretle teyemmüm etmiştir.”²¹⁴

Karakoç, ibadetlerin ahirete bakan yönünü ney benzetmesi yaparak anlatmıştır. Buna göre neyden ses çıkması için neyde pencereler açılması gerekir. Aksi halde o ney işe yaramaz bir değnek olur. Bunun gibi insan ruhu için de böyle pencerelere ihtiyaç vardır. Bu pencereler kulluk vesilesiyle öte âleme açılır. İnsan bu pencereler sayesinde gönenir, bir muştudur âdeta insan için bu pencereler. Bu pencereler oruçtur, namazdır, hacdır. Oruç ile öte dünya âdeta çarşı pazarda somutlaşır. Bu ancak müminlere has bir durumdur. Yine hac ibadetinde ihramlar, tavaflar öte âlemi hatırlatır. Bunlar ruhun ahirete açılan pencereleridir.²¹⁵

Sezai Karakoç, ibadetleri ruhun ana silahları olarak niteler. Namaz ile mümin bütün dış faktörlerle alakasını keserek Allah’a yönelir. Bu birliktelik mümin için büyük bir güç demektir. Oruç insanın nefsini terbiye eden bir silahtır. Hac Müslümanlar arasında birliktelik sağlar. Zekât Müslümanın sahip olduğu maddi varlığı yaratıcıya yönlendirerek eşyanın boyunduruğu altına girmesini önler. Bütün bu ibadetlerle mümin öte âlem silahlarıyla donanarak fizik âlemin esareti altına girmekten kurtulur. İnançlı insanın maddi silahların yanında bu manevi silahlarını kuşanması, inançsızlara göre daha güçlü olmasını sağlar. Bununla birlikte yanlış inançlıların da esasen silahsız oldukları zamanla anlaşılır. Müslüman, kendisini İslam’dan uzaklaştıran aldattıcı şeylerle bu silahları ile korunur. Toplumu oluşturan bireyler namazla, oruçla bunalmış ruhlarını iyileştirirler. İbadetler böylece toplumu da iyileştiren mucizevi silahlardır.²¹⁶

Karakoç, ibadetlerden bahsederken sıklıkla metaforik bir dil kullanır. Tespit ettiğimiz kadarı ile Sezai Karakoç’un ibadetler ile ilgili kullandığı metaforlar şöyledir:

²¹⁴ Sezai Karakoç, *Kıyamet Aşısı* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2022), 26-28.

²¹⁵ Karakoç, *Diriliş Muştusu*, 94-95.

²¹⁶ Karakoç, *Sur*, 134-136.

Tablo 1. Sezai Karakoç'un ibadetlerle ilgili kullandığı metaforlar.

İbadet	Namaz	Oruç	Zekât	Hac
Manevi Silahlar İlahi Mimarlar İlahi Nimet Hicret Ney	İdeal Tapınma Gök Armağanı Güneş Peygamber Armağanı Mucize Hakikat Beldesi Enfûsi Diriliş	İlahi Tecrübe Genç İnanç Eri Kutlu Hicret Konuk Konukevi Mucize Samanyolunda Ziyafet Gök Sofrası Tabiatüstü Ziyafet Manevi Kalkan Ruh Şöleni Yolcu Kutlu Bir Nimet Ay Gayb Silahı Beşinci Mevsim Ağırlık Merkezi Gecesi Altın Gece Köprü Diriliş	Tanrısal Müjde	Kutlu Yolculuk Gönül Yolculuğu İşaret Taşları
5	7	21	1	3

Metaforik anlatım edebiyatta ve sanatta sıklıkla kullanılan bir yöntemdir. Din eğitimi alanında da bu anlatım yönteminin kullanılmasının soyut kavramların daha kolay anlaşılmasında ve anlatılanların akılda kalıcı olmasında etkili bir yöntem olduğunu söyleyebiliriz. Buraya kadar Sezai Karakoç'un ibadetlerin mahiyetine ve önemine dair düşüncelerini tespit etmeye çalıştık. Konuyu biraz daha detaylandırabilmek için Karakoç'un eserlerinde sıklıkla işlediği temel ibadetlere ayrı başlıklar halinde yer vermeyi uygun gördük.

2. SEZAI KARAKOÇ'UN İBADET EĞİTİMİ İLE İLGİLİ DÜŞÜNCELERİ

2.1. Namaz

Namazın dindeki yeri ve önemi gerek ayetlerde gerek hadislerde ifade edilmiştir. Günlük hayatta beş vakit farz olan namaz, Allah'a kulluk etmenin en somut halidir ve sürekliliği itibarıyla hayatımızda en çok yer alan bedenî bir ibadettir. Gün içerisinde Allah ile

irtibatımızı canlı tutan bu ibadeti Sezai Karakoç zengin benzetmeler, tasvirler kullanarak anlatmıştır.

Sezai Karakoç namazı şöyle tarif etmiştir: “Bu dünyanın içinde bir selâmla birden öteki dünyaya, âdeta Cennete gidiyorsunuz ve yine bir selâmla geri dönüyorsunuz. İnsana bu nimeti bağışlayan gök armağanı namazdır.”²¹⁷ Bu ifadeler gerek namaz ibadetinin mahiyetini bize aktarması gerek namazın sembollerle ifade edilişi bakımından dikkate değerdir. Yine yazar bu ifadelerinde namaz ibadeti ve inanç arasında yani Allah ve ahiret inancı ile bağlantı kurmuştur. Namaz ibadeti anlatılırken, namaz içerisinde yaptığımız hareketlerin bu ifadelerle anlamlandırılması, inançla bağlantı kurulması dinî eğitimde faydalanabileceğimiz bir anlatım tarzıdır.

Karakoç, Hz. Peygamber’in miraç mucizesinden inanan herkesin pay sahibi olduğunu ve her bir müminin miraç ruhunu taşıması gerektiğini ifade etmiştir. Allah’a kullukta, sanatta, estetik anlayışımızda, insanlarla ilişkilerimizde mümin miraç ruhunu taşımalıdır. Karakoç, bu mucizenin bize bu bilinci yakalamamız için verildiğini ifade etmiştir. Her ibadette miraç ufkuyla en üst noktayı hedeflemelidir müminler. Buna göre: “Namaz, günün dönüm noktalarında, miracın bize konuk oluşudur. Vaktin yakasını bırakmamasıdır namaz, miracın. Vaktin hamuruna ilâhî aşk mayasını ve boyasını durmamacasına katan Peygamber armağanıdır o.”²¹⁸ İlâhî aşk, Allah sevgisinin bütün mevcudata sirayet etmesidir. Namaz ibadeti ile ilâhî aşk arasında ilişki kuran yazar, namazla insanın bunu yakinen hissettiğini anlatır. Namaz ile Allah sevgisi arasında bağ kurulması, ibadetin sevgi metaforu ile anlatılması ibadetin sevdinilmesi ve insanın duyuşsal yönüne hitap etmesi noktasında etkili bir anlatım tarzıdır.

Sezai Karakoç, nasıl ki Kur’an-ı Kerim peygamberimizin sürekli mucizesidir, asırlardır etkisini arttırarak devam ettirir, namaz ibadetinin de Hz. Peygamber’in sürekli mucizesi olduğunu ifade etmiştir. Buna göre: “Namaz bir müslümanı en keskin çizgilerle müslüman olmayanlardan ayırır. Fizik bakımından bile ayırır.”²¹⁹ Namaz kılan bir insan gördüğümüzde o kişinin Müslüman olduğunu düşünürüz. Kanaatimizce fizik olarak ayırmasından kastedilen budur.

²¹⁷ Karakoç, *Ruhun Dirilişi*, 108.

²¹⁸ Karakoç, *Gündönümü*, 91-92.

²¹⁹ Karakoç, *Kıyamet Aşısı*, 75-76.

Namaz, günün beş vaktinde insanı diğer bir vakte diri olarak taşır. Yılda bir defa gelen oruç ayı insan ruhunun ölümüne sebep olan şuur ve vücut kireçlenmelerini eritir.²²⁰ Sezai Karakoç, namaz ve oruç ibadetinin insan ruhunu diriltten ibadetler olduğunu vurgular. Namazın mümini içten diriltten bir ibadet olduğunu şöyle ifade etmiştir:

“Namaz, zamandan sıyrılıp fizikötesi diriliş ortamında, âdeta, hiç solmaz baharlar ortasında, dualarımızın çiçekleri içinde ruhumuzu diriltten soluklar almamız, Hakikat Beldesinde bir vakit konuk olmamızdır. Oruçsa, bu halin eşyaya da uzanıp onu sınıksı sarması, çerçevelemesidir. Yani, namaz, *enfüs* de, oruç, *âfak* da *diriliş sınavını* vermemiz, diriliş küresinin ateşten cidarlarını yoklamamız demektir.”²²¹

Namaz ve oruç ibadetinin birlikte zikredilmesi dikkat çekicidir. Çünkü yazara göre namaz içten, oruç tabiatı da içine alıp dıştan onaran diriltten birbirini tamamlayan iki ibadettir. Karakoç’un ifadesiyle: “İmanla değiş, oruçla diren namazla iç devrimini yap ve ruhunla diril.”²²² Namaz ibadetinin insanın iradesini eğiten bir yanı olduğunu, bu ibadetin ancak sağlam bir inancın tezahürü olduğunu yine Karakoç’un şu ifadeleri özetlemektedir: “Hiçbir batıl din, her gün ama her gün, ortalık ışımaya başlarken, kurt kuş uykuda iken insanı ayağa kaldırmağa cesaret edemez. Nitekim edememiştir.”²²³ Din, akıl ve irade sahibi bir varlık olan insana gönderilmiştir. İbadetlerin insana en önemli kazanımlarından birisi de irade terbiyesidir. Namaz günün belli vakitlerinde ifa edilmesi yönüyle bir zaman planlayıcısıdır. İnsanın, nefsinin süfli isteklerine karşı koyup, içinde bulunduğu zamanın ve şartların esiri olmadan ilahi emirlere göre hareket etmesi güçlü bir iradenin göstergesidir. Yüce Allah: “(Ey Muhammed!) Kitaptan sana vahyedileni oku, namazı da dosdoğru kıl. Çünkü namaz, insanı hayasızlıktan ve kötülükten alıkor. Allah’ı anmak (olan namaz) elbette en büyük ibadettir. Allah, yaptıklarınızı biliyor.”²²⁴ buyurmaktadır. Bu ayet namaz ibadetinin yerine getirildikten sonra da iradeyi disipline eden bir yönü olduğunu vurgulamaktadır. Namaz ibadetinde devamlılık göstermek bu ibadetin güçlü bir teslimiyetin ve nefsin terbiye eden bir yönü olduğunun göstergesidir. Namaz ibadeti, bireylere zamanı doğru yönetebilme ve iç disiplini sağlama yetisi kazandırması yönüyle başlı başına bir irade terbiyesidir. Bu da bireylerin karakter gelişimine ve olgunlaşmasına

²²⁰ Karakoç, *Kıyamet Aşısı*, 62.

²²¹ Karakoç, *Çağ ve İlham III*, 142.

²²² Karakoç, *Makamda*, 27.

²²³ Karakoç, *İslam*, 46.

²²⁴ *Kur’an-ı Kerim Mealî*, çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013), el-Ankebût 29/45.

katkı sağlar. Bu ibadet, ergenlik çağına girmeden önceki yıllarda ailede ve okulda çocuklara bilgidan ziyade bu ibadete karşı sevgi ve ilgi aşılması öncelenen, dinî eğitimde başat bir ibadettir.²²⁵

Karakoç namaz ibadetine, *İslam* adlı eserinde “İdeal Tapınma” adını vermiştir. Tapınma Allah’a doğru olmalı tabiata doğru değil. Hristiyanlıktaki tapınmalarla İslam’daki namazı karşılaştıran yazar onlardaki istavroz, ikonların öpülmesi, tasvirlerin önüne kapanma gibi ritüelleri, Hristiyanlığın bir çeşit materyalizmle yeniden yorumlanması olarak değerlendirmiştir. Hristiyanlıkta Tanrı somutlaştırılır, tapınma tabiata doğrudur. İslam’da ise tapınma Allah’a doğrudur. Namazda insan adeta kâinatla birlikte eğilir. “Hristiyanlıkta, ikon, istavroz vs. gibi tabiatın telkin ve empoze ettiği birtakım barikatlar Allah’a yaklaşma ve ulaşmaya engel olurken, İslam’da namaz, insanların tek veya toplu olarak, bütün şahsiyetleriyle, kâinatı da toplayarak, Allah’a yönelişi oluyor.”²²⁶ Böylece Hristiyanlıkta tapınma bir nevi ruhi ve bedenî donma olayı iken, İslam’da namaz ile kişi kendini bilmenin en üst derecesini yaşar. Bu yönüyle namaz insanın bilişsel yanına hitap eden ve onu eğiten bir ibadettir.

2.2. Oruç

Çalışmamızla ilgili okumalar yaptığımızda, yazarın oruç ibadetiyle ilgili yazılarının farklı kitaplarında yer aldığını, bununla birlikte yazarın oruç yazılarının *Samanyolunda Ziyafet* adlı eserinde toplandığını tespit ettik. Yazar çocukluğundaki oruç günlerini ve gecelerini sık sık anlatmıştır ve hatıralarından çok net bir şekilde bahsetmiştir. Bu anlatım edebî olmakla birlikte zengin benzetmelerle biz eğitimcilere örnek teşkil etmektedir. Ayrıca çocukluktaki dinî yaşantıların gelecekte bireylerin dine bakışına ne denli yön verdiğini de anlayabiliriz. İbadet eğitiminin küçük yaşta çocuklara verilmesinin önemini ve bu eğitimi verirken çocuklara sahur, iftar, teravih ve çay saatleriyle yaşantı zenginliği katarak daha da kalıcı bir hale gelebileceğini söyleyebiliriz. Karakoç’un eserlerinden yola çıkarak çalışmamızda, zengin metaforlarla anlattığı oruç ibadetini, bu ibadetin mahiyetini, insana kazandırdıklarını ortaya koymaya çalışacağız.

²²⁵ Hakan Özkan, “Din Eğitimi Çerçevesinde İbadetlerin, İrade Eğitimi ve Zaman Yönetimiyle İlişkisi”, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (Haziran 2022), 339-342.

²²⁶ Karakoç, *İslam*, 48-50.

2.2.1. Metaforlarla ve Benzetmelerle Oruç

Sezai Karakoç'un oruç yazılarını incelediğimizde edebî kimliğinin de etkisiyle zengin metaforik bir anlatım benimsediğini tespit ettik. Bu sebeple metaforik anlatımın ne olduğuna değinmek yerinde olacaktır. TDK'nin internet sitesinde istiare maddesini incelediğimizde metaforun tanımı şöyledir: “Bir şeyi anlatmak için ona benzetilen başka bir şeyin adını eğreti olarak kullanma; eğretileme.”²²⁷ Metafor daha çok soyut kavramların yer aldığı dinî metinlerde yoğun olarak kullanılan bir yöntemdir. Kur'an ayetleri ve hadisler metaforik anlatım açısından zengin bir içeriğe sahiptir.²²⁸ Metaforik anlatım yöntemi ile düşüncüyü daha estetik ve kapsamlı bir şekilde anlatmak amaçlanır. Bu açıdan bakıldığında ayetler ve hadisler Allah'ın dil ayetinin tecelli ettiği zengin metaforlar ve benzetmelerle doludur. Metaforik anlatım her ne kadar Allah'ın bir nimeti olsa da başkaları tarafından kullanılırken sınırlara riayet edilmesi gerekir. Buradaki sınırdan kasıt, kullanılan metaforların doğru bilgiyle örtüşmesi yani vahye ters düşmemesi gerekliliğidir. Yine metafor kullanırken dikkat edilmesi gereken diğer bir husus, kullanılan metaforların anlatılmak istenen kavram veya düşünceye anlamca paralel olması gerekir. Yani, Allah “Vezir” metaforu ile anlatılmamalı ona anlamca daha yakın olan “Padişah” metaforuyla anlatılmalıdır.²²⁹ Özetle metafor, ifade etmek istediğimiz kavramların anlamca yakın olan başka bir kavramla yaratıcı bir şekilde tarif edilmesidir. Zihinsel bir algı aracı olarak metaforik anlatım şu alanlarda kullanılır:²³⁰

- Soyut ve anlaşılması zor kavramların daha iyi anlaşılmasında ve açıklanmasında kullanılır.
- Metaforlar, anlatımı güçlendirmek, zenginleştirmek, fikirleri sözcüklerle anlatmak için kullanılır.
- Bir kişi ya da kavramı bir başkasıyla karşılaştırmaya, mecaz ve tasvir yoluyla daha iyi anlaşılmasına katkı sağlar.
- Anlatılmak istenen kavramın anlamını daha genişletmek için kullanılır.

²²⁷ TDK Türk Dil Kurumu, *İstiare Nedir?* (Erişim 03 Nisan 2024).

²²⁸ Ömer Demir, “İDKAB Öğretmen Adaylarının Metaforik Çevre Algıları”, *International Journal of Social Sciences and Education Research* 3 (Eylül 2017), 1700.

²²⁹ Ramazan Yazıcı, “Metafizik Alanda Sörf ya da Mecaz ve Semboller Üzerinden Anlamlandırma: Bir Anlatım Yöntemi Olarak Metafor”, *Milel ve Nihal İnanc, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* 1 (Nisan 2012), 138-139.

²³⁰ İnci Bulut Kılıç- Osman Altıntaş, “Çağdaş Sanatta Metaforik Düşünce”, *İdil Sanat ve Dil Dergisi* 5/20 (Ocak 2016), 189-191.

- Bir konuyu daha şiirsel ve edebî bir tarzda ifade etmek için sıkça başvurulanan bir yöntemdir.
- Metaforik anlatım tarzı anlatmak istediğimiz olguyu veya nesneyi başka alanlardaki kavramlarla bağlayarak bu olguları ve nesneleri farklı bir bakış açısı ile görmemizi sağlar.

Eğitim ve öğretim alanında metaforik anlatımdan faydalanmanın şekli ve önemi aşağıdaki maddelerde özetlenebilir:²³¹

- Eğitim ve öğretimde metaforik anlatım yöntemi, somuttan soyuta, bilinenden bilinmeyene ilkelerini esas alır. Yani somut kavramlarla soyut kavramları tasvir ederek anlamayı kolaylaştırır. Aynı şekilde bilinen nesnelerden yola çıkarak bilinmeyi açıklamada kullanılabilir.
- Metaforik yöntem eğitimde kullanıldığı zaman öğrenci süreç içinde aktif olur. Öğrenciye anlamayı aktif olarak yapılandırarak öğrenme, yaratıcı ve keşfedici öğrenme imkânı sağlar.
- Öğrenci anlaşılması zor kavramları daha kolay öğrenir. Dolayısıyla hem öğrencinin hem de öğretmenin işi kolaylaşır.
- Öğrenci merkezli bir eğitim ortamı oluşturmada bu yöntemden faydalanılabilir.

Metaforik anlatım din eğitiminde de anlaşılması zor soyut kavramların anlaşılmasında kullanılabilecek etkili bir yöntemdir. Dolayısıyla din eğitiminde sıkça başvurulanan bir yöntemdir. Din dilinde metafor kullanılması özgün düşüncelerin ortaya çıkmasını sağlar. Metaforlara kişi kendi yorumunu kattığı için duygu ve davranış geliştirmeye fayda sağlayan bir yöntemdir. Fakat yukarıda da değindiğimiz gibi din eğitiminde kullanılan metaforların vahyin denetimine tabi tutulması gereklidir. Aksi halde hakikatin anlaşılmasına hizmet etmeyen zanlara ve yanlış anlaşılmalara sebebiyet verilebilir. Metaforik anlatım tarzı yazarın kendi anlam ve algı dünyasına ait olduğu için bu metaforların, olumlu veya olumsuz yönleri olabilir. Dolayısıyla bu söylem mutlaklaştırılmamalıdır.²³² Yukarıda metaforik anlatımın ne olduğunu, hangi alanlarda kullanıldığını, bu anlatım yönteminin faydalarını ve bu yöntem kullanılırken dikkat edilmesi gereken hususları özetlemeye çalıştık. Yaptığımız okumalardan yola çıkarak

²³¹ Durdağı Akan vd., “‘Okul Müdürü’ Kavramına İlişkin Öğretmenlerin Metaforik Algıları”, *İlköğretim Online* 13/1 (Haziran 2014), 171-172.

²³² Demir, “İDKAB Öğretmen Adaylarının Metaforik Çevre Algıları”, 1705-1706.

Sezai Karakoç'un ibadetleri anlatırken bu yöntemi edebî kimliğinin etkisiyle ustalıkla kullandığını söyleyebiliriz. Sezai Karakoç diğer ibadetlere oranla oruç ibadetine eserlerinde daha çok yer vermesi sebebiyle yazarın oruç yazılarında metaforik anlatım tarzına sıkça rastlarız. Böylece bu ibadet zihinlerde somutlaşır, daha kolay, etkili ve kalıcı bir şekilde öğrenilmiş olur. Kanaatimizce dinî eğitimde bu yöntemin kullanılması, eğitimin kalitesini ve işlevselliğini arttıracaktır.

Sezai Karakoç, *Dirilişin Çevresinde* kitabında, "Konuk" başlıklı yazısında orucu evimize konuk olan bir mimara benzetmiştir.²³³ Bu somutlaştırma zihinlerdeki oruca bambaşka bir boyut kazandırmıştır ve bir eğitimci olarak bizlere de zengin bir örnek sunma imkânı verir. Karakoç, orucun, durmadan dinlenmeden, evlere gelir gelmez kollarını sıvayan, ilkin vücut evimizi onaran bir konuk olduğunu ifade etmiştir. Hem bedenimizde hem de ruhumuzda eskimiş ve yıpranmış yerleri tespit edip, onaran ve diriltiren bir dokunuşu vardır bu konuğun. Oruç konuğunun gelişiyle bu farklılığı ve canlılığı, eşyada, günlük hayatımızdaki rutinlerimizde de hissederiz. Karakoç bu konuğu edebî ifadelerle bize şöyle tanıtır: "Konuğumuz Oruç, pencerelerimizi açar, perdeleri havalandırır. Evin badanasını ve boyasını tazeler. Mutfak ve kilerimizi doldurur. Sularımızı tatlandırır. Lambamızı kutlar. Soframızı kutsallaştırır. Gök sofrasını açar. Gecemize, ebedî düşler ekler."²³⁴ Yazıda, bu konuğun gelişi ne kadar heyecanlı ve coşkulu anlatıldıysa gidişi de bir o kadar mahzun ve bu konuğa minnet duygusu ifadeleriyle anlatılır. Karakoç, bu mütevazı konuğun gidişini şu cümlelerle betimlemiştir:

"Konuğun uğurlanacağı günler de gelir. O kadar alışmışsınız ki, bu gidişe inanmak istemeyiz. Ama saatin vuruşu kesindir. Bir yarış kronometresi gibi son vuruşunu yapar. O zaman dünya garına koşarız. Mahşeri bir kalabalık. Çocuklar en süslü elbiseleriyle oradadır. Trenler, en güçlü bir baca canlılığı içinde tütüyor. Konuşmalar. Sesler ve armağanlar. Kucaklaşmalar. Herkes birbirini ilk görmüşçesine sevinçli. Hepsi konuktan konuşur. Fakat ey komşular konuk nerededir? Konuk, sessiz ve şatafatsız, gitmiştir bile..."²³⁵

Karakoç orucu yılda bir defa Tanrı'nın insanları davet ettiği bir "Konukevi" olarak niteler. Yılda bir defa âdeta Tanrı bizi bir sarayın iç odalarında ağırlar. Böylece bu ibadetle

²³³ Karakoç, *Dirilişin Çevresinde*, 131.

²³⁴ Karakoç, *Dirilişin Çevresinde*, 131,133.

²³⁵ Karakoç, *Dirilişin Çevresinde*, 135.

Tanrı'ya iyice yaklaşmış oluruz. Asıl yerleşik hayata geçişimiz ise öte dünyada olacaktır. Bu dünyaya sınav için gönderilmiş olan insanoğlu, bu sınav karşısında hazırlıklı ve donanımlı olmak için ciddi bir irade terbiyesine ihtiyaç duyar. İşte oruç daha dayanıklı ve şuurlu olalım diye aslında yemek içmek gibi hazlardan belli saatlerde bizim uzak durmamızı sağlayarak bir nevi irademizi terbiye etmektedir.²³⁶ Karakoç'un da ifade ettiği gibi oruç ibadeti diğer ibadetlere kıyasla irade terbiyesinde en etkili olanıdır. Güneş doğmadan başlayan bu irade eğitimi, güneşin batışına kadar devam eder. Müminler bu zaman içerisinde bedenini haz ve isteklerini bir süreliğine erteleyip nefislerini terbiye ederler. Bununla birlikte kalbi kötü duygu ve düşüncelerden arındırması, oruç ibadetinin ruhu ve bedeni birlikte eğiten yönüdür. İnsanın belli bir zaman diliminde Allah'a ibadet niyetiyle açlığa ve susuzluğa tahammül etmesi, nefsinin süflü isteklerden ve kötü duygulardan arındırması hem yaratıcıyla bağını kuvvetlendirmiş olur hem de insana irade eğitimi ve zaman yönetimi ile ilgili farkındalık sağlar. Bu ay içerisinde yapılan bir diğer ibadet olan itikâf ibadeti de irade eğitimi, zaman yönetimi, tefekkür, öz denetim ve iç muhasebe imkânı sağlar. Ramazan ayı günlük rutinlerimizi kendine has bir şekilde dönüştürerek zamanı faydalı ve güzel işlerle değerlendirebileceğimize, irademizi kontrol edebileceğimize işaret ve aracılık eden eğitici ve dönüştürücü bir ibadettir. Bu yönüyle oruç ibadeti, eğitim ve öğretime destek olur, teorik bilgileri pratiğe dönüştürür.²³⁷

Ahiret inancı ve oruç ibadeti arasında bağ kuran yazar, orucu; bu dünya ile ahiretin kopuk olmadığını, bir kitabın sayfaları gibi birbirinin devamı olduğunun ilahi bir işareti olarak yorumlar. Oruç ibadeti öte dünyanın soluklarını getirir çevremize, iki dünya arasında köprüdür: “O öyle bir köprüdür ki, iki dünyayı birbirine Mimar Sinan kudretiyle bağlar.”²³⁸

Oruç manevi bir kalkandır. İnançsızlığın, küfrün arttığı böyle bir dönemde müminin kalbini her türlü saldırıdan korur. Karakoç'un orucu kalkana benzetmesi hadislerdeki ifadelerle benzemektedir bununla birlikte dinî eğitimde ibadetleri zihinde somutlaştırarak anlatmanın önemini hatırlatmaktadır. İlgili cümleler şöyledir: “Fizikötesi bir zırh, bir kalkandır oruç. Namaz ve cihatsa, Allah'ın çekilmiş, kınından sıyrılmış kılıcıdır. Tüm

²³⁶ Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi II*, 29-30.

²³⁷ Özkan, “Din Eğitimi Çerçevesinde İbadetlerin, İrade Eğitimi ve Zaman Yönetimiyle İlişkisi”, 342-344.

²³⁸ Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi II*, 29-31.

islâm ve iman düşmanlarına karşı. Büyük cihadın kılıcı ise, oruçtur.”²³⁹ Oruç ibadetinin işlevini Karakoç şöyle ifade etmiştir:

“... Oruç, mânevî mutluluklardan en büyüklerinden biri olarak bizi içinde bulunduğumuz üç boyutlu dünyanın sınırlarından kurtarır, ekmekteki kutluluğu ve bereketi, hazdaki ve lezzetteki ak ve kara yanları, yoksulluktaki zenginliği ve zenginlikteki yoksulluğu, eşyanın içindeki fikir ve şuuru, zikir ve ekonomiyi gösterir bize.”²⁴⁰

Dinî yaşantının en somut halinin oruç olduğunu söyleyen Karakoç, orucun Müslümanların hayatında bambaşka bir heyecan olduğunu şu edebî cümlelerle ifade eder: “Güneş bir dağın yarığında çıkarken, bir gül açılırken, bir çocuk; okula başladığı an; bir insan şehit olduğu vakit; su kaynağından çıkarken neyse; mü’min de oruçta o.”²⁴¹ Bir ay boyunca tutulan oruç insanı ruh ve beden olarak arındıran bir ibadettir. Karakoç’un ifadesiyle: “Oruç; insanın katıldığı, her yıl bir ay katıldığı bir ruh şölenidir. Üstün insanların davetlisi olduğu bir tabiatüstü ziyafet, bir gök sofrasıdır. Yani, Samanyolunda Ziyafet.”²⁴² Oruç ayı geldiği zaman insanın gerçek aktüalitesi başlar. Bir ilkbahar gibi ruhları sarar, giderken de insan da derin izler bırakarak âdeta güneşin batışı gibi bizlere elveda der.²⁴³

Karakoç, orucun yılda bir defa gelip inananları dönüştüren bir ibadet olduğunu vurgular. Oruç için “İlahi Tecrübe” ifadesini kullanarak bu ibadetin metafizik boyutunu vurgulamıştır. Oruç, insanı hem bedenlen hem de ruhen dönüştürür.

Oruç ayı müminler için bir “Diriliş” ayıdır. İnsanı dünya nimetlerinin tutsaklığından kurtarıp özgürlüğüne kavuşturan bir ibadettir. Karakoç, orucun insanı bu materyalizm çağında kurtarmaya gelen “Genç İnanç Eri” olduğunu ifade eder. Yazarın, oruç ibadetini anlatırken somut ifadeler, semboller kullanması bu ibadetin hem sevdinilmesi noktasında hem de anlaşılması noktasında bir imkândır.

Karakoç, oruç ibadetiyle ilgili “Diriliş” metaforunu yoğun olarak kullanmıştır. Orucun önce eşyayı dirilttiğini söyler. Oruçla kâinat başkalaşır âdeta yeni bir dünyaya adım atarız.

²³⁹ Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi II*, 32.

²⁴⁰ Karakoç, *Ruhun Dirilişi*, 108.

²⁴¹ Karakoç, *İslam*, 53.

²⁴² Sezai Karakoç, *Samanyolunda Ziyafet* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2015), 11.

²⁴³ Sezai Karakoç, *Farklar* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 1975), 134.

İnsanın idrakini, duygularını, düşüncelerini ve hayallerini değiştirir. İnsan için artık hiçbir şey eskisi gibi olmaz. Burada kastedilen fiziksel bir değişim değildir. İnsanın idraki değişince her şeye bakışı değişir, farkındalığı artar. Oruçlu olduğumuz ilerleyen günlerde, dünya eski dünya olmadığı için yeni dünyaya daha derin anlamlar yükleriz. Dünya nurdan bir çehreye bürünür. Oruç insanı daha duyarlı hale getirir. Toplumda duyarsızlaştığımız konulara, trajedilere daha duyarlı oluruz. İnsanın canlı, cansız bütün varlıklara karşı bir duyarlılığı oluşur. Oruç ayı çıkarken ondan önceki dünya ve orucun çıkışından sonraki dünya arasında fark olmalıdır. Bu farlılık ne kadar çok olursa bu ibadetten o kadar verim almışız demektir. Bu yepyeni dünyada insan da yepyeni bir ruhtadır. Bu kâinatın dirilişidir, ondan fazla insanın dirilişidir. Oruç insanın kalbini, beynini, duygularını yeniler. Bu süreçte nefsin bazı isteklerine gem vurulur. Bu bir tür tutsaklık gibi görülse de geçicidir, esasında bir özgürlük eğitimidir bu. Oruç bedeni de gençleştirir. İnsan nasıl bir amaç için bir uyanıklık için de ise vücut da varoluş gayesini gerçekleştirmek için diri ve canlıdır. Orucun esas dirilttiği ruhtur. Zamanın kirlettiği ve ölüme yaklaştırdığı ruh ve beden için başlı başına bir şifa ve doktordur oruç. Oruç Müslümanlar için bağışlanmış öyle bir nimettir ki bu dirilik diğer Ramazan’a kadar sürer. Karakoç’a göre İslam toplumu hâlâ diriye bunu büyük ölçüde yılda bir defa gelip diriltten oruç ayına borçludur. Yazara göre, İslam toplumunun tam olarak dirilişi yine bir Ramazan ayında başlayacaktır.²⁴⁴

Oruç ibadeti müminleri adeta peygamber sancağı altındaymışçasına bir araya getiren bir ibadettir. Burada kastedilen iftarlar ve teravihlerle insanların yeniden kaynaştıran bir ibadet olmasıdır. Orucu hicret yolculuğuna benzeten yazar, inkârcıların bundan mahrum kalması nedeniyle biraz öfkeyle, biraz da sitemle onlara şöyle seslenir: “Yolun kıyısında bakakalır inançsızlar ve inkârcılar. Ne olurdu onlar da bu yolculuğa, bu kutlu hicrete katılsalardı!”²⁴⁵

Karakoç, oruç ibadetinin de namaz ibadetinde olduğu gibi peygamberin sürekli mucizelerinden biri olduğunu ifade etmiştir. Müslümanlar en sıkıntılı dönemlerinde bile, oruç ayı geldi mi gerek kutlu mekânlarıyla olsun gerek İslam beldelerindeki çarşı pazarlarıyla olsun Avrupa’dan, Amerika’dan, Rusya’dan, Çin’den ayrılır. Ramazan ayı

²⁴⁴ Karakoç, *Kıyamet Aşısı*, 84-94.

²⁴⁵ Karakoç, *Gündönümü*, 103-105.

geldiği zaman en mütevazı haneler de bile gözle görülür harikuladelikler meydana gelir. Her yıl gelen sürekli bir mucizedir oruç.²⁴⁶

Sezai Karakoç, orucun diğer bütün ibadetleri de içerisinde barındıran bir yanı olduğunu vurgulamıştır. Kur'an'ın en çok bu ay içinde okunduğunu, namazın da bu ay içerisinde çok kılındığını ifade etmiştir. Oruç öbür ibadetlerin yatağı gibidir.

Karakoç, orucun insan ruhunu ve bedenini arındıran bir ibadet olduğunu bir benzetme yaparak anlatmıştır: “Bir ev nasıl yılda bir defa temizlenir, örümcek ağlarından kurtarılır, kiremitleri aktarılır, sıvanır, yıkanır, onarılır ve badana edilir, yani yeni yapılmış hale getirilirse, bir ruh da yılda bir kere, böyle bir genel temizlik ve revizyon ister.”²⁴⁷ Bu benzetmeden yola çıkarak oruç ibadetinin, insan ruhunda ve bedeninde birikmiş olan kirleri ve tortuları temizleyen bir ibadet olduğunu söyleyebiliriz. Yaşadığımız mekânları güzelleştirdiğimiz gibi ruhumuzun ve bedenimizin de yıl içerisinde almış olduğu hasarları oruç ibadeti ile onarabiliriz. Bu yönüyle oruç ibadeti fitri bir ihtiyaçtır.

Karakoç, Ramazan ayı içerisinde bulunan Kadir Gecesi'ni, “Altın Gece” olarak nitelemiştir. Bütün gecelerde Kadir Gecesi'ni arayan bir müminle, bir inançsızın zamanı değerlendirme ve zamanı kıymetlendirme bakımından aralarında fark vardır. Kadir Gecesi'nin hangi gece olduğunun bilinmemesi diğer geceleri de aydınlatan bir projektör vazifesi görmesini sağlar. Karakoç'a göre Kadir Gecesi gizli olmalıdır; çünkü bir gecenin açıkça bilinip kutsallaştırılması dahi İslam'daki tevhit inancına gölge düşürür. İslam, başka yaratıklarının putlaştırılmasını yasakladığı gibi bir gecenin dahi putlaştırılmasının önüne geçmiştir böylece. Kadir gecesini somutlaştırarak şöyle seslenir Sezai Karakoç: “Ey kutlu gece, sen ne zenginsin ki, her yıl tapınmaların en safını çil çil altınlar halinde kasanda taşırsın. Senin kasandaki altınların hepsi halistir.”²⁴⁸ Yazar bu seslenişini gayet edebî ifadelerle devam ettirir. Bu anlatım şekli oldukça dikkat çekicidir ve kanaatimizce dinî eğitimde bu yöntemin kullanılması ibadetlerin daha iyi anlaşılmasını sağlar. Bir başka yazısında Karakoç, Kadir Gecesi'ne “Ağırlık Merkezi Gecesi” benzetmesi yapmıştır. Buna göre Kadir Gecesi, yaradılışın ağırlık merkezidir. Çünkü bu gece Allah kelamının indiği gecedir. Kur'an-ı Kerim'i kalbinde taşıyan diğer bütün gecelerin

²⁴⁶ Karakoç, *Kıyamet Aşısı*, 76.

²⁴⁷ Karakoç, *İslam*, 64.

²⁴⁸ Karakoç, *Samanyolunda Ziyafet*, 25-26.

imamıdır bu gece.²⁴⁹ Ağırılık merkezi cismi dengede tutan bir noktadır, yazarın bu benzetmeyi yapması kuşkusuz gecenin öneminin anlaşılması içindir. Kadir gecesinin önemli bir gece oluşu yazarın da belirttiği gibi Kur'an'ın indirildiği ay olmasındandır. Bu geceye önem atfeden diğer bir husus da geceyle ilgili Kur'an-ı Kerim'de müstakil bir sure olmasıdır. Yüce Allah Kadir Gecesi ile ilgili şöyle buyurmuştur: “Kadir gecesi bin aydan daha hayırlıdır.”²⁵⁰ Bu sebeple Ramazan senenin kalbi, Kadir Gecesi de Ramazan'ın kalbi gibidir.

Sezai Karakoç, Ramazan ayının hilalin belirmesiyle başlamasından yola çıkarak oruç günlerini bir aya benzetmiştir. Oruç günlerine içimizdeki, kalbimizdeki “Ay” demiştir. Ay nasıl ki gökyüzünde günbegün büyüyorsa oruç günleri ilerledikçe bütün kalpler âdeta ay gibi parlayacak, nihayet müminlerin kalbi ayın on dördü haline gelecektir. İnanmış insanların kalbi bir hilal gibi hafifleyip, uzuvlarına gökyüzünün mührü vurulacaktır. Oruç bu haliyle inananları ve inançsızları kesin bir şekilde ayırır. Oruç, ölüyü diriden ayıran “Kutlu Bir Nimettir.”²⁵¹ Orucun Allah tarafından insanlara verilen, ruhları yenileyen bir armağan olduğu böylece vurgulanmıştır.

Sezai Karakoç, sahur vaktinde, evlerin ışıklarının yanmasını şehrin şölen hazırlığı yapması olarak nitelemiştir. Evlerin ışıklarının yanmasıyla bir şölene hazırlanır müminler, bunun müminlerin “Ruh Şöleni” olduğunu ifade eder.²⁵² Ramazan geceleri sahura kalkan müminler böylece gecelerini de değerlendirmiş olur.

Orucun tıpkı insanlar gibi acıktığını ve susadığını ifade den yazar, bu benzetmelerle orucu müşahhas bir yapıya kavuşturur. Oruç susuzluğunu Kur'an'la dindirir, açlığını namaz ile, merhamet ile örtünür, kuşandığı silahı cihattır. Orucun iftarı mümin kalbinde olur. Yalnız müminler özlemez orucu, oruç da müminleri özler. İnsandan oruca ibadetlerle bir şeyler katılmalı ki oruç daha da zenginleşerek gitsin. Bunu yazar edebî cümlelerle şöyle ifade eder: “Oruç geldi, ondan bize ölümsüz bir şeyler katılacak demektir. Giderken, bizden de ona ölümsüzleşecek bir kaç şey katılmalı.”²⁵³

²⁴⁹ Sezai Karakoç, *Sütun* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2016), 61-62.

²⁵⁰ el-Kadr, 97/3.

²⁵¹ Karakoç, *Samanyolunda Ziyafet*, 44-46.

²⁵² Karakoç, *Samanyolunda Ziyafet*, 46.

²⁵³ Karakoç, *Samanyolunda Ziyafet*, 49-50.

Orucu giden bir “Yolcu” benzetmesi yapan yazar, bu yolcuyu uğurlarken azıksız göndermemek gerektiğini ifade eder. Bu azık müminlerin bir ay boyunca yaptığı ibadetleridir yani ahiret hayatına gönderilen armağanlardır. Oruç ayını uğurlarken müminler sadece bireysel değil toplum ve devlet olarak da bir kritik yapmalıdır. Çünkü bu ibadetin insanları eyleme geçiren bir yönü vardır. Toplumun kültürel, ekonomik ve diğer meseleleri için yapılması gerekenler yapılmalıdır. Yine “Toplumun en dezavantajlı gurupları olan yetimler, dullar bu ayda gözetildi mi?” bunun muhasebesi yapılmalıdır. Bu yolcuyu uğurlarken her açıdan bir nefis muhasebesi yapılmalıdır aksi halde tutulan oruçların gönüllerdeki tesiri kalmaz.²⁵⁴

Orucun müminler için önemini şu sözlerle anlatır Sezai Karakoç: “Uzun süren bir kuraklıktan sonra, dudakları çatlamış toprağından ötürü ellerini göğsüne kaldırmış çiftçi için birden boşanan yağmur neyse, biz müslümanlar için, gelen bu oruç da odur.”²⁵⁵ Bu ifadelerdeki benzetme orucun mahiyetini ortaya koymasından önemlidir. Bu üslup hadislerde de kullanılan bir üsluptur. Hz. Peygamber’in sahabeyi eğitirken bu yöntemi sıklıkla kullandığını biliyoruz. Çünkü bu şekilde anlatılması hem öğrenen için kolaylıktır hem de öğretici anlatmak istediği şeyi daha hızlı ve isabetli bir şekilde öğretir.²⁵⁶

Oruç sırrını ve tekniğini yalnız inananların kavrayacağı, bir “Gayb Silahı”dır. İleri derece zayıf olduğumuz bu çağda, tepeden tırnağa kuşandığımız bir silahtır. Her yıl oruç, müminlere dünyayı yeniden fethetmek ve inşa etmek misyonuyla mesajıyla gelir.²⁵⁷ Yaşadığımız dünyada sadece maddi silahlarla yetinmemeliyiz, oruç bizi bu dünyada da öte dünyada da koruyan manevi bir silahtır.

Sezai Karakoç, oruç ibadetinin diğer din mensuplarının oruçlarından farklı olduğunu, onların yaptığını bir perhize benzeterek eleştirir. İslam’daki orucun, tıbbın da onayladığı faydalarının dışında geçmiş zaman peygamberlerinden kalma bir ruhunun olduğunu söyler. Yazar burada benzetmelerle âdeta bir peygamberler tarihi yolculuğuna çıkarır. İftarlarda ekmek almaya gidilmesini, Ashab-ı Kehf’in uzun uykularından sonra aralarından birisini yiyecek almak için çarşıya göndermesine benzetir. İftar sofralarını Hz. İsa’ya indirilen, “Gök Sofrası”na benzetir. Yine Hz. Peygamber’in sahabe ile

²⁵⁴ Karakoç, *Sütun*, 68-70.

²⁵⁵ Karakoç, *Samanyolunda Ziyafet*, 54.

²⁵⁶ Abdulfettah Ebu Gudde, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed ve Öğretim Metodları* (Ankara: Ayrıntı Basımevi, 2020), 92.

²⁵⁷ Karakoç, *Samanyolunda Ziyafet*, 55-56.

oturduğu sofralardan bir mana taşır iftar sofraları. Ocaklarda yanan ateşi, Hz. İbrahim'i yakmayan ateşe benzetir. Bu durum Kurban Bayramı'na kadar devam eder. Ramazan ayından itibaren kendilerinden faydalanılan hayvanlar Kurban Bayramı zamanı gelince kurban edilirler; bu kurbanlar Hz. İsmail'in yerine verilen kurbanlıktan bir mana taşır. Oruç daha birçok peygamberden izler taşır. Orucun manası da olabildiğince bu peygamberlere benzemektir, bu peygamberlerin duasıdır. Müslümanlar en çok bu ayda bu nimetten faydalanır, herkes kendi çapında bu ilahi nimetten payını alır.²⁵⁸

Nihayet Ramazan Bayramı dünya üzerindeki bütün Müslümanların, bir ay boyunca orucun nimetlerini kutlamasıdır. Bayramla birlikte ruhlarının sesini işitir hale gelen müminler, iç âlemlerinden sonra tekrar dışa, tabiata âdeta bir “Hünkâr Alayı” ile sevinçle çıkarlar. Karakoç'un ifadesiyle bayramla birlikte: “Evlerden evlere barış taşınacak, muştı götürülecek, yüzleri Kur'an neşesi saracak. Her müslüman, Kur'an'dan bir âyet gibi kalbini öbür Müslümanlara götürecektir. İşte bu eşsiz bayram yalnız bizimdir.”²⁵⁹

Görüldüğü gibi, zengin benzetmelerle Sezai Karakoç, oruç ibadetine bambaşka bir mana ve derinlik katmıştır. Sezai Karakoç, çocukluğundaki oruç hatıralarından çokça bahsetmiştir. Bu sebeple bu konuya ayrı bir başlıkta değinmeyi uygun gördük.

2.2.2. Oruç ve Çocuk

Çocuğun hayatında oruç kavramının önemine “Oruç ve Çocuk” başlıklı yazısıyla ayrıca değinen Karakoç, orucun çocuğun aklının ermeye başladığı ilk çağlarında karşılaştığı ilk soyut kavram olduğunu söylemiştir. Oruç tutmak ifadesiyle çocuğun onu kaçan bir kuş veya horoz olarak düşündüğünü ifade eden yazar, kendi çocukluk deneyiminden yola çıkarak o dönem orucu kırmızı bir horoza benzettiğini ifade eder. Zamanla çocuk büyüklerini gözlemleyerek orucun aslında, bir şey yememek, içmemek olduğunun farkına varır. Çocuk, sınır kavramını içselleştirir, orucu büyüklüğe geçmenin bir belgesi olarak görür ve oruca böylelikle başlar. İlk olarak halk arasında tekne orucu olarak tabir edilen yarım gün oruç tutar. Böylece alışır tam gün oruç tutmaya.²⁶⁰ Karakoç'un bu yaklaşımı, din eğitiminde tedrici eğitime uygun bir yaklaşımdır.

²⁵⁸ Karakoç, *Kıyamet Aşısı*, 121-124.

²⁵⁹ Karakoç, *Samanyolunda Ziyafet*, 28, 29, 67.

²⁶⁰ Karakoç, *İslam*, 54.

Tam gün oruç tutan çocuğun büyükleri tarafından ödüllendirilmesinin onun ruh dünyasında orucu soyut olmaktan çıkarır ve sevimli, cömert bir olgu hale getirir. Orucun çocuğa yaşattığı duygunun yanında, onu bu buyruğun geldiği yaratıcı fikrine de ulaştırır. Yazar bunu, “Kutsal Korku”, “Kutsal Sevgi”, “Kutsal Heyecan” olarak isimlendirir.²⁶¹ Yazarın korku, sevgi, heyecan gibi insani duyguları kutsal olarak nitelendirmesi bu ibadet vasıtasıyla bu duyguların beşerî sınırlarını aşıp yaratıcı ile bağ kurmasını ifade eder. İbadetler bu yönüyle insanların Allah ile daha derin ve samimi bağ kurmasına vesiledir. Gün içerisinde iftar ve sahur heyecanı, orucun bozulmasından korkulması, orucu zedeleyecek davranışlardan uzak durulması ve Allah’a derin bir muhabbetle bütün bunların yapıyor olması orucun aynı zamanda insanın duyuşsal yönüne hitap eden bir ibadet olduğunu gösterir.

Sezai Karakoç’un çocukluk çağındaki oruç ibadetine dair söyledikleri din eğitimi perspektifiyle değerlendirildiğinde doğru bir yaklaşımdır. Çocukların henüz oruç ibadetinden dinen sorumlu olmadıkları yaşlarda oruca alıştırılması, oruç ibadetinin manasına daha çocuk yaşlarda vardırılması sonraki dönemler için çocuğa dinî eğitim açısından fayda sağlayacaktır.²⁶² Çocuk ibadete alıştırılırken pedagojik bir yaklaşımla çocuğa ödüllendirmede bulunmak gerekir. Yani ödüllendirme hedef davranışa yönelik olursa çocuğun ibadete dair motivasyonu artar.²⁶³ Çocuk, okulda din eğitimini ancak 10-11 yaşına geldiğinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ile almaktadır. Bu da dinî eğitim için geç kalınması demektir. Bu sebeple aileler çocuklarına okul öncesi dönemde zengin bir dinî yaşantı sunmalıdır.²⁶⁴ Oruç ibadeti olumlu dinî tecrübeler açısından zengin bir imkân sunmaktadır. Karakoç’un oruç ibadetine dair düşünceleri pedagojik yaklaşım ile örtüşmektedir.

Oruç ibadetiyle çocuk Allah’ı bilmenin yanında ölüm, öte dünya gibi konularla ilgili sorular sormaya başlar. Bu dünyanın geçici olduğunu anlar. Ramazan, çocuğun irade eğitimine katkı sağladığı gibi sözle değil bizzat yaşayarak kutsal bir dünyaya adım atmasını sağlar.²⁶⁵

²⁶¹ Karakoç, *İslam*, 55.

²⁶² Halis Ayhan, *Din Eğitimi ve Öğretimi* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1985), 174.

²⁶³ İsmail Sağlam, *Çocuk ve İbadet* (Bursa: Düşünce Kitabevi yayınları, 2003), 262.

²⁶⁴ Mehmet Emin Ay, *Ailede ve Okulda İdeal Din Eğitimi* (İstanbul: TFM Yayıncılık, 2018), 20.

²⁶⁵ Karakoç, *İslam*, 56.

Ailesinin ibadet yaptığını gören çocuk onları taklit eder. Bu taklit edişle beraber çocuğun din ile ilgili merak duygusu artar ve dine dair başka sorular da sorar. Ebeveynlerin bu sorulara sabırlı bir şekilde cevap vermesi çocuğun dinî duygularının oluşmasına katkı sağlar ve bu süreci hızlandırır.²⁶⁶

Çocuklukta oruç tutmayı alışkanlık haline getiren çocuk gençlik döneminde yumuşak bir geçiş yaparak bu ibadeti ifa ederken zorlanmaz. Müslüman evlerde ergenlik çağına girmeden çocuğun orucu tam tutmaya başladığını ifade eden Karakoç, bunun gençlerde ergenliğin getirdiği melankolik hali ve kural tanımazlığı da uslandırdığını ifade etmiştir. Oruç ibadeti, gençlik döneminde daha dayanıklı bir ruh haline katkı sağlar. Batı toplumunda gençlik, aileden kopmak demek iken, İslam toplumunda namaz ve oruç ibadeti ile gençler, ailenin de ötesinde üstün bir gücün farkında olduğu için hep birlikte o güce bağlı olurlar.²⁶⁷ Burada şunu belirtmek gerekir ki, gençlik dönemi ibadet eğitiminin daha genel bir ifadeyle dinî eğitimin başarılı olabilmesi, çocuğun yetiştiği ailede edinmiş olduğu dinî tecrübelerin niteliğine bağlıdır. Sağlıklı bir aile ortamında büyüyen çocuk gençlik döneminde dinî eğitimde olumlu davranışlar sergileyecektir.²⁶⁸

Olgunlukla birlikte oruç her yıl biraz daha insanın doğasını, materyalist bir çevreye hapsolmaktan korur. Yaşlılık dönemi oruçları ise artık insanın en sağlam ve olgun dönemidir. Karakoç, orucun bu dönemde insana kattığı ruh halini şu cümlelerle anlatır: “Mü’minin içi artık Süleymaniye kadar sağlamdır. Ölüm onda artık bir korku değil, sadece bir merak konusudur sanki. Çünkü: oluşmuş, birikmiş ve son biçimini almış bir sonsuzluk tapınağına ölümün dokunamayacağını bilir. Ve müslüman, içinde ‘tam teşekküllü’ bir Süleymaniye, ölüme geçer...”²⁶⁹

Karakoç, insan ömrünün belli dönemlerinde orucun mahiyetinin ve manasının da farklı olduğunu anlatmıştır. Yazara göre oruç ibadeti, insan ömrünün evrelerinde bireylerin olumlu bir ruh hali kuşanmasına, irade eğitimine katkıda bulunur. İnsanı materyalizm

²⁶⁶ Mustafa Öcal, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 52.

²⁶⁷ Karakoç, *İslam*, 62.

²⁶⁸ Turgay Gündüz, “Gençlik Dönemi Din Eğitimi”, *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*, ed. Mustafa Köylü (Ankara: Nobel Yayınları, 2013), 104.

²⁶⁹ Karakoç, *İslam*, 63.

tutsaklığından korur. Eşyaya ve tabiata dahi bir ruh katan bu ibadet, kâinatı yeniden yaşanılabilir bir yer haline getirirken insana âdeta yeni doğmuş gibi bir ruh tazeliği katar.²⁷⁰

Çocuklukta yaşanan oruç deneyimlerinin unutulmayacağını ifade eden Sezai Karakoç, o dönem iftar yaklaştığı zamanki çocuksu telaşın, annelerin vericiliğinin, babaların iftar sofralarından âdeta bir “Tapınak Sütunu” gibi durup aileyi izlemesinin ilerleyen yaşlar için unutulmaz anılar olduğunu ifade etmiştir.²⁷¹ Çocuklukta dinî yaşantıların ileriki yaşlarda dinî tutumlara olumlu yansıdığını ifade edebiliriz. Çocuklukta iftar sofraları, sahur yemekleri gibi tecrübeler çocuğun dünyasında derin izler bırakır. Din eğitimi için en uygun zaman dilimleridir bu zamanlar.²⁷²

Sezai Karakoç, insanın oruç ile münasebetinin çocukluk yıllarından başlayarak bir ömür boyu devam eden bir ilişki olduğunu ifade etmiştir. İnsan geriye dönüp baktığında her yıl kendine has bir mevsim olan bir “Beşinci Mevsim” olan ramazan hatıralarını anımsar. Her bir ramazan Müslüman’ın kişiliğini mayalamış, inşa etmiştir. Bu sebeple ramazanda yaşanan her bir tecrübe âdeta mermere işlenmiş hatıralardır.²⁷³

2.2.3. Orucun Faydaları

Şüphesiz ki, ifa ettiğimiz ibadetlerin manasını, amacını, hikmetini bilmek ve buna uygun davranmak ibadeti şuurlu bir şekilde yerine getirmenin bir parçasıdır. İbadetlerin dini bir görev olmasının yanında eğitici ve ahlaki işlevleri vardır. Oruç ibadeti, diğer ibadetlerden farklı olarak bazı şeyleri yapmamak esasına yani nefsin arzu ettiği şeylerden belli bir zaman diliminde, belli vakitler içerisinde uzak durmaktır. Bu yönüyle bu ibadetin nefsi terbiye etme, sabır, sorumluluk, samimiyet eğitimi gibi bireysel faydalarının yanında empati, ihtiyaç sahiplerine yardım etmek gibi toplumsal faydaları da vardır. Ramazan ayı bu eğitim programının yoğun olarak uygulandığı zaman dilimidir.²⁷⁴ Karakoç eserlerinde, orucun faydaları hakkında da tasviri ve didaktik nitelikte önemli bilgiler verir. Bu faydaları şöyle sıralayabiliriz:

- Kâinattaki her şey fânidir fakat oruç ayı geldiği zaman insanı âdeta diriltir. Bunu Karakoç edebî bir anlatım tarzı ile şöyle ifade etmiştir: “Oruç ayı insanı ölüme

²⁷⁰ Karakoç, *İslam*, 65.

²⁷¹ Karakoç, *Kıyamet Aşısı*, 124.

²⁷² Ayhan, *Din Eğitimi ve Öğretimi*, 174-175.

²⁷³ Karakoç, *Samanyolunda Ziyafet*, 128, 129, 139.

²⁷⁴ Halil Altuntaş- İsmail Karagöz, *Oruç İlmihali* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010), 9.

değil, diriliş aydınlığına götürür. Ab-ı hayatta yıkanmaya, çiğ tanesinde göğü seyretmeğe ve gökkuşağının altından geçmeğe.”²⁷⁵ Karakoç, oruç ibadetinin insanın ruhunu diriltten, kâinatı ve yaratıkları tefekkür etmesini sağlayan ve gönüllerde huzur tesis eden yönünü edebî bir üslupla anlatmıştır. Bu yönüyle oruç ibadeti insanın hem bilişsel hem de duyuşsal yönüne hitap eden bir ibadettir.

- Oruç ibadeti kollektif bir şuur sağlar. Ramazan ayı geçmişte de bugün de toplumdaki heyecanını yüz yıllardır koruyan bir ibadettir. Karakoç’un anlatımıyla: “Oruçsuzluk ne büyük bir boşluk olurdu, oruç zorunlu olmasaydı mümin için. Tek kişiyle başlar ve biterdi o. Oysa, ramazanda tüm müslümanların bir ay oruç tutması, orucu toplum olayı haline getiriyor. Somut hale geliyor toplum ortasında oruç anıtı.”²⁷⁶
- Oruç ibadeti gecesiyle, gündüzüyle kâinatı daha iyi duyumsamamız ve kavramları yeniden inşa etmemiz için bir çağrıdır. Kur’an’ın indirildiği ay olması nedeniyle, oruç ibadeti buna davet etmektedir.²⁷⁷ Müslümanlar bu ay içerisinde Kur’an’ı okuma, anlama, kavramlar üzerinde düşünme faaliyetlerine daha çok yoğunlaşır. Dolayısıyla oruç bu yönüyle insana bilişsel bir farkındalık kazandırır.
- Oruç müminlerin din ile bağını güçlendiren bir işleve sahiptir. Karakoç’un ifadesiyle: “Ve her yıl zayıflayan toplumun din bağı, yeniden güçlenir onunla. Dinin kası ve damarları çalışır hale gelir.”²⁷⁸ Oruç ibadeti ile bireyler, ciddi bir sabır ve irade eğitiminin geçtiği için diğer zamanlarda zayıflamış olan dini bağlar bu ay içerisinde kuvvetlenir.
- Oruç zorlu bir mücadelenin ardından ruhun madde üzerinde üstünlüğünü kurmayı başarır. Bir ayın sonunda irade güçlenmiş olarak çıkar bu da oruç ibadeti sayesinde bireylerin önemli bir kazanımıdır. Oruç bireylerin ruh dünyasını yeniden inşa etme fırsatı sunan bir iç yolculuk sürecidir: “Oruç, insanı, yeniden varolma, yeniden yapılanma, yoğrulma yolunda bir ay süren bir çileye tâbi tutar. Riyazetlerin en güzeli, en ilâhisi, en içlisidir o.”²⁷⁹ Oruç ibadeti bu ay içerisinde

²⁷⁵ Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi III*, 42.

²⁷⁶ Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi III*, 42.

²⁷⁷ Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi III*, 42.

²⁷⁸ Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi III*, 42.

²⁷⁹ Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi III*, 42.

müminler için bir ruh analizi yapma fırsatı verir. Oruç ibadeti, ramazan ayı içerisinde kişinin kendi kendini muhasebe ettiği, kendisindeki zayıf yönlerin farkına vardığı ve bir aylık bir irade eğitimi neticesinde kendindeki eksik yönleri fark edip onardığı içsel bir yolculuktur.²⁸⁰ Oruç ibadetinin en önemli işlevlerinden birisi de budur.

- Oruç ibadeti, ahiret hayatıyla bağ kurarak kişilerin manevi kazanımlarla birlikte, ahiret inancını da destekler. İnsan dünya hayatına diğer aylarda çok dalıp ahireti ihmal edebilir fakat oruç bu ihmali onaran bir aydır. Bunu Karakoç şöyle ifade eder: “Oruç, dereceler halinde, belli sürelerde dünyanın tatil edilmesi demektir insan için. Ve ahiretin örtülerinin kat kat açılması demek. Sürekli bir gidiş geliş, bir med ve cezir dünya ve ahiret arasında. İnsan, bu gidiş gelişledir ki en büyük ilerlemesini yapacaktır ruh ve maneviyat alanında.”²⁸¹
- Oruç ruh ve beden sağlığına faydalı bir ibadettir: “Çağımız, sadece maddi sağlığa önem veren bir çağ. -Gerçi o da bugün hiçbir çağda olamayacak kadar tehlikeyle karşı karşıya.- Ruh sağlığı, beden sağlığından önce gelir. Çünkü: beden sağlığına dikkati de, ancak ruh sağlığı olanlar gösterecektir. Oruç, beden sağlığı için de tükenmez bir sıhhat hazinesi gibi etkide bulunmaktadır. Gıdaların tazelenen idraklerle alınması, herhalde vücudun dirilişinde birinci uyarı ve bilinç yerine geçecektir.”²⁸² Oruç ibadeti mahiyeti itibarıyla bedenî bir ibadet gibi gözükse de Karakoç, bu ibadette ruh ve beden birlikteliğine dikkat çekmiştir. Bugün modern tıbbın da kabul ettiği gibi orucun bedene pek çok faydası vardır. Bununla birlikte oruç ibadetinin sırf aç kalmak olmadığını, ruhu besleyen yönü olduğunu hatta ruh sağlığının beden sağlığından önce geldiğini anlayabiliriz. Bu da oruç ibadetiyle ilgili bilinçli bir farkındalık oluşturması açısından önemlidir.
- Oruçla namaz arasında zaten var olan bağ bu ayda daha da kuvvetlenir: “Sanki namaz, orucun, insan uzuvlarına yerleşmiş bir ruh olarak, kımıldanış ve kanatlanışından meydana gelmektedir. Oruç da, namazın süzüle süzüle bir buğu olup ruh, beyin ve kalbi tutmasıyla oluşmakta. Bunun için adeta birbirine

²⁸⁰ Sezai Karakoç, *Gün Saati* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2020), 288.

²⁸¹ Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi III*, 42-43.

²⁸² Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi III*, 43.

âşıktırlar. Birbirlerini çağırıp dururlar hep her bahaneyle.”²⁸³ Bu ay içerisinde kılınan teravih namazı vesilesiyle, namaz ibadetine diğer zamanlara oranla daha çok önem verilir. Yazar iki ibadetin de insan iradesini eğiten yönüne değinmiştir.

- Oruç ibadeti çok yönlü bir kazanım sağlar insanlar için: “Namazları, sabırları ve şükürleri, hamdleri getirmiştir. Rızkı, rızık düşüncesini ve tevekkülü getirmiştir. Nimet fikrine erdirmiştir bizi.”²⁸⁴ Bu ibadetle birlikte kapsamlı bir ahlaki eğitimden geçer Müslümanlar.

2.3. Zekât

Zekât ibadeti İslam’ın beş temel esasından birisi olan mali bir ibadettir. Zekâtın kelime olarak çoğalmak, iyi ve güzel olmak, arınmak gibi anlamları vardır. Dini terim olarak zekât; dinen zengin olan Müslümanların sahip oldukları mallardan belli oranda, belirlenmiş bir zamanda, Kur’an’da belirtilen ihtiyaç sahiplerine vermesi anlamına gelir.²⁸⁵ Zekât; bireyleri bencillikten ve cimrilikten koruyan, mülkün gerçek sahibinin Allah olduğunu hatırlatan, malın belli kesimlerin elinde toplanmayıp dengeli bir şekilde dağılmasını sağlayan, zengin ve fakir arasındaki sınıf farklılığının önüne geçen, bireysel ve toplumsal yönü olan bir ibadettir. Zekât mali bir ibadet olduğu kadar; zaman yönetimi, irade eğitimi gibi eğitimsel boyutu olan bir ibadettir. İnsanın sahip olduğu maddi varlığı herhangi bir karşılık beklemeksizin, sadece uhrevi bir gaye ile bir başkasıyla paylaşması bu ibadetin irade ve ahlak eğitimi ile ilişkisini gösterir. Malın üzerinden bir yıl geçmeden zekâtın farz olması mümkün olmadığı için, vakitle hemhal olmak ve malı o zaman içerisinde asıl sahibi için hazırda bulundurmamak bu ibadetin zamanla ilgili yönünü gösterir. Böylece sahip olunan maddi imkânlar ve zaman ilahi emirlere uygun bir şekilde kullanıldığı için değerlendirilmiş olur. Zekât ibadeti dinî yaşantıda teori ve pratiği birlikte içermesi yönüyle dini eğitimde önemli bir ibadettir.²⁸⁶ Karakoç zekât ibadetine, yukarıda yaptığımız açıklamalara benzer yönlerine dikkat çekerek eserlerinde yer vermiştir.

Sezai Karakoç, zekât ibadetini şöyle anlatır: “Zekât, malın içine giren ve onu arıtan, türlü kirliliklerden, göz değmelerinden koruyan tanrısal bir müjdedir.”²⁸⁷ Muhtemelen

²⁸³ Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi III*, 43.

²⁸⁴ Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi III*, 43.

²⁸⁵ Yaşar Yiğit vd., *Zekât İlmihali* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011), 29.

²⁸⁶ Özkan, “Din Eğitimi Çerçevesinde İbadetlerin, İrade Eğitimi ve Zaman Yönetimiyle İlişkisi”, 345.

²⁸⁷ Karakoç, *Ruhun Dirilişi*, 108.

buradaki tanım, Kur'an'daki zekât ile ilgili ayetlerden ve zekâtın kelime manasından yola çıkarak yapılmış bir tanımdır.²⁸⁸

Zekât ibadeti, sürekliliği olan bir ibadettir. Yani sonuç olarak yoksulluğu ortadan kaldırdığı gibi bu refah durumunun koruyucusudur aynı zamanda. Yazar bunu şu cümlelerle ifade etmiştir: “Refahın devam etmesi, yoksulluğun geri gelmemesi için bir zabıta, koruyucu, önleyici bir müeyyide olarak kalacaktır. Yani zekât, yoksulluğu ortadan kaldırıncaya kadar otomatik düzenleyici, kaldırdıktan sonra da bir daha geri gelmesin diye ebedî bekçidir.”²⁸⁹ Böylece zekât ibadeti de diğer ibadetler gibi her daim tazeliğini ve sosyal yaşamdaki yerini koruyacaktır.

Yazara göre zekât ibadeti, sadece yoksulluğu ortadan kaldırmak için yapılan bir ibadet değildir; borca batık tüccarın kredi çekmesine mâni olan, yolda kalmış kimselerin ihtiyacı için sarf edilen, kalpleri İslam'a ısındırılmak istenen kimselere verilen hayatın içerisinde çok yönlü bir işlevi olan, sürekli bir ibadettir.²⁹⁰ Karakoç'un ifadesiyle: “... Zekât, bir bakıma bir din kurumu, bir bakıma bir ekonomi kurumu, bir bakıma da bir sosyal kurumdur.”²⁹¹ Bu yönüyle zekât, diğer materyalist sistemlerin aksine insanı maddeye indirgemez, insan hayatının bütününe yön ve anlam veren, ruh katan bir sistemdir. “Zekât, malın dar sınırlarını genişleterek onu mana âleminin diline aşına kılar.”²⁹²

İslam'ın hak anlayışı ve Batı medeniyetinin hak anlayışı arasında köklü bir fark olduğunu ifade eden yazar, Batılıların hak anlayışında pragmatist bir yaklaşım olduğunu vurgulamıştır. İslam'daki hak anlayışını şu şekilde ifade etmiştir:

“... İslâm'da, Allah'ın bir isminin de Hak olduğu ve hak kelimesinin etimolojik anlamında ‘gerçek’ anlamının bulunduğu düşünülürse, hak, fayda+ ödev+ sorumluluk demektir. Batılının hak anlayışı sadece dünya için bir durumun tespiti olduğu halde, islâmın hak anlayışında dünya için bir elde tutuş imkânına karşılık dünyaüstü bir görev yüklemek şartı vardır.”²⁹³

Zekât ibadetinin mana itibariyle zenginin borcu fakirin hakkı olduğu düşünülürse, İslam'daki hak arayışının yazara göre dünyadaki hak arayışına neden benzemediği daha

²⁸⁸ Mehmet Erkal, Mehmet Erkal, “Zekât”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 30 Ocak 2024).

²⁸⁹ Karakoç, *Dirilişin Çevresinde*, 136.

²⁹⁰ Karakoç, *Dirilişin Çevresinde*, 137.

²⁹¹ Sezai Karakoç, *İslam Toplumunun Ekonomik Strüktürü* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2022), 28.

²⁹² Karakoç, *Makamda*, 36.

²⁹³ Karakoç, *İslam Toplumunun Ekonomik Strüktürü*, 41-42.

iyi anlaşılır. Zekât ibadeti öte âlemle bağlantılı bir hak arayışıdır, Batı müesseselerindeki hak arayışından bu yönüyle ayrılır. Karakoç, Müslümanın maddi varlığa bakışının nasıl olması gerektiğini şu sözleriyle ifade eder: “Bir müslüman ise, prensip olarak ve sistematik bir şekilde, başkasının eline ne geçtiğine değil, ne geçmediğine bakar. Hep, kendi eline geçene yönelmiştir şüphesi; başkasının hakkının kendine geçip geçmemesinden korkar.”²⁹⁴ İslam inancına göre fakirlerin eline geçmesi gereken mal onlara sarf edilmediği takdirde hükmen kirlidir ve meşru değildir. Verilmesi gereken zekât verilmediği takdirde yoksulun hakkı gasp edilmiş olur.²⁹⁵ Karakoç bu sebeple Müslümanların bu konuda titiz olması gerektiğini vurgulamıştır. İslam inancına göre mal fikrin ve inancın gerçekleşmesi için bir araçtır. Bu da insanı bencillikten ve malın oynacağı olmaktan koruyan bir şeydir. Bu yönüyle zekâtın seküler hak anlayışından çok daha ileri seviyede bir hak anlayışı olduğunu ifade eden yazar bu yönüyle bu ibadetin fonksiyonunu, kapsamını ve uhrevi dayanağını ortaya koymaktadır.

Batı ile bir kıyaslama yaparak, İslam’da Batı’dakinin aksine maddi varlık, kimin elinde ne kadar olacağı düşünülmeden tüketilen, yok edilen bir şey olmak yerine insanlar arasında paylaşılan, paylaşıldıkça değerlenen, başkalarının hakkının olup olmadığı sürekli sorgulanan bir şeydir. İslam’da zekât eşitliği doğal bir şekilde sağlayan ne zengini ne de fakiri mağdur etmeyecek bir oranda yapılan, zenginden fakire doğru sürekli bir iktisadi akımdır.²⁹⁶ Bu yönüyle Karakoç bu ibadetin ahlak ve irade eğitimi olduğunu vurgulamıştır.

İslam’a göre malın üzerinde bireyin, toplumun ve Allah’ın olmak üzere üç katlı bir mülkiyet hakkı vardır:

“Her şeyden önce mal Allah’ındır, sonra cemiyetindir, sonra kişisindir. Kişinin arzusunu cemiyet kaideleri, cemiyetin arzularını ilâhî kaideler sınırlar. Bir malı, kişi gerekiyorsa Tanrı yolunda, cemiyet uğrunda harcamaya mecburdur. Müslüman, kendi malında, Allah’ın, cemiyetin ve öbür müslümanların hakkını yerine getirdikten sonra dilediği gibi tasarrufta serbesttir.”²⁹⁷

²⁹⁴ Karakoç, *İslam*, 79.

²⁹⁵ Yiğit vd., *Zekât İlmi*, 40.

²⁹⁶ Karakoç, *İslam*, 83-85.

²⁹⁷ Karakoç, *İslam*, 88.

Zekât ibadetinin ekonomik yönüne de değinen Karakoç, emek ve sermayenin kapitalist toplumlarda bir sömürü aracı olduğunu, komünist toplumlarda ise köleleştirme düzeni olduğunu vurgulayarak, zekât ibadetinin bu anlamda emek ve sermaye arasında denge sağlayan unsurlardan birisi olduğunu ifade etmiştir.²⁹⁸

Sezai Karakoç'un anlatımlarında zekât ibadetinin bireysel, ekonomik, toplumsal işlevlerine değinilmesi bu ibadetin mahiyetinin anlaşılması bakımından zengin bir anlatım olduğunu söyleyebiliriz. Kanaatimizce dinî eğitimde bu çok yönlü anlatımdan istifade edilmesi eğitime olumlu yönde katkı sağlayacaktır.

2.4. Hac

Hac kelime olarak gitmek, yönelmek ve ziyaret etmek manasına gelir. Dini bir terim olarak imkânı olan Müslümanların belirlenmiş bir zaman diliminde Kâbe'yi, Arafat'ı, Müzdelife'yi ve Mina'yı ziyaret etmesi ve bu esnada belli bazı dinî vecibeleri yerine getirmesidir.²⁹⁹ Her ibadette olduğu gibi hac ibadetinde de belli kurallara ve yasaklara riayet etmek gerektiği için bu ibadetin insan iradesini eğiten yönü vardır. Yine bu ibadetin belirli bir zaman diliminde yapılması şartı vardır, hicri takvime göre zilhicce ayında yapılması gerekir.³⁰⁰ Hac ibadetinde kutsal mekânların varlığı, bu ibadetin belli bir zamanda yapılıyor olması, tarihsel ve manevi semboller barındırması ve bunlara riayet edilmesi bu ibadetin zamana, mekâna riayet etme ve irade eğitimi ile ilişkisini gösterir. Hac ibadetinin şartlarında birisi olan vakfe yapmak; insanın kendisini muhasebeye çekmesine, tövbe etmesine, tefekkür etmesine vesile olur ve mahşerin provasını sembolize eder. İhram elbisesi, kefeni ve dünyanın geçici olduğunu anlatır. Şeytan taşlamak, insanın kötülöklere karşı duruşunu temsil eden sembolik bir eylemdir. Safa ve Merve tepeleri arasında sa'y etmek, Hz. İbrahim'in eşi Hz. Hacer'in oğlu Hz. İsmail için su arayışını yani; sabır, tevekkül ve teslimiyeti temsil eder. Hac kalabalıkları içindeki insana evren içerisindeki yerini tefekkür etme imkânı verir. Bu yönleriyle hac ibadeti somut öğelerden soyut ilkeler çıkarabilmek esasıyla insanı ahlaki olarak eğiten bir ibadettir.³⁰¹

²⁹⁸ Karakoç, *İslam Toplumunun Ekonomik Strüktürü*, 46.

²⁹⁹ Ömer Faruk Harman, "Hac", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 06 Nisan 2024).

³⁰⁰ el-Bakara, 2/197.

³⁰¹ Özkan, "Din Eğitimi Çerçevesinde İbadetlerin, İrade Eğitimi ve Zaman Yönetimiyle İlişkisi", 346-347.

Sezai Karakoç, haccı açıklarken: “Hac keza müslümanların toplu ve tarihî- içtimai davranışlarını dine katan harekettir.” ifadelerini kullanmıştır.³⁰² Bir başka açıklamada ise şu ifadeleri kullanmıştır: “Hac, mekânı tayin edilmiş, hususi bir ibadet ve merasimler topluluğudur. Kâbe’nin durumu, merasim ve ibadetlerin kopmaz yeri olmaktır, yoksa gayesi değil.”³⁰³ Karakoç, Kâbe’nin haccın mekânı olması ile birlikte önemi üzerinde de durmuştur. Kâbe Allah’ın evidir, Allah mekândan münezzehtir. Burada kastedilen diğer bütün eşya pratikte bir derece de olsa insanlara aittir fakat Kâbe arası olarak dünya mülkiyetleri içerisinde Allah’a mahsustur: “Namaza dıştan, Hacda içten ibadete katılan tarihi yerdir Kâbe.”³⁰⁴

Her yıl yüzbinlerce Müslüman hac ibadetiyle, nefisinden arınır, şeytanı gözüyle görmüşçesine taşlar ve sonra milyonluk tek bir gönül halinde Allah’ın huzurunda eğilir. Bu topraklardan geçmiş peygamberleri, sahabeyi anarlar ve saadet asrını tekrar yaşarlar. Kâbe bütün dünya Müslümanlarının kalbi gibi tek bir kalp halinde atar. Her milletten ve ırktan insanlar, İslam’ın potasında erir orada. Vahyin indirildiği dönemlerdeki ulvî duygularla, mübarek müminler olarak yurtlarına dönerler.³⁰⁵ Yazar, haccın mahiyetini, önemini, insan iradesini ve ahlakını eğiten yönünü bu cümlelerle vurgulamıştır.

Karakoç, haccın insanı dönüştüren yönüne ve tarihi işlevine şu sözlerle değinmiştir: “Hac, uhrevî ve ulvî bir yolculuktur. Din tarihini yaşatır bize. Gözlerimizin önünde peygamberlerin yaşadığı çağlar, tebliğler, Allah uğrunda savaşlar canlanır bu yolculukta. Ne ağır dünya duygularıyla gider ve ne yüce öteki dünya duyguları ve sezgileriyle döneriz.”³⁰⁶

Yazar, “Gönül Yolculuğu” adlı bir yazısında insan kalbi ile Kâbe arasında bir özdeşim kurmuştur. Kâbe nasıl ki putlardan arındırıldı bu bir zaferdi müminler için, içteki zaferin de gönlü inkâr ve şüphelerden arındırmakla kazanılacağını belirtir. Temizlenmiş bir müminin kalbiyle Kâbe arasın görünmeyen bir bağ oluştuğunu söyleyen yazar, oraya giden müminler henüz oraya gitmeden kalplerini arındırırlarsa gittikten sonra bu

³⁰² Karakoç, *Dirilişin Çevresinde*, 112.

³⁰³ Karakoç, *İslam*, 69.

³⁰⁴ Karakoç, *İslam*, 70.

³⁰⁵ Karakoç, *İslam*, 71.

³⁰⁶ Karakoç, *Ruhun Dirilişi*, 108.

arınmadan daha da nasiplenirler. Böylece Kâbe müminlerin atan kalbi gibi olur. Ve mümin ruhlar arasındaki kan dolaşımını bu kalp yönetir.³⁰⁷

Hac ibadetinin bir ruhu olduğunu şu dizeleriyle anlatmıştır: “Evet, Haccın da ruhu vardır. Bu ruha kavuşmak için mümin hac yolculuğu yapar. Böylece, hac yolculuğu, aynı zamanda, mümin kişinin gönlünden mümin topluluğun gönlüne yolculuk demek olur. Gönüller gönlüne yolculuk. Tarihi-metafizik gönüle yolculuk.”³⁰⁸ Karakoç bu cümleleriyle hac ibadetinin tarihi ve toplumsal işlevini vurgulamıştır.

Bilindiği gibi dinin en temel ibadetlerinden birisi de hac ibadetidir. Karakoç, hac ibadetinin Allah için yapılması gerektiğini, bunun hac ibadetinin en can alıcı noktası olduğunu ifade etmiştir. Esas olan taş, binaya tapınma değildir. Bu bilinçle yapılmadığı takdirde putperestliğe benzeyeceği noktasında ikazda bulunur.³⁰⁹ Bu ibadetin tevhit inancına uygun bir anlayışla yapılması en can alıcı noktalarından birisidir. Dolayısıyla hac ibadeti bireyleri bilişsel yönden eğiten bir ibadettir. Sezai Karakoç, “Kutsal Topraklar” ifadesinin de yanlış olduğunu ifade eder ve bunun gerekçesini şöyle açıklar:

“Kutsal topraklar” tâbiri -ki gittikçe yaygınlaşıyor-kullanılmamalıdır; eskiler bu anlamda mübarek kelimesini kullanırlardı, mukaddes kelimesini değil. Bu yüzden, kutsal kelimesini değil de kutlu kelimesini kullanmak daha doğru olur. Esas olan niyettir ama, böyle görünüşte putperestlik kurumuyla benzerlik kuşkusu verecek konularda çok duyarlı olmak, islâmın bütün saflığıyla korunması açısından gereğin gereği bir titizlik zorunluluğudur.”³¹⁰

Sezai Karakoç, hac esnasında ziyaret edilen, mekânların ve yapıların, yapılan ibadetlerin sembolik yanları olduğunu ifade etmiştir. Bu yapılar haccın zaruri mekânları ve işaretleridir. Bunların maddi varlıklarından ziyade manevi değerleri yüksektir. Çünkü birçok peygambere ve sahabeye ait hatıralar vardır. Tevhit gayesinden uzaklaşmadan, araçları amaç edinmeden, ibadeti ruhuna uygun bir şekilde ifa etmek gerekir. Kâbe için “Allah’ın Evi” ifadesi kullanılması mecazî anlamdadır. İslam inancına göre Allah mekândan münezzehtir. Yazar, putperestlikte mekânı ve maddeyi tanrılaştırma durumunun İslam ile kaldırılan bir cahiliye âdeti olduğunu ifade etmiştir. Hac ibadetini

³⁰⁷ Karakoç, *Makamda*, 21.

³⁰⁸ Karakoç, *Makamda*, 22.

³⁰⁹ Karakoç, *Unutuş ve Hatırlayış*, 7.

³¹⁰ Karakoç, *Unutuş ve Hatırlayış*, 8.

ifa eden Müslümanlar, gittikleri yerlere ibret nazarıyla bakarlar. Kâbe'ye yaklaştıkça manevi atmosferi, Hz. Peygamber ve sahabenin ruhaniyetlerini daha çok hissedip, ihrama girerek âdeta Allah'ın huzurundaymış gibi hissederler.³¹¹ Yukarıdaki açıklamalar ile Karakoç, hac ibadetiyle ilgili kavramların doğru anlaşılmasının ve bu ibadetin ifa edilirken mana ve şekil bakımında tevhide uygun olmasının gerekliliğini hatırlatır.

Karakoç, Hacer'ü'l Esved taşının fonksiyonunu: "Hazreti İbrahim'in, bütün insanlığın etrafına toplanması için diktığı hakikat taşı..."³¹² olarak ifade etmiştir. Hacer'ü'l Esved, kelime manası olarak siyah taş anlamına gelir. Dini literatürde Hz. İbrahim'in Kâbe'nin inşası esnasında tavafın başlangıç noktasını belirlemek için koyduğu bir işaret taşıdır. Hacer'ü'l Esved'in tavafa başlama noktasını belirleme gibi pratik faydasının yanında bazı sembolik anlamları da vardır; bir rivayete göre bu taşın kendisini selamlayanlara kıyamet günü şahitlik edeceği haber verilmiştir. Hacer'ü'l Esved'in cennetten indirildiğine dair rivayetlerin bulunması da yine bu taşın Müslümanlar nezdinde önemini arttırmaktadır.³¹³ Karakoç'un anlatımında bununla ilgili "Hakikat Taşı" ifadesini kullanarak Hacer'ü'l Esved'in manevi yönünü vurgulamaktadır.

Karakoç, hac ibadeti esnasında yapılan şeytan taşlama rüknüne de farklı bir bakış getirmiştir. Şeytan taşlama bilindiği gibi semboliktir. Yazar, müminlerin daha hacca gitmeden şeytan taşlamayı kendi iç dünyalarında içselleştirmesi gerektiğini vurgulamıştır. Burada taşlanan şeytanın bizi yoldan çıkarmak için yaptığı her türlü hiledir. Bunlar her türlü sapkın inanç, inkâr, şüphe ve günah kabul edilen eylemlerdir. Müslümanlar, şeytanın yoldan çıkarmak için yaptığı her türlü faaliyeti hacca gitmeden de taşlamalıdır ki bu ibadet esnasında attığı taşlar yerini bulsun. Esas o zaman şeytan yenilmiş olacaktır. Burada Hz. İbrahim örneğini verir: Hz. İbrahim birçok imtihanı geçtikten sonra, tam oğlunu Allah yolunda kurban edecekken kendisini bu yoldan alıkoymaya çalışan şeytanı taşlamıştır. Yani hayatımızın içinde olmalı bu şeytan taşlama sembolü. Mina'da atılmadan önce atılmalıdır bu taşlar. Karakoç'un ifadeleriyle:

"Bir inkârcı şairin karşısına bir inanan şair fırlatacaksın. Bir düşman bilgin karşısına bir dost bilgin çıkaracaksın. Tekniğin karşısına tekniğinle çıkacaksın. İnsanın karşısına insanınla çıkacaksın. Namazın, orucun, sabrın, tevekkülün,

³¹¹ Karakoç, *Unutuş ve Hatırlayış*, 8-9.

³¹² Karakoç, *Çağ ve İlham II*, 67.

³¹³ Salim Ögüt, "Hacer'ü'l Esved", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 08 Nisan 2024).

alçakgönüllülüğün, fedakârlığın ve feragatin, erdemin ve iyiliğin, yüceliğin ve inceliğin, hep şeytanı ve şeytan yolcularını taşıyan, sana bağışlanmış ilahî armağanlardır.”³¹⁴

Karakoç, müminlerin hac ibadeti ile geçireceği manevi dönüşüme işaret etmiştir. Hac görevini yapmış müminler, toplumda işaret taşları gibidirler; hem kendileri manevi bir değişime uğrar hem de çevrelerini bu anlamda manevi bir atmosfere sokarlar: “Öyle ki, hacca giden insanla ondan dönen insan arasında bir fark olmalı. Hac, ruh için bir ilerleme ve temkin imkânı doğurmalıdır.”³¹⁵ Hac ibadetinin insanın nefsini terbiye etmesi, iradesini güçlendirmesi gibi fonksiyonları bu ibadeti ifa eden müminleri ruhen dönüştürür. İbadetlerde esas amaç ilahî rıza olsa da insanların irade eğitimine ve zaman yönetimine destek olur. İbadetler, insanları ruhen iyileştirir ve olgunlaştırır.

Sezai Karakoç, hac ibadetinin toplumsal işlevine de değinmiştir. Dünyanın her tarafından gelen Müslümanların buluşma alanı olan kutlu toprakların, Müslümanların birbiri ile tanışıp kaynaşmaları için bir fırsat olduğunu ifade etmiştir. Aynı şuurla meydana gelen bu birlikteliğin, hac ibadetinden sonra da devam etmesi gerektiğinin önemine değinmiştir.³¹⁶

İnsan psikolojisinin somuta meyilli olduğunu ifade eden yazar, insanın hac ibadetiyle bu ihtiyacına dayanak bulduğunu vurgulamıştır. Gerek kutlu mekânlar gerek Kâbe insanın bu ihtiyacına cevap verir.³¹⁷ Karakoç’un hac ibadeti ile ilgili bu tespiti dikkat çekicidir ve kanaatimizce bu ibadete farklı bir bakış açısı getirmiştir. Dini eğitimde soyut kavramların öğrenilmesi üst düzey bir bilişsel gelişim dönemi olan, çocuğun soyut işlemler dönemine yani on bir yaş ve sonrasına tekabül eder.³¹⁸ Bununla birlikte insanın gördüğüne duyduğuna, inanması daha kolaydır. İnsanın merak duygusunun giderilmesi inancını daha da pekiştirir. Bu fitrî bir gerçektir. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de bunun örnekleri vardır. Hz. Musa ile ilgili olan bir ayette Yüce Allah: “Musa, tayin ettiğimiz vakitte (Tûr’a) gelip de rabbi onunla konuştuğunda o, “Rabbim! Bana görün; sana bakayım” dedi. Rabbi, “Sen beni asla göremezsın. Fakat şu dağa bak; eğer o yerinde durabilirse sen de beni

³¹⁴ Karakoç, *Kıyamet Aşısı*, 108-110.

³¹⁵ Karakoç, *Unutuş ve Hatırlayış*, 10-11.

³¹⁶ Karakoç, *Unutuş ve Hatırlayış*, 10.

³¹⁷ Karakoç, *Unutuş ve Hatırlayış*, 10.

³¹⁸ Hasan Dam, “Çocukluk Dönemi Din Eğitimi”, *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*, ed. Mustafa Köylü (Ankara: Nobel Yayınları, 2013), 22.

görebilirsin” buyurdu...”³¹⁹ Tefsir kaynağına baktığımızda Allah’ın dünya gözüyle görmenin mümkün olmadığından, bunun ancak ahirette Allah’ın kullarına lütfettiği bir nimet olduğundan bahsedilir. Nitekim ayetin devamında Allah’ın dağa tecelli etmesiyle dağın paramparça olduğu ve Hz. Musa’nın baygınlık geçirdiğinden bahsedilir. Hz. Musa fitratındaki merak duygusuyla böyle bir isteğini dile getirmiştir yoksa bu onun imanı ile ilgili bir durum değildir. Nitekim bu isteği Yüce Allah tarafından abes karşılanmamış bilhassa dağ denek olarak kullanılarak böyle bir şeyin mümkün olmadığı kendisine öğretilmiştir. Hz. Musa bunun üzerine tövbe edip imanını ikrar etmiştir.³²⁰ Buna dair Kur’an’da diğer bir örnek Hz. İbrahim ile ilgilidir. İlgili ayet şöyledir:

“İbrahim: “Rabbim! Ölülerini nasıl diriltiyorsun, bana göster!” deyince, rabbi “Yoksa inanmıyor musun?” demişti. O “Hayır inanıyorum, fakat kalbim tam kanaat getirsin diye” cevabını verdi. Rabbi “Kuşlardan dört tane al, onları kendine alıştır, sonra (parçalayıp) her bir tepeye onlardan bir parça bırak, sonra onları çağır. Koşarak sana gelecekler ve şunu bil ki, Allah hep galiptir ve hikmet sahibidir” buyurdu.”³²¹

İlgili ayeti tefsir kaynağından incelediğimizde, Hz. İbrahim’in öldükten sonra dirilme hadisesini bizzat yaparak ve yaşayarak öğrenmesi söz konusudur, buna İslami literatürde hakka’l yakîn öğrenme denir. Hz. İbrahim Yüce Allah’a bu talebini ilettiği sırada zaten peygamberdir dolayısıyla onun öldükten sonra dirilmeye iman etmemesi söz konusu değildir. Nitekim ayetin devamında Hz. İbrahim’in sorusunun onun şüphesinden kaynaklanmadığının ortaya çıkması ve yanlış anlaşılmalara sebebiyet verilmemesi için Yüce Allah Hz. İbrahim’e “İnanmıyor musun?” sorusunu yöneltmiştir. Yukarıda ayette geçtiği üzere Hz. İbrahim imanını ikrar ettikten sonra gerekçe olarak kalbinin tam kanaat getirmesi için bu soruyu yönelttiğini dile getirmiştir. Bu ayetten anlaşıldığı üzere bilgi ve inanç konusunda, inananlar duyu organlarıyla hissetmedikçe ayette bahsedilen itminan duygusuna erişemeyeceklerdir. Kalpte vehimlerin ve gelgitlerin olması inanmaya engel bir durum değildir. Allah Hz. İbrahim’in talebi üzerine öldükten sonra dirilmenin nasıl gerçekleştiğini bizzat göstererek Hz. İbrahim’e bu en üst duygu olan itminan duygusunu yaşattırır.³²² Kur’an’daki bu iki örnekten yola çıkarak şunu diyebiliriz; insanın merak

³¹⁹ el- A’râf 7/143.

³²⁰ Hayreddin Karaman vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir II* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 585-588.

³²¹ El-Bakara 2/260.

³²² Hayreddin Karaman vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir I* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 413.

duygusu ve itminan duygusu dolayısıyla somuta olan meyli fitrî bir ihtiyaçtır. Burada Hz. Musa ve Hz. İbrahim örneğinde olduğu gibi bu inançla ilgili bir konu değildir. Hac ibadetindeki mekânlar ve bazı sembolik rükünler, Karakoç'un da ifade ettiği gibi bir nevi insanın bu ihtiyacını gidermiş olur.

Sonuç olarak buraya kadar yazarın zihin dünyasındaki hac ibadetiyle ilgili yorumlarına göre; bu ibadet şekil ve şartlarına, ruhuna uygun yapılırsa, kişinin kendi benliğine, topluma ve toplumdaki bireylerin tarih ve toplum şuurlarına kalıcı bir etki bıraktığını söyleyebiliriz. Karakoç'un ifadesiyle: “Takva amaçlı, metafizik kıyılı, tarih ve toplum yolculuğu diye özetlenebilir hac yolculuğu.”³²³ Sezai Karakoç'un hac ile ilgili yazılarında, haccın bireyin ahlakını, iradesini eğiten yönünü, sembolik bir ibadet olduğunu, Müslümanların birlikteliğini pekiştiren yönünü vurguladığını söyleyebiliriz.

2.5. Kurban

Yüce Allah insanların hizmetine türlü türlü nimet vermiştir. İnsan dışındaki canlı, cansız varlıklar insana hizmet için yaratılmıştır ve bu varlıklar yaradılış gayelerine uygun olarak kendilerine düşeni fazlasıyla yapmaktadırlar. Allah'ın kullarına, hayvanların etinin helal kılındığını Kur'an-ı Kerim'de özellikle belirtmesine dikkat çeken Sezai Karakoç, bunun özel bir nimet olduğunu ifade eder: “‘Size bu hayvanların eti helâl edildi’ demek, edilmeyebilirdi de demektir. Helâl edilmeme ihtimali olunca, helâl edilmesi ne kadar önem kazanıyor, bir düşünmek gerekir.”³²⁴ Buna göre insanoğlunun, kendisine verilen bunca nimet varken, yaratılış gayesini gerçekleştirmek noktasında diğer yaratıklara göre daha ağır bir görevi vardır. Çünkü insan şuurlu bir varlıktır ve bunca verilen nimete karşılık ödeyeceği bedel daha fazla olmalıdır. Çünkü: “Değerli olan hayat değil, hayatın amacıdır.”³²⁵ Kurban ibadeti insanın yaradılış gayesinin farkına varması için insanlara emredilmiş bir vecibedir. Kurban edilen her bir hayvan hâl diliyle insanlara teslimiyet ve tevekkülü anlatır. Her Kurban Bayramı'nda müminler bunları tefekkür etmelidir.³²⁶ Kurban ibadeti, bilindiği gibi Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmail'i kurban etme imtihanını başarıyla geçmesi hadisesinin neticesinde müminlerin ifa ettiği bir vecibedir. Kurban, Hz. İbrahim'in gönül imtihanını, inancı, samimiyeti ve teslimiyeti ile geçmesi sonucu

³²³ Karakoç, *Unutuş ve Hatırlayış*, 11.

³²⁴ Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi I*, 8.

³²⁵ Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi I*, 9.

³²⁶ Karakoç, *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi I*, 10.

müminlere armağan edilen bir ibadettir. Bu ibadetin ana kahramanları Hz. İbrahim, Hz. İsmail, bıçak ve kurban edilen hayvandır. Bunlara sembolik anlamlar yükleyen Sezai Karakoç, bu sembollerin her birinin bir özveri realitesi olduğunu ifade etmiştir. Buna göre Hz. İbrahim'in özverisi oğlunun kurban edilmesine razı olması, Hz. İsmail'in özverisi teslimiyeti, bıçağın özverisi cansız olmasına rağmen bu yüce duruşa katılması, hayvanın özverisi ise kurban edilmeye razı olmasıdır. Aslında inanan insanlar sürekli olarak kurban hadisesini hayatlarında yaşarlar. İnsanın nefsinin arzularına kapılmayarak âdeta nefsini kurban etmesi kurbanın sembolik ifadesidir. Sezai Karakoç'un ifadeleriyle müminlere düşen: "Ruhun zaferini maddenin üzerinde gözle görünür bir egemenlik iziyle donatmak. Bıçak ve kurban psikolojisinde yine de ruh serinliğini ve soğukkanlılığını muhafaza edebilmek. Tanrıya güvenini yitirmeme. Bekleme ve umma."³²⁷ Bu ifadelerden diğer bütün ibadetlerde olduğu gibi kurban ibadetinin de bireyin iradesini, ahlaki yönünü eğiten bir ibadet olduğu anlaşılır.

Sezai Karakoç'a göre Kurban Bayramı tarihi yeniden yaşamamanın ve din tarihindeki fedakârlığı insanın varoluşuna katan bir kazanımdır.³²⁸ Bu bayram; kurbanlık hayvanların kanları, merhamet, öte dünyaya inanma, hayatın anlamına dair yüce duyguların somutlaşarak ve bu ibadetin ilk ortaya çıktığı zamanki samimiyetiyle İslam beldelerinde kutlanmasıdır.³²⁹

Karakoç'un kurban ibadetinin her bir ögesini sembolleştirerek ve derinlik katarak anlatması, bu ibadetin mahiyetinin anlatılması noktasında din eğitimcilerinin bu konuları anlatırken faydalanabileceği bir yöntemdir.

³²⁷ Sezai Karakoç, *Yitik Cennet* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2017), 71-74.

³²⁸ Karakoç, *Sütun*, 210.

³²⁹ Karakoç, *Samanyolunda Ziyafet*, 29.

SONUÇ

Cumhuriyet tarihinde yetişmiş önemli bir yazar olan Sezai Karakoç, daha çok şairliğiyle tanınsa da mütefekkir, sanatçı, aksiyon adamı en çok da inandığı değerleri samimi bir şekilde yaşayan çağdaş bir dervıştır diyebiliriz. Zihni alt yapısını oluşturduğu “Diriliş” düşüncesini merkeze alarak onlarca kitaptan oluşan bir külliyatı bizlere miras bırakmıştır. Sezai Karakoç ile ilgili çok sayıda doktora ve yüksek lisans tezi yapılmıştır. Ancak din eğitimi ile ilgili herhangi bir çalışmanın yapılmamış olması bizim bu çalışmayı önemli kılmaktadır.

Sosyal bilimsel bir disiplin olarak din eğitimi, dünyada olduğu gibi ülkemizde de çok uzun bir bilimsel geçmişe sahip değildir. Dünyada bu konuda henüz yüz yılı aşan bir tecrübe varken, ülkemizde ise yarım asra yaklaşan bir araştırma tecrübesi vardır.³³⁰ Dolayısıyla din eğitimi alanında yapılmış ve yapılacak her bir çalışma kıymetlidir. Sezai Karakoç’un eserlerinde toplumu ilgilendiren her konuda yazılarının olduğunu söyleyebiliriz. Çağımızda yetişen bu mütefekkirin eğitim, öğretim ve din eğitimi ile ilgili görüşlerinin incelenmesini hem önemli buluyor hem de alana katkı sağlayacağını umuyoruz.

Çalışmamızın temel amacı, Sezai Karakoç’un düşünce kitaplarından yola çıkarak onun eğitim- öğretim ve özelde din eğitimi-ibadet eğitimi ile ilgili görüşlerini ortaya koymaktır. Çalışma sorularımızdan ilki: “Sezai Karakoç’un düşüncesini ve kişiliğini oluşturan koşullar nelerdir ve bunun onun eğitim-öğretim ile ilgili görüşlerine yansımaları nasıl olmuştur?” Yazarın kişiliğini oluşturan, düşüncesini etkileyen koşulları analiz ettiğimiz birinci bölümde bu soruya dair bulgular şöyledir: Sezai Karakoç, iki dünya savaşı arasında dünyaya gelmiştir. Döneminin siyasi, toplumsal, dinî yapısı düşüncelerini oldukça etkilemiştir. Yine yazarın doğduğu ve yaşadığı çevrenin coğrafyası, anne ve babasından aldığı dinî terbiye yazarın karakterini inşa eden önemli etkenlerdendir. Yaşadığı dönemde dinî hayatın baskı altında olması iç dünyasında dinî duyarlılığının daha da pekişmesine sebep olmuştur. Yazarın okumaya düşkünlüğü çocukluk yıllarından itibaren başlamıştır. Okumak için fırsatlar kollaması ve okulun verdikleriyle yetinmemesi dikkatimizi çekmiştir. Sezai Karakoç’un düşüncesinde ortaokul ve lise yıllarında Necip

³³⁰ Turgay Gündüz, *İslam, Gençlik ve Din Eğitimi* (Bursa: Düşünce Kitabevi yayınları, 2002), 191.

Fazıl Kısakürek'in kurduğu "Büyük Doğu" hareketi etkili olmakla birlikte onun düşüncesini esas üniversite yıllarında zihnî altyapısını kendisinin oluşturduğu "Diriliş" kavramı etkilemiştir. Bugün "Diriliş" deyince akıllara Sezai Karakoç gelmektedir. Yaptığımız okumalardan yola çıkarak "Diriliş" düşüncesi, İslam'ın ilkelerini temel alarak, toplumu bütün unsurlarıyla yeniden inşa etmek gerekliliğini vurgulayan bir kavramdır diye özetleyebiliriz. Karakoç, bütün eserlerini bu kavram etrafında şekillendirmiştir. "Diriliş" düşüncesi Sezai Karakoç'un, bireyi, aileyi, toplumu, insanlığı hatta bütün varlığı kuşatan yakın tarihimize teklif ettiği önemli bir yaklaşımı olmuştur. Karakoç'un yaşadığı çevre, aldığı dinî terbiye onun eğitim-öğretim ile ilgili düşüncelerine etki etmiştir. Karakoç'un kurmuş olduğu "Diriliş" düşüncesi eğitim-öğretim alanındaki fikirlerini de kapsamaktadır. Karakoç'un eserlerini okuduğumuzda onun hem Doğu'dan hem de Batı'dan pek çok düşünce adamı ve filozofu ciddi bir şekilde incelediğini söyleyebiliriz. Karakoç'un düşüncesine göre Mevlana'nın pergel metaforu örneğinde olduğu gibi pergelin sabit ayağı kendi medeniyetimizin öz kaynaklarında olmalı, diğer ayağı dünyayı anlamak, bilmek, gerektiğinde ondan faydalanmak için kullanılmalıdır. Sezai Karakoç eserlerinde yoğun bir şekilde kendi medeniyetimizin değerlerini ve klasiklerini bilmek ve özümüze dönmek gerektiğini vurgulamıştır. Bununla birlikte yeniliklerden haberdar olmak için Batı'yı bilmenin gerekli olduğunu ifade etmiştir. Bu düşüncesinin eğitim-öğretim ile ilgili düşüncelerini de kapsadığını söyleyebiliriz.

Çalışmamızın ikinci araştırma sorusu: "Sezai Karakoç'un eğitim ve öğretim ile ilgili düşünceleri nelerdir?" sorusudur. Sezai Karakoç'un eğitim, öğretim ve din eğitimi ile ilgili görüşlerini analiz ettiğimiz ikinci bölüm, bu çalışma sorumuzun cevaplarını analiz ettiğimiz bölümdür. Sezai Karakoç eğitim-öğretimle ilgili mevcut durumu analiz ettikten sonra, bu konudaki eksiklikler ile ilgili çözüm önerileri sunmuştur. Öğretim süreçleriyle ilgili okul, kütüphane, derslik, öğretmen, öğrenci, ders kitabı, ders, müfredat gibi bütün unsurların yeniden değerlendirilip bu konularda revizyona gidilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Okullarda fen dersleri gibi kültür derslerinin de derslik sistemine göre okutulmasının gerekliliğini vurgulamıştır. Okullarımızda kütüphane kültürünün olmamasına eleştiride bulunan yazar, kütüphanelerin mevcudiyeti ile birlikte fonksiyonel olarak kullanılmasının eğitim ve öğretime doğrudan katkısının olacağını vurgulamıştır. Karakoç'un eğitim ve öğretim sürecine dair yönelttiği dikkat çekici bir eleştiri de öğretimde zaman ve mekân kavramında yanlışlık yapılmasıdır. Kronolojik olarak en uzak

tarihten başlayarak tarih ve edebiyat dersinin anlatılması yazara göre pedagojik bir yaklaşım değildir. Burada yakından uzağa ilkesi benimsenerek öğretim yapılması gerektiğini söyler. Aynı şekilde mekân olarak da yakından uzağa bir öğretim yapılmalıdır. Bu teklif bizce Karakoç'un eğitim ile ilgili en özgün teklifidir, günümüz eğitim sistemi müfredatını tersine çevirecek bir tekliftir.

Üniversitedeki öğrenme süreçlerini değerlendiren yazar bunları etraflıca analiz edip çözüm önerileri sunmuştur. Karakoç'a göre üniversiteler, aydın kadroların yetiştiği, bilim, sanat ve tekniğin üreticisi, düşüncenin merkezi, toplumun yapı taşı olan kurumlardır. Karakoç'a göre mevcut durumda üniversiteler Batı'ya öykünmekle en büyük yanlışını yapmaktadır. Medreselerin kapatılmasını yanlış bulan yazar bunun yerine mevcut kurumların iyileştirilmesi ve geliştirilmesi gerekirken köktenci bir yaklaşımla Batı'yı taklit eden kurumların kurulmasının bin yıllık tecrübenin ziyan edilmesine sebep olduğunu ifade etmiştir. Üniversitelerin özerk bir yapıya kavuşması gerektiğini ifade eden yazar, bu özerkliğin istismar edilmemesi gerektiğini vurgulamıştır. Karakoç'a göre üniversitelerin düzelmesi ortaöğretimin düzelmesine bağlıdır. Ortaöğretimde gerekli donanımları edinmeden üniversiteye gelen öğrenciler birtakım zararlı fikirlerin etkisine kapılarak bocalayabilmektedir. Yine üniversiteden donanımlı bir şekilde mezun olmayan öğrenciler toplumun çeşitli kademelerinde istihdam edilerek toplumu negatif yönde etkileyebilmektedir. Karakoç, ortaöğretim ve üniversite arasındaki bu iki yönlü ilişkide üniversitelerin daha etkili olduğunu söylemiştir. Yani üniversitelerin ve ortaöğretim kurumlarının bu karşılıklı etkileşiminde üniversitenin iyileştirilmesinin öncelikli mesele olduğunu, eğitim kurumlarındaki iyileştirmenin yukarıdan aşağıya doğru olması gerektiğini vurgulamıştır.

Araştırmamızın üçüncü sorusu: "Sezai Karakoç'un din eğitimine yönelik düşünceleri nelerdir?" Bu soruya dair bulgularımız şöyledir: Din eğitimi ile ilgili medeniyet perspektifli bir yaklaşım öneren Sezai Karakoç, Batı kaynaklı eğitim anlayışın toplumun manevi eğitim ihtiyacına cevap veremeyeceğini ifade etmiştir. Yazar, nesillerin dinî eğitimi sistemli bir şekilde İslam'ın öz kaynaklarından alması gerektiğini vurgulamıştır. Aksi halde yanlış dinî inançların yaygınlaşması, çeşitli hiziplerin doğması, şahısların putlaştırılması gibi yanlış inanışların ortaya çıkmasının kaçınılmaz olacağını vurgulamıştır. Medeniyetimizin ayakta kalabilmesi için çocuk yaştan itibaren iman esaslarının öğretimi ve İslami eğitimin üzerinde önemle durulması gerekir. Karakoç, dinî

eğitimin ihmal edilmesi durumunda medeniyetimizin zaman içinde zayıflayıp çökeceğini ifade etmiştir. Sezai Karakoç'a göre, İslam dini anlatılırken veya öğretilirken çağın gerektirdiği yöntemlerin kullanılması gerekir. İslam, çağın gereği olan yeterli teknik ve bilgi donanımına sahip idealist kişilerce anlatılmalıdır. Gönderilen her peygamberin kendi döneminin ihtiyacına uygun bir metot kullandığına dikkat çeken Karakoç, dinî eğitimde yöntemin önemli olduğuna dikkat çekmiştir. Karakoç'a göre din eğitimcileri hem Doğuyu hem Batıyı bilmeli ve çağın gerektirdiği teknik, bilgi, sanat, edebiyat ve estetik donanıma sahip olmalıdır. Karakoç'a göre, inancımızın saldırı altında olduğu böyle bir dönemde değerlerimizi eski metotlarla anlatıp yaşatmak mümkün değildir. Sezai Karakoç, "Hızırla Kırk Saat" adlı bir şiirinde şöyle seslenir: *"Ey yeşil sarıklı ulu hocalar bunu bana öğretmediniz/ Bu kesik dansa karşı bana bir şey öğretmediniz..."*³³¹ Yazarın bu seslenişini geleneksel ulemanın çağa ayak uyduramamasına bir sitem olarak değerlendirebiliriz. Burada amaç geleneği inkâr etmek değil, çağın gerektirdiği yöntemlerle geleneği yeniden diriltmektir. Karakoç'a göre din eğitimcilerinin bu misyonlarının farkında olup önce kendilerini yetiştirmeleri gerekir. Çünkü onların topluma örnek olmaları gerekir. Özetle Karakoç'a göre mevcut sistemde din eğitiminde bir revizyona gidilmelidir ve çağın gerektirdiği teknoloji ve yöntemlerden faydalanılması gerekmektedir.

Çalışmamızın dördüncü sorusu: "Sezai Karakoç'un ibadet ile ilgili görüşlerinin din eğitimine bakan yönü nedir?" Bu soruya dair bulgularımız şöyledir: Karakoç'a göre bilim ve teknoloji ne kadar ilerlerse ilerlesin, insanın inanma ve ibadet etme ihtiyacı hep var olmuştur. Karakoç, her bir ibadetin insan ruhunu onaran bir mimar olduğunu ve inançta açılan gediklerin ancak bu mimarlarla onarılabileceğini gayet sanatlı bir şekilde eserlerinde işlemiştir. Burada dikkatimizi çeken husus, Sezai Karakoç, klasik ilmihal kitaplarında olduğu gibi namaz, oruç, zekât, hac ve kurban ibadetlerinin kurallarını sıralayarak anlatmamıştır. Edebî yönünün de etkisiyle zengin benzetmelerle, metaforlarla yer yer bu ibadetleri canlı varlıklarmış gibi anlatmıştır. Bu anlatım tarzı zihinlerdeki ibadetlerin somutlaştırılarak daha iyi anlaşılmasında, sevdirelmesinde ve kolay öğretilmesinde yararlanılabilecek bir yöntemdir.

³³¹ Karakoç, *Gün Doğmadan*, 177.

Sezai Karakoç, oruç ibadetine dair yazılarında, dinî eğitimde çocukluk yaşantılarının onların ilerleyen yaşta dinî duygu ve tecrübelerine olumlu katkısı olduğunu ifade etmiştir. Ebeveynlerin dinî yaşantılarıyla çocuğa örnek olmasının ve çocuğu ibadetlere teşvik etmesinin, onların din ile ilgili sorularına sabırlı bir şekilde cevap vermesinin önemini vurgulamıştır. Çocukların ibadete alıştırılırken ödüllendirme yönteminin kullanılmasının çocuğun dünyasındaki ibadet kavramını olumlu yönde etkilediğini ve ibadetlere çocukların tedrici bir yöntemle alıştırılması gerektiğini ifade etmiştir.

Karakoç'un ibadet eğitimi ile ilgili, İslam'ın temel ibadetleri olan; namaz, oruç, zekât, hac ve kurban ibadetinin insanın, Allah'a yaklaşmasına, maddi olandan manevi olana yönelişine, ruhunun dirilmesine vesile olduğunu, ibadetlerin; insanın irade eğitimine, zamanı yönetebilmesine, ahlaki gelişimine katkı sağlayan dinî eğitimin esas unsurları olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Son olarak çağımızın en önemli mütefekkirlerinden biri olan, eserlerini özgün bir anlayışla çağın ihtiyaçlarına cevap verecek bir üslupla yazan Sezai Karakoç'u her bir eğitimcinin okuyup eserlerinden faydalanması gerektiği kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

- Abdallah, Sulıman Nasır Ibrahim. *Sezai Karakoç, Abdullah et-Tayyib ve T.S. Eliot'ın Şiir ve Nesirlerinde Medeniyet Algısı*. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.
- Akan, Durdağı vd. “‘Okul Müdürü’ Kavramına İlişkin Öğretmenlerin Metaforik Algıları”. *İlköğretim Online* 13/1 (Haziran 2014), 169-179.
- Altuntaş, Halil - Karagöz, İsmail. *Oruç İlmihali*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Basım, 2010.
- Kur'an-ı Kerim Mealı*. çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 24. Basım, 2013.
- Ay, Mehmet Emin. *Ailede ve Okulda İdeal Din Eğitimi*. İstanbul: TFM Yayıncılık, 7. Basım, 2018.
- Ay, Mehmet Emin. *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?* İstanbul: Timaş Yayınları, 37. Basım, 2018.
- Ayhan, Halis. *Din Eğitimi ve Öğretimi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1. Basım, 1985.
- Bacanlı, Hasan. *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Asal Yayınları, 9. Basım, 2004.
- Başkanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu. “Geçmişten Günümüze Kurul Kararları Fihrist Arşivi”. Erişim 29 Mart 2024. <http://ttkb.meb.gov.tr/www/gecmisten-gunumuze-kurul-kararlari-fihrist-arsivi/icerik/371>
- Başkanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu. “Şura Kararları”. Erişim 28 Mart 2024. <http://ttkb.meb.gov.tr/www/sura-kararlari/dosya/2437>
- Bulut Kılıç, İnci - Altıntaş, Osman. “Çağdaş Sanatta Metaforik Düşünce”. *İdil Sanat ve Dil Dergisi* 5/20 (Ocak 2016), 185-202.
- Çelebioğlu, Ayşe. *Sezai Karakoç'ta Diriliş Düşüncesi ve Din*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Dam, Hasan. “Çocukluk Dönemi Din Eğitimi”. *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*. ed. Mustafa Köylü. Ankara: Nobel Yayınları, 3. Basım, 2013.
- Demir, Ömer. “İDKAB Öğretmen Adaylarının Metaforik Çevre Algıları”. *International Journal of Social Sciences and Education Research* 3 (Eylül 2017), 1700-1714.
- Diclehan, Şakir. “Sezai Karakoç'un Gözüyle Politika ve Particilik”. *Ay Vakti Düşünce-Kültür ve Edebiyat Dergisi* 197 (Nisan 2022).
- Erkal, Mehmet. “Zekât”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 30 Ocak 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/zekat>
- Gudde, Abdulfettah Ebu. *Bir Eğitimci Olarak Hz Muhammed ve Öğretim Metodları*. Ankara: Ayrıntı Basımevi, 4. Basım, 2020.
- Günay, Durmuş. “Sezai Karakoç'un Öğretim ve Üniversite Görüşü Üzerine”. *Ay Vakti Düşünce-Kültür ve Edebiyat Dergisi* 197 (Nisan 2022).

- Gündüz, Turgay. “Gençlik Dönemi Din Eğitimi”. *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*. ed. Mustafa Köylü. Ankara: Nobel Yayınları, 3. Basım, 2013.
- Gündüz, Turgay. *İslam, Gençlik ve Din Eğitimi*. Bursa: Düşünce Kitabevi yayınları, 1. Basım, 2002.
- Harman, Ömer Faruk. “Hac”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 06 Nisan 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hac>
- Karakoç, Sezai. *Çağ ve İlham I*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 14. Basım, 2022.
- Karakoç, Sezai. *Çağ ve İlham II*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 12. Basım, 2022.
- Karakoç, Sezai. *Çağ ve İlham III*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 9. Basım, 2022.
- Karakoç, Sezai. *Çağ ve İlham IV*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 7. Basım, 2022.
- Karakoç, Sezai. *Diriliş Muştusu*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 17. Basım, 2021.
- Karakoç, Sezai. *Diriliş Neslinin Amentüsü*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 2. Basım, 1976.
- Karakoç, Sezai. *Dirilişin Çevresinde*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 10. Basım, 2022.
- Karakoç, Sezai. *Düşünceler I*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 8. Basım, 2019.
- Karakoç, Sezai. *Düşünceler II*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 6. Basım, 2018.
- Karakoç, Sezai. *Farklar*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 2. Basım, 1975.
- Karakoç, Sezai. *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi I*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 7. Basım, 2022.
- Karakoç, Sezai. *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi II*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 7. Basım, 2022.
- Karakoç, Sezai. *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi III*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 5. Basım, 2016.
- Karakoç, Sezai. *Gün Doğmadan*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 15. Basım, 2013.
- Karakoç, Sezai. *Gün Saati*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 6. Basım, 2020.
- Karakoç, Sezai. *Gündönümü*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 13. Basım, 2022.
- Karakoç, Sezai. *Hatıralar I*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 1. Basım, 2022.
- Karakoç, Sezai. *Hatıralar II*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 1. Basım, 2022.
- Karakoç, Sezai. *İnsanlığın Dirilişi*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 17. Basım, 2017.
- Karakoç, Sezai. *İslam*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 7. Basım, 1997.
- Karakoç, Sezai. *İslam Toplumunun Ekonomik Strüktürü*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 19. Basım, 2022.
- Karakoç, Sezai. *İslamın Dirilişi*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 22. Basım, 2017.
- Karakoç, Sezai. *Kıyamet Aşısı*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 21. Basım, 2022.
- Karakoç, Sezai. *Makamda*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 3. Basım, 1995.
- Karakoç, Sezai. *Ruhun Dirilişi*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 22. Basım, 2022.
- Karakoç, Sezai. *Samanyolunda Ziyafet*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 9. Basım, 2015.

- Karakoç, Sezai. *Sur*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 8. Basım, 2022.
- Karakoç, Sezai. *Sütun*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 8. Basım, 2016.
- Karakoç, Sezai. *Unutuş ve Hatırlayış*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 8. Basım, 2021.
- Karakoç, Sezai. *Varolma Savaşı*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 8. Basım, 2022.
- Karakoç, Sezai. *Yapı Taşları ve Kaderimizin Çağrısı I*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 6. Basım, 2021.
- Karakoç, Sezai. *Yapı Taşları ve kaderimizin Çağrısı II*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 6. Basım, ts.
- Karakoç, Sezai. *Yitik Cennet*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 31. Basım, 2017.
- Karaman, Hayreddin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir I*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2007.
- Karaman, Hayreddin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir II*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2007.
- Karataş, Turan. *Doğu'nun Yedinci Oğlu Sezai Karakoç*. İstanbul: İz Yayıncılık, 4. Basım, 2021.
- Öcal, Mustafa. *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 8. Basım, 2009.
- Öğüt, Salim. "Hacer'ü'l Esved". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 08 Nisan 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hacerulesved>
- Özkan, Hakan. "Din Eğitimi Çerçevesinde İbadetlerin, İrade Eğitimi ve Zaman Yönetimiyle İlişkisi". *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (Haziran 2022), 323-352.
- Özsaray, Yunus Emre. "Sezai Karakoç'un Eğitim-Öğretimle İlgili Görüşleri: Eserlerinden Hareketle Fert ve Toplum İdeali". *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 12 (Ekim 2018), 243-274.
- Özyürek, Cengiz vd. "Branş Derslik Sistemine İlişkin Öğretmen ve Öğrenci Görüşlerinin Belirlenmesi". *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 9 (Ekim 2017), 19-34.
- Polat, Murat. "Emrullah Efendi ve Satı Bey'den Günümüze: Eğitimde Yenileşme Sorunsalı". *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 21 (2015), 35-43.
- Sağlam, İsmail. *Çocuk ve İbadet*. Bursa: Düşünce Kitabevi yayınları, 1. Basım, 2003.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. "Kütüphaneler hangi gün ve saatlerde açıktır?" Erişim 25 Ocak 2024. <https://destek.ktb.gov.tr/TR-134818/kutuphaneler-hangi-gun-ve-saatlerde-aciktir.html>
- Türk Dil Kurumu, TDK. *İstiare Nedir?* Erişim 03 Nisan 2024. <https://sozluk.gov.tr/?kelime=istiare>
- Üniversitesi, İstanbul. "Sezai Karakoç'a Saygı Paneli Gerçekleştirildi". Erişim 24 Ocak 2024. <https://www.istanbul.edu.tr/tr/haber/universitemizden-sezai-karakoca-fahri-doktora-unvani->

320077004400570063006F00720038006A0079006A00390079007000460062006
10041004F003200370077003200

Yazıek, Ramazan. “Metafizik Alanda Srf ya da Mecaz ve Semboller zerinden Anlamlandırma: Bir Anlatım Yöntemi Olarak Metafor”. *Milel ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* 1 (Nisan 2012), 136-164.

Yeşilyurt, Etem. “ğretmenin Pusulası: Genel ğretim İlkeleri”. *Ekev Akademi Dergisi* 83 (2020), 263-288.

Yıldırım, Ali - şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 12. Basım, 2021.

Yiğit, Yaşar vd. *Zekāt İlmihali*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1. Basım, 2011.

“YK Tarihçe”. Erişim 26 Ocak 2024. <https://www.yok.gov.tr/kurumsal/tarihce>

